

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Maatgevende scholen II

**Excellente scholen in primair,
(voortgezet) speciaal en
voortgezet onderwijs**

Eindverslag 2013 van de Jury Excellente Scholen

Den Haag
13 januari 2014

Maatgevende scholen II

Excellente scholen in primair, (voortgezet) speciaal en voortgezet onderwijs

Eindverslag 2013 van de Jury Excellente Scholen

Den Haag
13 januari 2014

Inhoudsopgave

Woord vooraf

Samenvatting

Deel 1 Verslag van de werkzaamheden

1 Inhoudelijk debat over excellente scholen: context van het jurywerk

- 1.1 Aandacht voor excellentie
- 1.2 Initiatieven ter bevordering van excellente leerlingen en excellente scholen
- 1.3 Oogmerken van de jurering

2 Functies van excellente scholen

- 2.1 Richtsnoer en debatverrijking in de media
- 2.2 Reacties van onderwijsorganisaties
- 2.3 Reacties van excellente scholen
- 2.4 Ervaringen van juryleden
- 2.5 Speciale taken excellente scholen in het bestel

3 Enkele internationale aspecten van Excellente Scholen

4 Criteriavaststelling

- 4.1 Recente bijdragen
- 4.2 Peiling onder jury, externe experts en Excellente Scholen 2012
- 4.3 Benutting van de resultaten uit de consultaties

5 Excellent speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs

- 5.1 Consultatiebijeenkomst en schriftelijke respons
- 5.2 Vertaling naar de indicatoren van de jury
- 5.3 Vervolg van het traject

6 Excellentiegebieden

- 6.1 Inleiding
- 6.2 Bevindingen uit 2012
- 6.3 Bevindingen uit 2013
- 6.4 Conclusie

7 Juryspecifieke innovatieve indicatoren

- 7.1 Resultaten in den brede (Indicator III)
- 7.2 Leeromstandigheden (Indicator IV en VI)
- 7.3 Schoolkennis (Indicator XI)
- 7.4 De beste 20% leerlingen

8 Leerwinstbepalingen, belemmeringen, hulpbronnen

- 8.1 Leer- en schoolresultaten
- 8.2 Normverlaging
- 8.3 Leerwinst
- 8.4 Indirecte en directe meting

9 Scholen zoeken elkaar op

- 9.1 Aanleiding Scholen leren van elkaar
- 9.2 Opzet Scholen leren van elkaar
- 9.3 Appreciatie deelnemende scholen
- 9.4 Vervolgtraject

10 Procedure jurering

- 10.1 Bevindingen uit 2012 en consequenties voor 2013
- 10.2 De aanmeldingsprocedure
- 10.3 Jury en externe experts
- 10.4 Presentaties aan de jury
- 10.5 Voorlopig schoolrapport
- 10.6 Schoolbezoeken
- 10.6 Verwerking van de referenties
- 10.7 Controle op juistheid

11 Aanmeldingen en toekenningen 2012 en 2013

- 11.1 Aanmeldingen
- 11.2 Aanmeldingen 2013 van Excellente Scholen 2012

12 Overdracht naar Inspectie van het Onderwijs

- 12.1 Samenwerking 2013/2014
- 12.2 Vooruitblik 2015

Deel 2 De Excellente Scholen 2013

Bijlagen

- Bijlage 1 Samenstelling Jury Excellente Scholen
- Bijlage 2 Externe experts
- Bijlage 3 Criteria in hoofdlijnen
- Bijlage 4 Inspectie, Cito, criteria *RTL (Dronkers), Trouw/de Volkskrant (Van Alphen en Dronkers), Elsevier*
- Bijlage 5 Aanmeldingsformulieren 2013
- Bijlage 6 Drie referentiematen basisonderwijs

Woord vooraf

Goede en excellente scholen zijn vaak bekend in kleine kring. De jury hoopt bij te dragen aan een bredere bekendheid van deze scholen. Van belang is dat van tijd tot tijd een publiekelijke waardering wordt uitgesproken voor scholen die dat verdienen. Dat kan het publieke debat over onderwijs nuance geven. Aandacht voor goede en excellente scholen is een aanvullende manier om de kwaliteit van het onderwijs te bevorderen. Niet de enige manier en ook niet dé manier, maar wel een manier waar tot voor kort weinig belangstelling voor bestond.

De onafhankelijke jury die scholen voordraagt voor het predicaat Excellente School, is voor drie jaar aangesteld. De jury bestaat uit acht leden met een brede onderwijservaring en is hierin dit jaar bijgestaan door negentien oud-schoolleiders en oud-inspecteurs. Dit verslag omvat het tweede jaar van het jurywerk. Dit betekent dat er nog één jaar volgt.

In zijn werk heeft de jury gezocht naar een aanvaardbaar en duurzaam resultaat door een zorgvuldig afgewogen geheel van criteria te hanteren en door een procedure te volgen die weloverwogen is en recht doet aan de integriteit en inspanningen van de scholen.

Onderwijs is een rijk land vol ervaringen. De jury zoekt naar excellentie in brede zin. De criteria voor excellentie heeft de jury ontleend aan een combinatie van veldgestuurde criteria en criteria vanuit meer systematische benaderingen in onderzoek en organisatieanalyse. In dit tweede jaar heeft de jury dezelfde criteria gehanteerd als in het eerste jaar. Dit jaar zijn ook de speciale scholen voor basisonderwijs, scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs en praktijkonderwijs uitgenodigd zich aan te melden bij de jury. Voor hen gelden dezelfde criteria. De invulling is uiteraard aangepast aan het specifieke karakter van deze scholen. Excellente scholen zijn, zo blijkt, ook hier aanwezig.

Zowel in 2012 als in 2013 blijken excellente scholen een divers palet aan scholen te omvatten. Excellentie kan op veel verschillende soorten scholen naar voren komen.

Dit verslag biedt een terugblik in de vorm van een rapportage en verantwoording van het proces van jurering van het tweede jaar, soms in vergelijking met het eerste jaar. Het heeft tevens een taakstellende functie voor het derde en laatste juryjaar. Daarna wordt deze taak overgenomen door de inspectie.

Een groot deel van de excellente scholen uit 2012 heeft zich in 2013 weer aangemeld bij de jury. Met een bestand aan excellente scholen dat gaandeweg aan het ontstaan is, kunnen deze scholen specifieke taken in ons onderwijsbestel vervullen, bijvoorbeeld als opleidingsschool.

De scholen die in 2012 het predicaat Excellente School verwierven, hebben veel belangstelling ondervonden. Ze blijken een voorbeeld voor anderen in de regio en ver daar buiten. Dit is precies het effect dat wordt beoogd met dit traject. Het overgrote deel van de scholen die het predicaat Excellent in 2012 ontvingen, krijgt het predicaat in 2013 opnieuw. Zij hebben het hoge niveau gehandhaafd en

hebben op relevante terreinen ontwikkeling laten zien.

Dit jaar viel het de jury wederom bij alle deelnemende scholen op hoe enthousiast ze zijn en trots op het werk en de resultaten. Deze scholen staan voor onderwijs in de beste betekenis van het woord. De jury wil dan ook zijn grote waardering uitspreken voor de inzet van alle kandidaten.

A.M.L. van Wieringen

Voorzitter Jury Excellente Scholen

Samenvatting

Excellentie

Het aanwijzen van excellente scholen dient een aantal doelen. De jury wil met haar werk *erkenning* geven aan de excellentiegebieden van scholen en daarvoor haar *waardering* uitspreken. Dat gebeurt niet alleen door het jaarlijkse traject Excellente Scholen en de media-aandacht daarvoor, maar ook via de individuele schoolrapporten en het onderliggend eindverslag.

Door de *zichtbaarmaking* van excellente scholen wordt beter duidelijk wat excellent onderwijs zou kunnen zijn en op welke gebieden het zich kan manifesteren. Niet alleen excellente scholen kunnen leren van elkaar; álle scholen kunnen inspiratie opdoen door kennis te nemen van wat excellente scholen doen. Bijvoorbeeld door meer uitwisseling tussen schoolleiders en tussen leraren.

Dit alles zal het *onderwijsdebat* verbreden en verrijken. Er komt meer discussie over wat goed gaat op school en welke aanpak werkt. Voorts kunnen aan de groep excellente scholen bepaalde *taken in het onderwijsbestel* worden toevertrouwd, bijvoorbeeld als opleidingsschool.

Reacties

Aanvankelijk stonden veel organisaties in en rond het onderwijs tamelijk kritisch tegenover het identificeren van excellente scholen. Nu het traject Excellente Scholen in 2013 haar tweede ronde is ingegaan, zijn de reacties aanmerkelijk positiever. Scholen ontvangen veel lokale en regionale reacties, en aandacht in de regionale pers, radio en tv. Sommige melden een toename van schoolbezoeken door geïnteresseerde scholen, en verzoeken om informatie. Die bezoeken dragen dikwijls bij aan verbeterprocessen. De publiciteit en ervaringen van deelnemende scholen leiden er ook toe dat het debat over excellentie meer en meer over feitelijke excellentie gaat. Negatieve effecten zijn er ook, zoals een toename van aanmeldingen van leerlingen die om wat voor reden ook elders zijn vastgelopen, en een zekere afgunst vanuit andere scholen en besturen.

Criteria

Ten behoeve van de eerste ronde in het voorjaar van 2012 heeft de jury vijf criteria geformuleerd waarmee ze excellente scholen identificeert, en deze uitgewerkt in veertien indicatoren. In de aanloop naar de nieuwe aanmeldingsperiode (voorjaar 2013) heeft de jury de inhoudelijke invulling van deze indicatoren nader getoetst via een consultatie van de leden van de jury en de externe experts, en een consultatie van scholen die het predicaat Excellente School 2012 hebben verworven. De bevindingen zijn gebruikt om de indicatoren scherper te kaderen in de aanmeldingsformulieren.

Nieuwe sectoren

In 2013 konden scholen in het speciaal basisonderwijs (sbo), het speciaal onderwijs (so en vso) en het praktijkonderwijs (pro) zich voor het eerst aanmelden als kandidaat Excellente School. Voordat de jury de aanmeldingsprocedure openstelde, heeft ze met betrokkenen uit deze sectoren gesproken over de geschiktheid van de criteria die de jury hanteert voor de beoordeling van scholen uit deze sectoren. De raadpleging heeft vooral gevolgen gehad voor de manier waarop de jury kijkt naar de resultaten binnen deze sectoren. Een excellente school in het sbo, so, vso en pro heeft volgens de jury een duidelijk beeld van

leren en onderwijsresultaten gerelateerd aan de mogelijkheden van de leerlingenpopulatie.

Excellentiegebieden

In 2012 geeft 90% van de scholen bij de aanmelding aan dat er een excellentiegebied is waarop de school focust; in 2013 is dat 96%.

In 2012 is aandacht voor zorgleerlingen het excellentiegebied dat de meeste scholen (74%) noemen in de aanmelding. Bijna twee derde noemt aandacht voor goed presterende leerlingen (61%). Beide gebieden worden dus vaak in combinatie met elkaar genoemd. Het derde veel genoemde excellentiegebied is de vormende taak van de school (43%).

Scholen vertalen de aandacht voor het excellentiegebied vooral in het gebruik van specifiek leerstofaanbod (70%) en extra leertaken voor specifieke groepen (65%). Verder noemen relatief veel scholen de inzet van specifieke werkvormen (55%).

In 2013 blijken scholen het minder lastig te vinden hun excellentiegebied(en) scherp te formuleren. Veel scholen in het po noemen de invulling van specifieke leergebieden zoals wetenschap en techniek, beweging en sport, cultuureducatie en muziek. Daarnaast richten veel basisscholen zich op het stimuleren van individuele leerlingen, bijvoorbeeld in het ontwikkelen van een onderzoekende houding, zelfbewustzijn, eigenaarschap. Scholen in het sbo, so en pro blijven vaak dicht bij de taakstelling van de school: een sterke zorgstructuur en een veilig klimaat. Veel vo-scholen focussen op een specifiek leergebied zoals bètavakken, taal en internationalisering, mens en maatschappij, culturele vorming en sport en beweging. Zowel in het po als in het vo noemt een aantal scholen een vernieuwend onderwijsconcept dat ze hanteren.

Innovatieve indicatoren

Onder de veertien indicatoren die de jury gebruikt om te bepalen of een school in aanmerking komt voor het predicaat Excellent, zitten enkele innovatieve. De Jury Excellente Scholen kijkt nadrukkelijk naar *resultaten in de breedte*. Hieronder verstaat ze niet alleen de opbrengsten op kernvakken en aanvullende leergebieden uit het wettelijke curriculum, maar ook aanvullende gebieden. In 2012 stelt 91% van de scholen in de aanmelding dat er sprake is van zeer goede resultaten op gebieden als burgerschap, sociaal-emotionele vorming, culturele vorming enzovoort. Nagenoeg alle vo-scholen noemen een aanvullend gebied waarbinnen ze goede opbrengsten behalen. Bijna twee derde van deze scholen noemt sociaal-emotionele vorming als gebied waarbinnen ze goede opbrengsten behalen.

In 2013 stelt ongeveer 90% van de po- en vo-scholen die voor het eerst meedoen, dat ze zeer goede resultaten hebben geboekt op burgerschap, sociaal-emotionele vorming, culturele vorming, redzaamheid, internationale oriëntatie. De bevindingen blijven dicht bij die in 2012. Scholen uit het sbo, so en pro noemen bij de leergebiedoverstijgende terreinen met name sociaal-emotionele ontwikkeling (100%) en praktische redzaamheid (76%); bij andere vormingsgebieden werkhouding (84%), zelfbeeld (72%), werknemersvaardigheden (72%, alleen so en pro) en zelfstandigheid (64%). Van de Excellente Scholen 2012 die in 2013 opnieuw meedoen, meldt 85% recente ontwikkelingen. De basisscholen noemen de versterking van wetenschap en techniek, en invoering van (nieuwe) toetsen voor

sociaal-emotionele vorming. In het vo gaat het vooral om projecten op het terrein van internationalisering, burgerschap en sociaal-emotionele vorming.

De *leeromstandigheden* waaronder een school haar werk doet, hebben invloed op de keuzes die ze maakt en op de resultaten die ze met de leerlingen behaalt. In 2012 geeft 83% aan dat er omstandigheden zijn die van invloed zijn op de resultaten die de school met haar leerlingen behaalt. In 2013 geeft 88% van de scholen dat aan. De scholen uit het sbo, so en pro noemen vrijwel unaniem zulke omstandigheden.

Leer- en schoolresultaten

De jury verwacht van excellente scholen dat de *inrichting van het onderwijsproces* een beredeneerd positief effect heeft op de resultaten die de school boekt. Leerresultaten die leerlingen behalen, geven informatie over de prestaties van een school. Er zijn verschillende factoren die leer/schoolresultaten beïnvloeden, maar waarop de school weinig grip heeft. Denk aan geslacht, beperkingen, thuistaal niet-Nederlands (of dialect), etniciteit, laag opleidingsniveau ouders en wisseling van school. Niettemin kunnen sommige scholen beter met deze 'handicaps' omgaan dan andere. Bij enkele handicaps biedt de overheid (financiële) hulp, zoals de gewichtenregeling. De jury vindt dat de belemmeringen die scholen ondervinden *niet* moeten worden gecompenseerd door de kwaliteitsnorm te verlagen. De standaard hoort voor alle scholen gelijk te zijn.

Uitwisseling

De jury vindt het leren van elkaar door scholen belangrijk. Excellente scholen hebben een voorbeeldfunctie voor andere scholen. De jury constateert dat veel van de bezochte scholen dit uitwisselen uit zichzelf doen. Een aantal scholen die het predicaat Excellente School 2012 heeft ontvangen, geeft ook aan sindsdien méér bezoek te krijgen van andere scholen, soms binnen hetzelfde bestuur, soms van daarbuiten. Dit proces kan nog ondersteund worden. In maart 2013 is het traject 'Scholen leren van elkaar' gestart voor excellente/goede scholen, met allerlei activiteiten zoals een schoolbezoek aan een excellente school of een masterclass. Ook is de website www.excellentescholen.nl gestart.

Jurering

Net als in 2012 konden scholen zich in 2013 via een *zelfevaluatie/aanmeldingsformulier* kandidaat stellen voor het predicaat Excellente School. De opbouw van het aanmeldingsformulier 2013 is volledig afgestemd op de veertien indicatoren, en de formulieren zijn nadrukkelijker toegespitst op de verschillende sectoren, met name voor de onderdelen die betrekking hebben op de resultaten. Scholen in het vo kunnen nu per aanmelding/formulier maar één schoolsoort kandidaat stellen. In totaal ontving de jury 141 aanmeldingen. De acht juryleden werden in 2013 bijgestaan door negentien *externe experts*, onder wie vijf nieuwe mensen met kennis van het speciaal basisonderwijs, het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs.

Alle 'nieuwe' scholen werden uitgenodigd een *presentatie* te geven. De jury gaf daarbij meer sturing dan 2012 en vroeg de scholen vooral aandacht te besteden aan de relatie tussen de aanpak van de school en de resultaten die ze boekt, en aan het excellentiebeleid van de school.

De jury *bezocht* 100 scholen en in totaal 118 schoolsoorten. De bezoeken werden

afgelegd door duo's van jury en experts, en verliepen omwille van de vergelijkbaarheid volgens een vast stramien.

De jury benaderde in totaal 361 *referenten* per e-mail met het verzoek namens de school een kort digitaal formulier in te vullen. Hieraan gaven 84% gehoor. Voor 2014 zal de jury het aanmeldingsformulier inhoudelijk aanscherpen. De referenten worden gekozen uit vooraf aangegeven categorieën en ze worden gevraagd de school te waarderen op een selectie van de veertien indicatoren die de jury hanteert.

De jury heeft de gegevens uit de aanmelding, presentatie, het schoolbezoek en opbrengstgegevens van vooral de Inspectie vastgelegd in een schoolrapport, dat de school nog heeft kunnen controleren op feitelijke onjuistheden.

Van de 141 aanmeldingen zijn er 36 (26%) afkomstig van scholen waarvan de Inspectie heeft vastgesteld dat ze goede resultaten halen. Van de 45 Excellente Scholen 2012 die zich opnieuw hebben aangemeld, zitten er 20 (44%) in de voorselectie van de Inspectie in het voorjaar van 2013.

Op basis van de informatie in de rapporten heeft de jury besloten 76 scholen voor te dragen voor het predicaat Excellente School 2013: 28 basisscholen, 3 sbo-scholen, 5 schoolsoorten in speciaal onderwijs, 4 scholen voor praktijkonderwijs en 36 schoolsoorten in het voortgezet onderwijs.

Overdracht

De Jury Excellente Scholen is voor drie jaar (2012-2014) ingesteld door de minister van onderwijs. Vanaf 2015 verschuift de aanwijzing van excellente scholen naar de Inspectie van het Onderwijs.

Deel 1 Verslag van de werkzaamheden

1 Inhoudelijk debat over excellente scholen: context van het jurywerk

1.1 Aandacht voor excellentie

Het eerste eindverslag van de Jury Excellente Scholen (*Maatgevende Scholen*, januari 2013) beschrijft de licht dalende trend die de Nederlandse leerlingen laten zien in internationale metingen zoals PISA (2013), TIMSS en PIRLS (Programme for International Student Assessment, Trends in International Mathematics and Science Study, rekenen en natuuronderwijs, en Progress in International Reading Literacy Study).

Deze uitkomsten zijn mede aanleiding geweest voor initiatieven zoals van de Onderwijsraad (*Excellente leraren als inspirerend voorbeeld*, maart 2012) en de actieplannen *Basis voor presteren* (primair onderwijs) en *Beter presteren* (voortgezet onderwijs) en de nota *Ruim baan voor toptalent* (september 2013). In deze plannen is aangegeven dat excellente scholen meer erkend en gewaardeerd kunnen worden voor hun goede werk.

Begin 2012 is de Jury Excellente Scholen geïnstalleerd. De achthoofdige jury is samengesteld op basis van de jarenlange ervaringen van de juryleden in verschillende sectoren van het onderwijs.

Toezicht en excellentie

In Nederland bestond tot voor enkele jaren buiten de wetenschap relatief weinig belangstelling voor scholen die het heel goed doen.

In het primair en voortgezet onderwijs neemt de aandacht voor goede en excellente scholen, schoolsoorten en programma's toe. Het onderwijstoezicht richtte zich tot voor kort vooral op het aanwijzen en verbeteren van zwakke en zeer zwakke scholen. Er is echter een tendens meer te willen en niet te volstaan met het vooruithelpen van zwakke scholen. Het *Onderwijsverslag 2011-2012* geeft aan dat de scholen met een zogenoemd basisarrangement de laatste jaren geen verbetering in onderwijskwaliteit laten zien. De Inspectie van het Onderwijs past op dit moment haar toezicht aan naar een gedifferentieerder vorm van toezicht. Op die wijze is er naast aandacht voor zwakke scholen ook aandacht voor voldoende en goede scholen en worden ook zij geïnformeerd over mogelijkheden die te weinig benut zijn tot het verder verbeteren van hun onderwijskwaliteit.

Excellentie als richtsnoer

Kwaliteitsvergelijkingen dienen, zoals de jury ook in haar verslag over 2012 aangeeft, niet alleen om de zwakke scholen te identificeren. Ze zijn ook van belang voor keuzeprocessen van leerlingen en ouders en ze zijn van belang voor alle scholen om hun positie en strategie beter te kunnen bepalen.

Kwaliteitsvergelijkingen dienen om onze definitie van kwaliteit gaandeweg te verbeteren en aan te scherpen. *Benchmarking* is voor de betrokken scholen een belangrijke functie van kwaliteitsvergelijkingen. Benchmarking op het gebied van excellentie tussen instellingen voor onderwijs draagt bij aan de interne strategieontwikkeling. Een excellentie-referentiekader zoeken en daarbinnen een positie bepalen is een manier voor scholen om van elkaar te leren. Het spiegelen aan andere scholen bevordert leren en verbeteren. Referentiepunten geven houvast en helpen bij de vraag: ligt onze school op koers ten opzichte van de inspanningen en resultaten van andere excellente scholen en ten opzichte van meer algemene referentiepunten?

1.2 Initiatieven ter bevordering van excellente leerlingen en excellente scholen

Het aanwijzen van excellente scholen dient een aantal doelen. Het gaat om erkenning en waardering van excellentie, zichtbaarmaking van de richtsnoer excellentie, verrijking van het publiek debat over onderwijs, en een heldere positionering van de groep excellente scholen in het bestel.

Deze aspecten zijn van belang voor de excellente scholen zelf én voor andere scholen. Scholen kunnen iets van elkaar opsteken en de acceptatie van het excellentiebegrip in het primair en voortgezet onderwijs is van belang voor de hele sector en voor de maatschappelijke context waarbinnen het onderwijs functioneert.

Volgens de jury kan nader onderzoek naar schoolexcellentie veel betekenen voor het uitbreiden van onze kennis hiervan en voor het van elkaar leren. Ook het aanwijzen van excellente scholen, nu door een onafhankelijke jury en vanaf begin 2015 door de Inspectie van het Onderwijs, kan zo verder verbeteren. Nader onderzoek leidt ook tot onderbouwing van de gewenste kennisdeling en uitwisseling, en tot meer publicaties en activiteiten met aandacht voor excellentie in het onderwijs. De jury wil nader onderzoek naar schoolbrede excellentie graag bevorderen. Ook het jurywerk zelf heeft geleid tot nader inzicht en kennis rondom schoolexcellentie.

Onderzoek gericht op schoolbrede excellentie is, in ieder geval in Nederland, nog niet veel beschikbaar. Wel is er, ook internationaal, veel aandacht voor effectieve scholen en andere systematische benaderingen. De jury heeft daar bij het ontwikkelen van haar kader voor excellente scholen dankbaar gebruik van gemaakt. Verwezen wordt naar paragraaf 4.3 in dit verslag en naar het eerste eindverslag *Maatgevende scholen* (2012), waarin een en ander uitgebreid is besproken.

In de werkwijze stuitte de jury op het misverstand dat het bij excellente scholen alleen of vooral zou gaan om voorzieningen en aandacht voor meer- en hoogbegaafde leerlingen. Hoewel dit zeker onderdeel van excellentie in het onderwijs kan zijn, kijkt de jury naar het onderwijs, de leerwinst van de leerlingen, en de organisatie van scholen in de volle breedte. Voor een excellente school zijn geen excellente leerlingen nodig. Ook zonder excellente leerlingen kan een school excellent zijn.

Initiatieven ter bevordering van excellente leerlingen

Er is de laatste jaren veel aandacht voor excellentie gericht op individuele leerlingen. Zo heeft het Platform Bèta Techniek een Platform Excellentie in het leven geroepen met de ambitie om voor de 20% beste leerlingen een passend onderwijsaanbod te realiseren. Daarvoor wil men in de hele onderwijsketen (primair en voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs, hoger onderwijs) excellentiebevordering in deze zin een vaste plek geven.

School aan Zet heeft in december 2012 een *Drieluik Excellentie* gepubliceerd. Dit onderzoek gaat in op een aantal kenmerken van excellente leerlingen, de ontwikkeling die deze excellente leerlingen doormaken en waar deze leerlingen zich binnen het onderwijs bevinden. Uitgangspunt bij deze onderzoeken is dat er voornamelijk is gekeken wie de 20% beste leerlingen in het po en vo zijn. Dit onderzoek bestaat uit drie delen. Deel 1 richt zich op de best presterende leerlingen in het primair onderwijs (deel 1a) en de manier waarop deze groep zich

ontwikkelt in het voortgezet onderwijs (deel 1b). Deel 2 focust op de 20% best presterende leerlingen in het vwo. Deel 3 geeft inzicht in een *pilot* waarin excellente leerlingen uit het voortgezet onderwijs zijn gevolgd in het hoger onderwijs.

Denktank excellentiebevordering

Het Platform Bèta Techniek heeft een denktank excellentiebevordering voortgezet onderwijs (havo/vwo) opgezet. Deze denktank wil zich vooral richten op de vraag hoe we ervoor kunnen zorgen dat er structureel aandacht is voor excellentiebevordering in het voortgezet onderwijs. Het Sirius Programma, sinds 2008 een gestructureerd en verankerd excellentieprogramma in het wo en hbo, dient als voorbeeld. De denktank, onder voorzitterschap van prof. dr. Marijk van der Wende (Decaan Amsterdam University College), heeft het rapport *Excellentie in het voortgezet onderwijs: Ambitie mag!* met aanbevelingen aangeboden aan het Platform Bèta Techniek. Het platform heeft het rapport op zijn beurt begin november aangeboden aan de staatssecretaris. In het rapport staan aanbevelingen om de best presterende leerlingen in het havo en vwo meer uit te dagen. De adviezen en voorbeelden in het rapport van de denktank richten zich vooral op de best presterende leerlingen in havo-vwo, maar zijn ook breder toepasbaar. Scholen kunnen ze gebruiken om de talentontwikkeling van alle leerlingen te stimuleren. De VO-raad is met het ministerie in gesprek over de bevordering van excellentie in het vmbo.

Recentelijk is ook een denktank excellentiebevordering voor het primair onderwijs in het leven geroepen, onder voorzitterschap van prof. dr. Hans Adriaansens (onder andere voorzitter van de Sirius Auditcommissie). Deze denktank zal vooral nagaan hoe structurele aandacht voor excellentiebevordering in het primair onderwijs bewerkstelligd kan worden. Het jurylid Wim Kaizer is hierbij betrokken.

Initiatieven ter bevordering van excellente scholen

Hoewel *individuele* excellentie van belang is, gaat het de jury om *excellente scholen*, die gegeven de aanvangssituatie van hun leerlingen hun leerlingen verbrengen. Daar is nog wel een weg te gaan. De functie van excellente scholen is nog niet uitgekristalliseerd. Tussen individuele excellentie en schoolexcellentie ziet de jury wel initiatieven ontstaan op programmaniveau. Hierna volgen enkele voorbeelden van deze initiatieven, in het bewustzijn dat de jury méér zoekt, ze zoekt excellente scholen.

Honoursprogramma's

In *Hoogvliegers: Ontwikkeling naar professionele excellentie* worden de ervaringen besproken met extra programma's voor studenten die meer willen en kunnen dan het reguliere programma biedt in het hoger onderwijs. *Honours*onderwijs dat gericht is op excellentie in de professie, kan studenten stimuleren zich extra te ontwikkelen in een vakdomein. Het boek is geïnspireerd door het model van jurylid Marca Wolfensberger en gebaseerd op honoursdidactiek, bevlogen *community's*, en gebonden vrijheid in het onderwijsaanbod.

Het model bestaat uit drie delen:

- kenmerken van talent en talentontwikkeling;
- inrichting van honoursprogramma's, *honoursteaching* en talentcoaching;
- community, cultuur en kwaliteitszorg van honoursprogramma's.

Een aantal instellingen in het hoger onderwijs kan vanaf volgend studiejaar

meedoen aan een experiment met beperkt verhoogd collegegeld voor een excellentietraject. Met de extra inkomsten kunnen de instellingen intensief onderwijs verzorgen voor excellente studenten, voor *honours tracks*, bijzondere routes.

Aan de experimenten zijn voorwaarden verbonden. Een honours track moet altijd *naast* een reguliere opleiding bestaan, zodat studenten die niet kiezen voor een excellentietraject, de gewone opleiding kunnen volgen. De minister kiest voor een experiment omdat er meer informatie nodig is over de effecten van collegegeldverhoging op de toegankelijkheid en het aanbod van bijzondere routes. De experimenten lopen door tot uiterlijk 2019.

Extra (honours)programma gymnasia

Het Honoursprogramma Gymnasia (HPG) is een initiatief van de zelfstandige gymnasia met het doel 10% van de examenleerlingen die blijf geven van extra begaafdheid hun talenten te laten ontplooiën en ze te stimuleren zich optimaal te ontwikkelen op (cognitieve) vaardigheden.

Het programma loopt naast het reguliere programma van de leerling en wordt in samenspraak met hem/haar opgesteld. Er bestaan diverse mogelijkheden voor de invulling van dit extra aanbod. Deze variëren van het volgen van extra (buitenschoolse) vakken, een stage lopen en het maken van een persoonlijke opdracht, tot het organiseren van evenementen zoals een debattoernooi en het geven van een optreden. Het traject wordt begeleid door speciaal getrainde docenten.

Om goed zicht te krijgen op de (ontwikkeling van de) competenties hebben de gymnasia een beoordelingskader en een referentiemodel opgesteld. De beoordeling wordt gedaan op basis van het portfolio van de leerling, een eindbeoordeling door een onafhankelijk expert, en de actieve deelname van de leerling aan de gezamenlijke activiteiten in het kader van het extra programma.

Extra programma's vmbo

Extra programma's zijn even goed denkbaar in het vmbo. De jury zou graag initiatieven in deze sector onder ogen krijgen en die mogen meer omvatten dan de zuinige 10% leerlingen die de gymnasia als doel stellen.

Scholing

Voor Excellente Scholen 2012 en 2013 blijkt scholing van leerkrachten een belangrijk aspect van de ontwikkeling naar excellentie. Soms betreft het specifieke training op een excellentiegebied, soms gaat het om professionalisering van het team in zijn algemeenheid.

Hoogleraar onderwijsexcellentie

De Hogeschool Zeeland draagt via het wetenschappelijk onderwijs bij aan de realisering van een bijzonder hoogleraarschap Onderwijsexcellentie. De hoogleraar gaat onderzoek doen in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs, het middelbaar en hoger beroepsonderwijs en universitair onderwijs en gaat de uitkomsten delen met alle scholen in Zeeland. Zo vergaart de hoogleraar inzichten in de zaken die excellent onderwijs bevorderen. Voor Zeeland hoopt men dat de leerstoel oplevert dat 'mensen straks – nog meer dan nu – naar Zeeland toe komen, omdat hier excellent onderwijs gegeven wordt'.

Ouders en excellente leerlingen en excellente scholen

Welke ouders hechten aan excellentie? In het rapport *Samen Scholen* (2013) geeft

het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) een beeld van de houding van ouders ten aanzien van een aantal onderwijsdoelen, waaronder excellent onderwijs. Het onderzoek besteedt specifiek aandacht aan de houding van ouders ten aanzien van het bevorderen van prestaties van leerlingen in kernvakken, en het streven naar excellentie. Het rapport biedt interessante inzichten voor de bredere context van excellentiebeleid op scholen, vanuit het perspectief van de ouders. De volgende trends zijn hierbij van belang.

- Ouders vinden het bevorderen van excellente prestaties, het leren uitblinken en hoogbegaafdheid minder belangrijk dan bijvoorbeeld sociale competenties en het wegwerken van achterstanden. Ouders in het po hechten vooral waarde aan aandacht voor sociale competenties, zoals leren samenwerken en rekening houden met anderen. Ook in het vo wordt hieraan betrekkelijk veel waarde gehecht, maar vaardigheden zoals kritisch leren nadenken en zelfstandig opdrachten uitvoeren, krijgen verhoudingsgewijs meer steun.
- Zowel hoogopgeleide ouders als ouders met een islamitische achtergrond hechten verhoudingsgewijs meer waarde aan het bevorderen van excellente prestaties (met name op de kernvakken).

Ruimte voor excellente scholen

Tijdens het overleg over de onderwijsbegroting 2014 heeft de staatssecretaris aangegeven dat hij scholen die uitstekend onderwijs bieden, meer ruimte wil geven. Hij start daartoe een experiment met inspectieluwe scholen. Scholen die het verdienen, krijgen meer ruimte om zelf hun kwaliteit te borgen.

Om kennis te nemen van ervaringen in het buitenland is een delegatie onder leiding van de staatssecretaris in november 2013 naar Engeland geweest. Door schoolbezoeken en gesprekken met betrokkenen is gekeken naar de ervaringen met *Outstanding Schools* in Manchester en London. Zie hiervoor ook hoofdstuk 3.

Conclusie

Deze paragraaf maakt duidelijk dat steeds meer initiatieven rondom excellentie in het onderwijs breed bekend worden. De initiatieven strekken zich uit over alle onderwijssectoren. Het accent ligt vooral op excellente leerlingen of excellent onderwijs voor de beter presterende leerlingen. De Jury Excellente Scholen pleit voor een brede focus op excellent onderwijs voor alle leerlingen van een bepaalde school. Ook een school in het praktijkonderwijs kan excellent zijn zoals we zullen zien.

1.3 Oogmerken van de jurering

Het juryproces heeft vier oogmerken:

- erkenning en waardering van excellentie;
- zichtbaarmaking van de richtsnoer excellentie;
- verrijking van het publiek debat over onderwijs;
- positionering van de groep excellente scholen in het bestel.

Over het algemeen was er in het onderwijsveld, de media en de politiek voornamelijk aandacht voor onderwijstekorten. Scholen die excellent onderwijs laten zien en of excellente prestaties bereiken met alle leerlingen, zijn hierdoor minder in beeld. Ook was het tot voor kort niet gebruikelijk je hierop te laten voorstaan. De jury wil met haar werk erkenning geven aan de excellentiegebieden van scholen en daarvoor haar waardering uitspreken. Dat gebeurt niet alleen door

het jaarlijkse jurytraject en de media-aandacht daarvoor, maar ook via de individuele schoolrapporten (ook online) en het onderliggend eindverslag. Daarmee wordt ook gewerkt aan het tweede oogmerk: zichtbaarmaking. Door de aandacht voor excellente scholen, naast de aandacht voor excellente leerlingen, wordt beter duidelijk wat excellent onderwijs zou kunnen zijn en op welke gebieden het zich kan manifesteren. Niet alleen excellente scholen kunnen leren van elkaar; alle scholen kunnen inspiratie opdoen door kennis te nemen van wat excellente scholen doen. Bijvoorbeeld door meer uitwisseling tussen directieleden en tussen leraren. Dit alles zal het onderwijsdebat verbreden en verrijken. Er komt meer discussie over wat goed gaat op school en welke aanpak werkt. Voorts kunnen aan de groep excellente scholen bepaalde taken in het onderwijsbestel worden toevertrouwd.

2 Functies van excellente scholen

Naast erkenning en waardering van excellentie van individuele scholen zijn van belang de zichtbaarmaking van de richtsnoer excellentie, en de verrijking van het publiek debat over onderwijs (zie par. 2.1) en een heldere positionering van de groep excellente scholen in het bestel (zie par. 2.3).

2.1 Richtsnoer en debatverrijking in de media

Richtsnoer

'Het is zo fijn dat Bo eindelijk op een school zit waar ze eruit halen wat erin zit', zegt haar moeder in een artikel in *Trouw* van 28 augustus 2013. Bo is leerling van OBS De Straap in Helmond, die het predicaat Excellente School 2012 heeft verworven. Na de uitreiking van de predicaten in de eerste ronde, op 4 februari 2013, hebben de excellente scholen, vooral ook in de eigen omgeving, veel positieve reacties gekregen. Excellente scholen zijn aan het woord gekomen in de landelijke en regionale/lokale media en krijgen hierdoor een voorbeeldfunctie.

De directeur van OBS De Straap vindt het niet heel spectaculair wat haar school onderneemt om uitstekend onderwijs te geven en goede resultaten te boeken. 'We doen gewoon wat een goede basisschool moet doen', zegt zij in het eerder aangehaalde artikel in *Trouw*. Ondertussen laat het artikel goed zien dat de lat hoog wordt gelegd op deze school met kinderen van dertig nationaliteiten. De directeur vindt meedingen naar het predicaat 'een hoop werk'. Maar het wordt zo wel duidelijk wat je als school toevoegt: 'Je krijgt er een gratis kwaliteitscontrole voor terug. En het stimuleert het hele team om na te denken wat nog beter kan'.

Debatverrijking

Bij de start van het traject Excellente Scholen in 2012 zijn er nogal wat negatieve reacties. Het aanwijzen van excellente scholen wordt vergeleken met de toekenning van Michelinsterren. In de loop van 2012 neemt de – positieve – aandacht voor excellentie en het zichtbaar maken van scholen met bovengemiddelde prestaties toe. Scholen die zich in dat eerste jaar kandidaat stellen, willen zelf graag laten zien dat zij trots zijn op hun school, hun onderwijsaanpak en hun prestaties.

Er verschijnen positieve berichten over 'genomineerde' kandidaten, en scholen laten weten dat zij 'door zijn naar de volgende ronde' (terwijl de jury in het eerste jaar in principe géén tussentijdse beslissingen neemt om scholen te laten afvallen). Na de uitreiking uiten deelnemende scholen hun waardering voor de werkwijze van de jury, juist omdat die niet alleen heeft gekeken naar onderwijsresultaten, maar ook naar andere aspecten van het onderwijsproces.

Bij de start van de aanmelding voor het predicaat Excellente School 2013 is er geen extra media-aandacht. Ondanks de grotere bekendheid van het traject klinken er uiteraard nog kritische geluiden in zowel de traditionele media als in de nieuwere media. Tussen 1 maart en 1 oktober 2013 signaleert het ministerie van OCW ruim 400 onlineberichten. De afzenders plaatsen dikwijls vraagtekens bij het streven naar hogere prestaties ('prestatieentaliteit betekent niet het beste onderwijs'). Onderwijs laat zich niet vangen in lijstjes, schrijft een docent Nederlands, tevens onderwijsadviseur, op 13 maart 2013 in de *Leeuwarder*

Courant: 'Een wasmachine hoort in een lijstje, maar een leerling/student niet'.

2.2 Reacties van onderwijsorganisaties

Het lijkt erop dat de onderwijsorganisaties positiever worden, nu het traject al wat langer loopt. CNV Onderwijs is niet tegen excelleren, maar 'het moet geen race tussen scholen worden, wel een ambitie om voor de leerlingen het beste te bereiken', aldus voorzitter Van den Berg. Volgens CNV Onderwijs moeten excellente scholen zwakke scholen vooruithelpen.

De PO-Raad volgt het traject positief kritisch en benadrukt dat het predicaat niet alleen mag afhangen van hoge opbrengsten. De PO-Raad vindt het belangrijk dat er met het predicaat aandacht is voor de vele goede dingen die in het primair onderwijs gebeuren.

De VO-raad noemt als pluspunt dat er met het predicaat meer aandacht komt voor de eigen ambities van scholen, hun brede opdracht en de toegevoegde waarde van een school. Wel is de VO-raad van mening dat deze aspecten meer aandacht mogen krijgen in het juryoordeel, en de opbrengsten wat minder. Er is volgens de raad op andere manieren al voldoende aandacht voor opbrengsten. Ook vindt de VO-raad het positief dat de kennis en ervaring van excellente scholen kunnen dienen als inspiratie voor andere scholen en zo ten goede komen aan de hele sector.

Aanvankelijk staan veel organisaties in en rond het onderwijs tamelijk kritisch tegenover het identificeren van excellente scholen. Zo wijst de Algemene Onderwijsbond (AOB) op het gevaar van een tweedeling in het onderwijs. Door de focus op scholen waar het goed gaat, zouden scholen die minder goed scoren verder achterop kunnen raken. De AOB heeft geen moeite met termen als 'prestatie', 'ambitie', 'excellentie' en 'opbrengstgericht', maar wel als deze een inperking betekenen van het onderwijsaanbod.

De Besturenraad vindt dat de kwaliteit van een school niet in één label te vangen is. Het predicaat zou ten onrechte de indruk wekken dat een school op alle terreinen excellent is. Dit kan leiden tot een onevenwichtige focus op meetbare resultaten. In 2011 laat de Besturenraad weten dat ruim 80% van de leden 'een Michelinster voor scholen' een slecht idee vindt. Inmiddels is de visie van de Besturenraad (nu: Verus) veel positiever en roept de organisatie haar leden op zich aan te melden als kandidaat voor het predicaat.

2.3 Reacties van excellente scholen

Bijeenkomst Inspectie en excellente scholen

De Inspectie van het Onderwijs belegt in het licht van te ontwikkelen gedifferentieerd toezicht een bijeenkomst met vijf excellente scholen (15 mei 2013). De bijeenkomst heeft de vorm van een open gesprek rond de volgende hoofdvragen.

- *Waarom hebben de aanwezigen hun scholen aangemeld voor het excellentietraject?*
De hoofdredenen zijn:
 - excellentie als beloning voor de verbeteringsinslag die op school is gemaakt;

- ter stimulering en ter beloning van het goede werk van het team;
 - als bewijs naar de buitenwereld (inclusief kritische ouders) dat de visie van de school effectief is;
 - ter verbetering van het imago;
 - om de focus op de eigen kwaliteit verder te verscherpen.
- *Wat zijn de ervaringen met het proces van het excellentietraject?*
De aanwezigen geven aan veel tijd te hebben besteed aan de rondes van het excellentietraject. Omdat ronde 1 en 2 vrij dicht op elkaar komen, is er betrekkelijk weinig tijd voor de voorbereiding – vooral de voorbereiding van de presentaties voor de jury. Een jaarlijkse benoeming is volgens de deelnemers te veel; men zou moeten overwegen er een twee- of driejarige cyclus van te maken.

Het bezoek van de jury is de aanwezige scholen erg goed bevallen. De deelnemers zeggen veel te hebben gehad aan de feedback van de jury. Vooral door het schoolbezoek heeft de deelname aan het excellentietraject geresulteerd in een verdere verbetering van de kwaliteit van de scholen.

- *Welke effecten heeft het verkrijgen van het predicaat gehad?*
De vijf excellente scholen spreken alle van onverwacht grote consequenties naar aanleiding van de benoeming. De effecten zijn grotendeels positief: een buitengewoon trotse schoolleiding, leraren, ouders, besturen en leerlingen; toegenomen aandacht voor de school; en meer focus op de kwaliteit van de school. Schoolleiders geven aan zich door de benoeming ambassadeurs van goed onderwijs te voelen. Andere scholen willen graag van hen leren en dat leidt tot een uitwisseling van goede praktijken. Alle vijf scholen hebben het aantal aanmeldingen van leerlingen zien toenemen.

Negatieve effecten zijn een toename van werk voor de schoolleiders (in sommige gevallen extra taken opgelegd door het bestuur, zoals advisering aan andere scholen) en een zekere afgunst bij scholen in de omgeving, vooral vanwege de toegenomen aanmeldingen bij de excellente scholen, die leiden tot een scherpere concurrentie.

- *Zijn de scholen van plan in de volgende ronde weer deel te nemen?*
Alle vijf scholen zijn al bezig met hun aanmeldingen voor 2013. Bij sommige heerst het gevoel dat zij wel moeten, omdat het verlies van het predicaat excellent een negatief effect kan hebben.

De deelnemers zeggen in de tweede ronde, het traject voor 2013, enige moeite te hebben met de aanmeldingsformulieren.¹ De formulieren besteden nadrukkelijk aandacht aan de kwaliteitsverbeteringen van de school ten opzichte van 2012. De scholen hebben op dat moment pas enkele maanden het predicaat Excellent, dus ze kunnen nauwelijks spreken van verdere ontwikkeling

¹ Bij de beoordeling of de Excellente Scholen 2012 in 2013 opnieuw in aanmerking komen voor het predicaat, kijkt de jury naar twee hoofdthema's: continuïteit en ontwikkeling. In het aanmeldingsformulier is veel aandacht voor de ontwikkeling die de school sinds de toekenning van het predicaat heeft doorgemaakt (zie ook hoofdstuk 11).

in de tussentijd. Het zou goed zijn als zij in het aanmeldingsformulier meer nadruk kunnen leggen op het vasthouden van het excellente niveau.

- *Waren de schoolbesturen betrokken bij het traject Excellente Scholen?*
De aanwezigen geven aan dat hun schoolbesturen over het algemeen beperkt betrokken zijn geweest bij dit excellentietraject. Het is de vraag of de bijdrage van het schoolbestuur groter had kunnen zijn. Het gevoel heerst dat de schoolbesturen niet gedetailleerd genoeg op de hoogte zijn van wat er gebeurt in de scholen om de excellente kanten van de school te kunnen aanwijzen.

Besturen zijn scholen nu wel aan het aanmoedigen of zelfs aan het aanwijzen om mee te doen in de volgende ronde van het excellentietraject.

2.4 Ervaringen van juryleden

Scholen rapporteren dat de aanmelding voor het excellentiepredicaat op zich positief werkt. Dit begint al bij het besluit van aanmelding. Daar worden doorgaans alle belangrijke gremia bij betrokken (bestuur, leraren en andere collega's, ouders, kinderen/leerlingen). Dit leidt direct tot enthousiasme, trots en bewustwording. Dat wordt nog versterkt wanneer de school daadwerkelijk het predicaat verwerft. Scholen melden dat ze veel plaatselijke en regionale reacties ontvangen, zoals felicitaties door de burgemeester en/of wethouder onderwijs, en aandacht in de regionale pers, radio en tv. Sommige scholen, maar zeker niet alle, melden een toename van schoolbezoeken door geïnteresseerde scholen, en van verzoeken om informatie. Die bezoeken dragen dikwijls bij aan verbeterprocessen.

Scholen melden ook negatieve effecten. Een daarvan is het toenemen van aanmeldingen van leerlingen die om wat voor reden ook elders zijn vastgelopen. De schoolpopulatie verandert hierdoor en het is een uitdaging hierop tijdig en adequaat in te spelen. Ook wordt meer voorzichtigheid gehanteerd bij het aannamebeleid. Ten tweede is er een zekere afgunst vanuit andere scholen en besturen, wat blijkt uit het bagatelliseren en of niet reageren op het behaalde predicaat. Enkele scholen ervaren ook een te sterke belasting door de toename van schoolbezoeken en informatievragen.

Scholen die zich aanmeldden maar het predicaat niet behaalden, reageren zeer verschillend. Algemeen is er fikse teleurstelling; men had er toch wel op gerekend, want 'we waren al zo ver gekomen'. Een deel van de afvallers in 2012 heeft zich weer gemeld (het betreft vier scholen in het basisonderwijs en dertien schoolsoorten/afdelingen in het voortgezet onderwijs). Slechts een paar scholen geven aan wel te hebben verwacht dat ze het predicaat niet zouden ontvangen. Scholen vinden het moeilijk dat ze de uitslag pas bij de uitreiking in Den Haag te horen kregen. Sommige vonden het frustrerend om na een lange reis geen predicaat te krijgen. Opvallend is dat er naast vele positieve reacties ook scepsis blijft. Zo wordt de jury erop aangesproken dat het aanwijzen van twee islamitische scholen als excellent, vast een politiek besluit is geweest.

Twee zaken blijken in de praktijk niet echt eenvoudig voor kandidaat Excellente Scholen. Voor het merendeel van de scholen is het moeilijk een eigen excellentieprofiel te formuleren. Ook vinden ze het lastig te kiezen. Ze geven daarbij soms aan dat 'alles' excellent is. Juryleden en experts kunnen echter vaak al snel aangeven wat het onderscheidend excellentieprofiel in een bepaalde school

is. Scholen hebben moeite met die keuze, of vinden het gesuggereerde excellentieprofiel 'vanzelfsprekend'. Scholen moeten duidelijk aan zo'n benadering wennen. Ze vinden het soms ook moeilijk referenties te verstrekken en hebben een onduidelijk beeld van de functie ervan. Een systematische aanpak/benadering om stakeholders ook op het onderdeel van excellentie bij de school te betrekken, is er te weinig. In de ronde 2013 is dat duidelijk verbeterd; scholen weten dat ook de erkenning door anderen van hun mogelijke excellentiestatus belangrijk is.

Het verslag dat de scholen kregen, is goed ontvangen. Men vindt het een gedegen en informatief verslag. Scholen hebben waardering voor de wijze waarop ze zijn doorgelicht en herkennen zich in de beschrijving. Punten die in het verslag naar voren komen, vormen een aanknopingspunt voor verdere ontwikkeling, naast de punten die de school zelf heeft benoemd. Ook de scholen die het predicaat niet verkregen, hebben gebruik gemaakt van het juryverslag ('een gratis audit').

Er blijken duidelijke witte vlekken in het land: regio's waar zich opvallend weinig of helemaal geen scholen aanmelden.² De jury noteert een aantal redenen: het grote tijdsbeslag (scholen zijn niet gewend zich zo systematisch en breed kwalitatief en analytisch te presenteren), een verdelingsafspraken binnen een stad of regio om de onderlinge verhoudingen niet op scherp te zetten; een school heeft al een zeer goede naam en loopt het risico deze te verliezen bij het onverhoopt (net) niet behalen van het predicaat. Over het algemeen is de positiebepaling ten opzichte van andere scholen in Nederland nog niet sterk ontwikkeld. Er zijn weinig inhoudelijke benchmarks. In het vo is er een begin met Vensters voor Verantwoording. In het po zijn de Vensters in november 2013 gelanceerd. Het komend jaar wordt verder gewerkt aan verrijking van de informatie op de Vensters van het po.

Zeer informatief blijken, na de analyse van externe documenten en opbrengstgegevens, de aparte gesprekken tijdens de schoolbezoeken met de leiding van de school, een vertegenwoordiging van de leraren en specialisten (IB'ers, decanen, schoolopleiders en dergelijke), ouders, leerlingen en soms externe stakeholders. Verder heeft het ingevulde aanmeldingsformulier de functie van een zelfevaluatie die doet focussen. Het eenduidig, helder en scherp uitvoeren van de zelfevaluatie en presentatie is nog niet alle scholen gegeven. Soms blijft men steken in algemeenheden zonder concrete beschrijvingen met voorbeelden.

Opvallend is dat bijna alle bezochte scholen naast differentiatie aan de zorgkant ook werk maken van een aparte aanpak voor beter presterende leerlingen. In het po start dit meestal met extra taken of juist verdichting/compacten van de leerstof. Daarna ontstaat vaak een plusklas voor een of enkele dagdelen per week; dan volgt een ontwikkeling terug naar de eigen groep met inhoudelijke en procesmatige differentiatie.

² Hoofdstuk 11 gaat verder in op de spreiding van aangemelde scholen en de toekenningen in 2012 en 2013.

2.5 Speciale taken excellente scholen in het bestel

Excellente scholen kunnen specifieke taken vervullen in ons onderwijsbestel. Met een bestand aan excellente scholen dat gaandeweg aan het ontstaan is, kunnen deze scholen functies vervullen die nu nogal achteloos in het onderwijsbestel zijn belegd.

Kijken we als voorbeeld naar de figuur van de opleidingsscholen. De NVAO (Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie) hanteert nu voorwaarden voor opleidingsscholen om voor financiering in aanmerking te komen. Een daarvan is dat er geen oordeel 'zwak' of 'zeer zwak' van de Inspectie over de betrokken school mag zijn. Dat is een buitengewoon mager criterium. In Nederland zou het praktijk kunnen worden dat alleen excellente goede scholen een opleidingsschool kunnen zijn. Om een licentie daartoe te verkrijgen zou een school excellent moeten zijn, en verlies van deze status betekent ook verlies van de licentie.

Excellente scholen kunnen voorts een forum vormen voor het publiek debat over onderwijs. Ze kunnen worden geconsulteerd door bewindslieden en de media. Ook kunnen zij dienen als focuspunten voor internationale contacten.

Conclusie

Dit hoofdstuk maakt duidelijk dat de oogmerken van de jury (erkenning en waardering, zichtbaarmaking, verrijking van het publiek debat, en speciale taken) breed herkenbaar zijn. Ouders zijn geïnteresseerd, collega-scholen erkennen veelal de excellentie. Ook wordt steeds meer gesproken over scholen die beter willen worden en uiteindelijk graag excellent. De publiciteit en ervaringen van deelnemende scholen leiden er ook toe dat het debat over excellentie meer en meer over feitelijke excellentie gaat.

3 Enkele internationale aspecten van Excellente Scholen

Ook andere landen erkennen en waarderen goede en excellente scholen. In Duitsland wordt jaarlijks via een landelijke wedstrijd de Deutsche Schulpreis toegekend aan de meest excellente school. In de Verenigde Staten ontvangen excellente scholen tijdens een jaarlijkse ceremonie in het Witte Huis een Blue Ribbon van de president. In Engeland stelt de onderwijsinspectie Ofsted vast welke scholen tot de categorie outstanding schools behoren. En in Schotland kan de inspectie verschillende aspecten van het onderwijs op een school als excellent aanmerken.

Net als Nederland kennen deze landen:

- criteria om excellentie te beoordelen en aan te tonen;
- een vorm van differentiatie in de beoordeling van de onderwijskwaliteit op scholen en een vorm van waardering/beloning voor excellent presterende scholen;
- verschillende vormen van (netwerk)activiteiten voor het verspreiden van goede praktijkvoorbeelden van deze scholen.

In het verslag van de jury over 2012 is uitgebreid ingegaan op verschillende internationale aspecten (pag. 6-13). Zie figuur 1 voor een beknopte toelichting.

Figuur 1 Internationaal beleid voor de aanwijzing van excellente scholen³

	Kwaliteitsgebieden/criteria	Differentiatie schoolkwaliteit	Verspreiding goede praktijkvoorbeelden
Duitsland	Prestaties, breed en contextueel; variëteit leerlingenpopulatie; onderwijzen en leren; opvoeden tot verantwoordelijkheid; pedagogisch klimaat; lerend vermogen en ontwikkelvermogen van de school.	Jaarlijkse wedstrijd met een hoofdprijs en vier andere prijzen, met ceremonie. Jury van elf leden, ondersteund door veertig experts.	Leergemeenschap; leraren worden beoordeeld; excellentieplatforms en workshops. Jaarlijkse publicaties door bekende Duitse onderwijskundigen met schoolportretten. Veel media-aandacht.
Engeland	De 'schoolbrede' prestaties; de resultaten en prestaties van leerlingen op de nationale standaarden; de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen en hun welzijn; de kwaliteit van het onderwijs en het leerplan en de leerlingenzorg; leiderschap en management.	Inspectie (Ofsted) geeft jaarlijks aan welke scholen outstanding zijn (in 2011-2012: 14% po, 20% vo).	Schoolportretten van <i>good practices</i> en rapporten over outstanding schools.

³ Zie voor een verdere toelichting over deze landen het eindverslag van de jury over 2012: Jury Excellente Scholen (2013). *Maatgevende Schole. Excellente scholen in basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Eindverslag 2012 van de Jury Excellente Scholen*. Den Haag: Ministerie van OCW.

VS	Leerresultaten leerlingen uit een achterstandssituatie; resultaten op nationale toetsen op het hoogste niveau over meerdere jaren; schoolklimaat; ouderbetrokkenheid; leerplan; buitenschoolse activiteiten.	Jaarlijkse verkiezing van <i>Blue Ribbon</i> -scholen. Voordracht vanuit ministeries of schooldistricten van de afzonderlijke staten.	<i>Exposure</i> en regionale publiciteit. Video's op website en regionale uitwisselkringen.
Schotland	Leren en onderwijzen; visie en leiderschap; partnerschap; schoolcultuur.	<i>Excellence</i> per kwaliteitsdomein benoemd door inspectie.	Deelrapporten over kwaliteitsdomeinen per school. Publicaties over kwaliteitsdomeinen. Workshops. Publiciteit in nationale en regionale pers.
Nederland	Resultaten breed; beredeneerde relatie tussen processen en resultaten op een breed terrein; omstandigheden; procesinrichting; schoolexcellentiebeleid.	Jaarlijkse uitreiking van predicaten. Jury van acht leden, ondersteund door experts.	Eigen schoolnetwerken, programma <i>Scholen leren van elkaar</i> met activiteiten voor excellente scholen en kandidaat-excellente scholen. Netwerkbijeenkomsten (Lerende netwerken). Website www.excellentescholen.nl . Steeds meer media-aandacht.

Verspreiden van goede voorbeelden en schoolpartnerschappen

In sommige landen is de positie van excellente scholen uitgekristalliseerd. Ze vervullen speciale taken. Een aantal Europese landen kent vormen van erkenning en beloning van excellente scholen. Ook worden in deze landen goede praktijkvoorbeelden verspreid, echter zonder dat dit onderdeel is van gericht centraal overheidsbeleid en of een nationaal verbeterprogramma.⁴ Dit is bijvoorbeeld het geval in Letland, Griekenland, Spanje, Polen, Hongarije en Tsjechië. Andere landen/deelstaten zoals Cyprus, Finland en Wallonië zijn tegen het aanwijzen van excellente scholen. Uitverkiezing via een wedstrijd zoals in Duitsland is vrij uitzonderlijk.

In de landen waar gericht wordt ingezet op het aanwijzen van excellente scholen, is er toenemende aandacht voor het verspreiden van goede praktijkvoorbeelden en het aangaan van schoolpartnerschappen, met name tussen excellente scholen en scholen die het minder goed doen. Vooral Schotland en Engeland zijn actief op dit vlak.

⁴ Deze gegevens zijn mede gebaseerd op de informatie van contactpersonen van het ministerie van OCW uit het Eurydice-netwerk. Via het officiële forum, dat alleen toegankelijk is voor beleidsmedewerkers van de betrokken onderwijsministeries in de Europese landen, is geïnformeerd naar vergelijkbare programma's.

Schotland: School Improvement Partnership Programme

In maart 2013 heeft het Schotse ministerie van onderwijs het *School Improvement Partnership Programme* aangekondigd. Het hoofddoel is de kloof tussen goed en zwak presterende scholen te verkleinen. Het programma gaat partnerschappen tussen leraren en schoolleiders op lokaal niveau stimuleren en ondersteunt het uitwisselen van goede praktijkvoorbeelden op schoolniveau.

De coördinatie en financiering van het programma zijn centraal geregeld. Een panel van vertegenwoordigers van Education Scotland (toezichtorganisatie), de Association of Directors of Education in Scotland (ADES) en een hoogleraar van de universiteit van Glasgow selecteren scholen voor de partnerschappen en voeren de regie. Er is geld beschikbaar om schoolleiders en leraren de gelegenheid te geven nieuwe aanpakken en lesmethoden te ontwikkelen. De financiering zal bijvoorbeeld worden gebruikt om leraren en schoolleiders in te zetten in de partnerschappen. Zo kunnen partnerscholen elkaar bezoeken om van elkaar te leren. Tevens kan er tijd worden ingezet om deel te nemen aan onderzoek, expertise te vergroten en of activiteiten buiten het normale curriculum op te zetten.

Engeland: School-to-school support en verschillende initiatieven

De Engelse inspectie Ofsted hanteert een vierdeling in de waardering van scholen: *outstanding, good, requires improvement, inadequate*. Het aandeel *outstanding schools* was opvallend (eigenlijk behoorlijk ongeloofwaardig) hoog: circa 20% op basis van de laatste inspectieronde. Dat aandeel zal naar verwachting zakken naar 10% omdat de norm hoger komt te liggen. Een halvering van de groep *outstanding schools* is een rigoureuze ingreep in de waardering.

In Engeland is de laatste jaren veel nadruk komen te liggen op *school-to-school support*. Het uitgangspunt is dat de sterk presterende scholen samenwerken met scholen die zichzelf moeten verbeteren. In de meeste gevallen zijn hierbij scholen betrokken die het oordeel *outstanding* hebben gekregen van de inspectie.

We noemen de voornaamste initiatieven.

- *Teaching schools*: *outstanding schools* die de professionele ontwikkeling van andere scholen plannen en begeleiden. Deze ondersteuning varieert van het opleiden van leraren tot leiderschapsontwikkeling.
- *National leaders of education and national support schools*: excellente schoolleiders die scholen in moeilijke omstandigheden ondersteunen en proberen te verbeteren.
- *Local leaders of education*: schoolleiders die op lokaal niveau samen met andere schoolleiders werken aan verbetering van het onderwijs.
- *Specialist leaders of education*: ervaren leraren van het midden- en senior managementniveau die met andere scholen samenwerken om het leiderschap en de aansturing te verbeteren op specifieke vakgebieden.
- *National leaders of governance*: zeer goed functionerende bestuursvoorzitters (vrijwilligers die een schoolbestuur voorzitten) die met hun kennis en ervaring ondersteuning bieden aan bestuursvoorzitters van andere scholen om de leiderschapscapaciteiten te verbeteren.

Een ander bekend initiatief is de *London Challenge*. In de jaren 90 bleven de scholen in Londen, Manchester en andere grote steden achter bij het onderwijs in de rest van Engeland. Daarom is bijvoorbeeld in Londen een speciaal programma

in 2003 van start gegaan. Hierbij ondersteunen succesvolle schoolleiders zwakkere scholen. Eind 2010 rapporteerde Ofsted dat scholen in Londen sneller zijn verbeterd dan die in de rest van Engeland en dat de gemiddelde prestaties van leerlingen nu hoger liggen dan in de rest van Engeland.

Verder kunnen scholen makkelijker partnerschappen aangaan door *academy chains*. Scholen hebben meer mogelijkheden gekregen een *academy* te worden: een door de overheid gefinancierde school met een hoge mate van autonomie. Tevens kunnen scholen hun krachten bundelen in een *federation*. Zo kan een *outstanding* school worden gekoppeld aan een zwakkere school, waarbij een succesvolle schoolleider het voortouw neemt en gedeeltelijk gaat werken op de zwakke school.

In september 2013 zijn het toezichtkader en het inspectiehandboek van Ofsted herzien. Een school kan niet meer *outstanding* zijn als de leerlingen uit zwakkere milieus geen sterke vooruitgang laten zien. Sinds eind 2012 was in de beoordelingscriteria van *outstanding* schools al meer aandacht gekomen voor de kwaliteit van leraren. Dit heeft ertoe geleid dat een aantal scholen het predicaat *outstanding* is kwijtgeraakt na de laatste inspectie in september 2013.

Wil een school in Engeland *outstanding* worden, dan spelen de volgende factoren een belangrijke rol.

- Het hebben van een visie, waarden en hoge verwachtingen.
- Het aannemen, vasthouden en ontwikkelen van goed onderwijspersoneel.
- Het werken aan consistent leerkrachtgedrag binnen het team.
- Verbeteren van het onderwijzen en leren.
- Versterking van leiderschap.
- Een relevant en attractief curriculum aanbieden.
- Toetsen, resultaten van leerlingen volgen en doelen stellen.
- Leerlingen als individuen benaderen: maatwerk.

Conclusie

Differentiatie in de beoordeling van scholen is niet overal gebruikelijk. De landen die dit wel systematisch doen en waar het onderdeel is van het toezicht van de inspectie, zoals Engeland, onderstrepen het belang van het verspreiden van goede praktijkvoorbeelden en het aangaan van partnerschappen tussen scholen. Kenniscirculatie door onder andere scholing blijkt belangrijk. Deze landen zetten ook stappen op dit gebied. In Nederland kunnen scholen onder meer deelnemen aan het in 2013 gestarte project Scholen leren van elkaar, met Lerende netwerken en de website www.excellentescholen.nl.

Er is nog meer te doen met de groep *excellente* scholen. We noemden diverse voorbeelden uit Engeland. Vooral van belang voor Nederland lijken de volgende.

- National leaders of education (NLE's). Dit zijn directeuren c.s. van uitstekende scholen. Zij zetten hun vaardigheden en ervaring in om scholen in moeilijke omstandigheden te ondersteunen. Er is een streefgetal van het aantal NLE's en de lijst is online beschikbaar.
- Verbetering (scholing) van het onderwijsteam en uitbreiding van leiderschap. De professionele ontwikkeling van scholen wordt versterkt door een koppeling tussen hoger onderwijs en schoolteam.
- Opleidingsscholen. Om dit te worden is de status *outstanding* nodig. In paragraaf 2.5 is aangegeven dat dit ook voor Nederland een reële optie is.

4 Vaststelling criteria

De jury heeft de criteria voor excellentie langs twee wegen bepaald. Ze heeft een aantal modellen en analyses voor kwaliteitsbepaling bestudeerd. Hiervan is verslag gedaan in het eindverslag van vorig jaar (par. 3.2, pag. 15-19).

In par. 4.1 hieronder wordt ingegaan op enkele recente bijdragen. In par. 4.2 wordt de consultatie onder excellente scholen 2012 gerapporteerd.

4.1 Recente bijdragen

Er is weinig systematisch onderzoek gedaan naar excellente scholen zoals de jury deze definieert. Wel naar onderdelen van het begrip zoals hoge opbrengsten en excellente leerlingen of leraren. De meeste aandacht is er voor 'talentontwikkeling'. Prof. dr. Monique Volman heeft hierbij stilgestaan in haar lezing tijdens de opening van het Haags schooljaar.⁵ Net als de jury pleit zij voor een brede opvatting van talentontwikkeling. Onderwijs heeft niet alleen als doel te zorgen dat leerlingen op het examen veel weten, maar ook dat leerlingen met de kennis en vaardigheden die ze verwerven, iets kunnen en willen doen, zich daar verantwoordelijk voor voelen. Veel scholen vinden betrokkenheid een belangrijk onderwijsdoel. Ze beschouwen talentontwikkeling als meer dan het produceren van goede cijfers. Ze werken aan zelfvertrouwen, respect, verantwoordelijkheidsgevoel en bereidheid tot dialoog.

Bij talentontwikkeling gaat het niet alleen om excellente leerlingen. De andere leerlingen zouden moeten ervaren dat ook hun talent telt. Een verontrustend grote groep leerlingen ontwikkelt op school ongunstige leeridentiteiten: ze gaan leren zien als iets vervelends waarin ze ook nog eens niet goed zijn. We zouden meer aandacht moeten besteden aan het ontwikkelen van eigenschappen bij leerlingen die hen voorbereiden op een leven lang talent ontwikkelen, aldus Volman.

De jury hanteert eveneens een breed kwaliteitsbegrip als uitgangspunt, maar vraagt een school een en ander overtuigend te documenteren.

Prof. dr. Ron Oostdam legt het accent op de rol van de leraar.⁶ Hij bespreekt enkele belangrijke factoren die leerprestaties positief beïnvloeden. Ten eerste zijn dat de omgevings- en achtergrondkenmerken van leerlingen. Denk aan het opleidingsniveau van de ouders en de houding van de ouders ten aanzien van de school. De tweede factor zijn individuele kenmerken, zoals intelligentie en motivatie. De derde factor is de leeromgeving die de school biedt. Is de school bijvoorbeeld resultaatgericht? Heerst er een schoolklimaat dat veilig, ordelijk en stimulerend is? Wordt er doelgericht en planmatig gewerkt op de school? Dit zijn aspecten die de jury in haar criteria meeneemt.

WRR

In november 2013 heeft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) een rapport uitgebracht, *Naar een lerende economie*. De WRR formuleert daarin een aantal opdrachten om te komen tot economische groei. Twee liggen op

⁵ Volman, M. (2013). *Betekenisvol leren*, presentatie tijdens de opening van het Haags schooljaar, 20 september 2013.

⁶ Oostdam, R. (2013). *Zorgen voor de juf en mees*, oratie, 22 november 2013.

het terrein van funderend onderwijs en kunnen een rol spelen in het excellentiebeleid.

Een opdracht die de WRR noemt, betreft het herzien van de inhoud van het onderwijs. Nederland kent een lange traditie van onderwijsvrijheid. Die heeft als keerzijde dat er nauwelijks een maatschappelijk debat is over wat het onderwijs moet overdragen. Er bestaat geen nationaal curriculum. Over de vraag hoeveel aandacht zogenoemde 21e-eeuwse vaardigheden (leren leren, initiatief nemen, doorzettingsvermogen, samenwerken, enzovoort) verdienen, circuleren vooral individuele opinies. Verzakelijking is hier geboden. Daarbij past ook een heroriëntatie op het (te) ver doorgevoerde onderscheid tussen onderwijs gericht op vaardigheden, en onderwijs gericht op cognitie. Het (v)mbo zou daarmee aantrekkelijker, en het aanbod van andere schooltypen minder eenzijdig cognitief worden.

Een andere opdracht die de WRR formuleert, is het maken van een forse kwaliteitsslag in het onderwijs. De kwaliteit van het onderwijs in Nederland is altijd goed geweest, maar gaat inmiddels licht achteruit. Het gemiddelde opleidingspeil van leerkrachten in het basis- en voortgezet onderwijs is jarenlang gedaald, net als het aantal mensen dat leraar wil worden. Minder dan de helft van de basisscholen voldoet aan de belangrijkste kwaliteitsnormen, en op middelbare scholen wordt meer dan één op de vijf lessen gegeven door een onbevoegde docent. De meeste West-Europese landen hebben sinds 2003 (het jaar waarin voor het eerst vergelijkende PISA-scores werden gepubliceerd) op het gebied van onderwijs juist forse veranderingstrajecten in de gang gezet. Terwijl Nederland door de heterogene economische structuur nog afhankelijker is van onderwijs dan andere landen, hebben de huidige onderwijsaanpassingen hier niet de zwaarte van een serieuze strategische heroriëntatie. Die is wel geboden. Leraren van zowel het basis- als het middelbaar onderwijs zouden universitair geschoold moeten zijn. Voor alles behoeft het onderwijs echter een systematisch ontwikkelings- en innovatiesysteem, vergelijkbaar met dat van de gezondheidszorg. Nu worden er slechts hapsnap nieuwe inzichten ontwikkeld, die nauwelijks worden getoetst op hun geschiktheid en overdraagbaarheid. Ook is niet duidelijk wat leerkrachten en instellingen prikkelt om innovaties over te nemen. Hier is een forse inhaalslag geboden, aldus de WRR.

De jury vraagt bij haar indicatoren uitdrukkelijk naar het excellentieprofiel van scholen. In hoofdstuk 6 van dit verslag wordt hierover gerapporteerd.

Onderwijsraad

Eveneens in 2013 heeft de Onderwijsraad de derde editie van *De stand van educatief Nederland* uitgebracht, waarin hij een analyse geeft van het Nederlandse onderwijs.⁷ De raad stelt dat de basiskwaliteit goed is, maar dat er belemmeringen zijn voor verdere verbetering en vernieuwing. De raad ziet drie risico's in het huidige onderwijs. Allereerst is er te weinig visie op wat het onderwijs leerlingen en studenten moet bijbrengen. In de afgelopen periode was de aandacht eenzijdig gericht op meetbare doelen, in het bijzonder op het verhogen van taal- en

⁷ Onderwijsraad (2013). *Een smalle kijk op onderwijskwaliteit. De stand van educatief Nederland 2013*. Den Haag: Onderwijsraad.

rekenprestaties. Veel minder beleidsaandacht was er voor het bredere vakkenaanbod, algemene vorming en beroepspraktijkvorming. Ten tweede hebben scholen – door prestatieverhogende maatregelen – onvoldoende ruimte om accenten te leggen in hun onderwijsaanbod of om te vernieuwen. Tot slot staat de eigenwaarde van leerlingen die niet goed presteren op basisvaardigheden, onder druk. Om deze risico's te verkleinen, formuleert de Onderwijsraad drie uitdagingen voor het onderwijsbeleid.

Uitdaging 1: maak brede kwaliteit inzichtelijk. De raad vindt dat beleidsmakers, onderwijsinstellingen, leraren en anderen gezamenlijk indicatoren moeten ontwikkelen voor de opbrengsten van het brede vakkenaanbod (geschiedenis, economie, filosofie, cultuureducatie), maar ook van burgerschapsvorming en aandacht voor vakoverstijgende *advanced skills* (problemen oplossen, samenwerken, communiceren en ict-geletterdheid). Nodig zijn zowel getalsmatige indicatoren als graadmeters voor de gepleegde inspanningen.

Uitdaging 2: stuur centraal op hoofdlijnen, vraag scholen een grotere professionele inbreng. De overheid moet beter sturen op hoofdlijnen. Ze moet meer regie nemen bij belangrijke bestuurlijke vraagstukken, maar aan instellingen juist meer ruimte geven voor de onderwijsinhoud. Dat vergt meer professionaliteit van scholen.

Uitdaging 3: zorg voor meer waardering van niet-cognitieve capaciteiten. De samenleving heeft ook behoefte aan creativiteit, probleemoplossend vermogen, samenwerking, culturele en morele sensitiviteit, zorgzaamheid en vakmanschap. Om de eigenwaarde van alle jongeren te bevorderen en iedereen optimale levenskansen te bieden, is hiervoor meer waardering nodig.

In de drie uitdagingen die de Onderwijsraad formuleert, zitten aspecten die scholen kunnen betrekken bij hun excellentiebeleid en keuze voor een excellentiegebied. In hoofdstuk 6 van dit verslag wordt hierover gerapporteerd.

Conclusie

De in dit eindverslag gepresenteerde studies/rapporten passen bij de aanpak van de Jury Excellente Scholen. Ook de jury streeft een brede kijk op onderwijs na. Taal/Nederlands en rekenen/wiskunde zijn onomstreden basaal en belangrijk. Per onderwijssoort zijn er daarenboven andere ontwikkelingsgebieden waarop een school eveneens kan excelleren. Dit varieert van andere vakken zoals Mandarijn, tot competenties voor leerlingen als redzaamheid, verantwoordelijkheid nemen en een onderzoekende houding. Excellentie kan ook van een andere kant benaderd worden. Bijvoorbeeld vanuit een veilig en stimulerend schoolklimaat en het inbrengen van innovaties in het onderwijs die uitmonden in extra kwaliteiten van leerlingen.

4.2 Peiling onder jury, externe experts en Excellente Scholen 2012

Ten behoeve van de eerste ronde in het voorjaar van 2012 heeft de jury vijf criteria geformuleerd waarmee ze excellente scholen identificeert. In het verslag van de jury over 2012 is zoals gezegd ingegaan op enkele exercities om deze criteria te identificeren (pag. 15-19). Deze criteria zijn uitgewerkt in veertien indicatoren. In de aanloop naar de nieuwe aanmeldingsperiode (voorjaar 2013) heeft de jury de inhoudelijke invulling van deze indicatoren nader getoetst. Hiertoe is op 20 maart 2013 onder de 52 scholen

die het predicaat Excellente School 2012 hebben verworven een korte vragenlijst uitgezet waarin hen is gevraagd per indicator aan te geven welke twee aspecten (uit een lijst van vijf) ze het belangrijkste vinden bij deze indicator. Aan dit verzoek hebben 36 (69%) uitgenodigde scholen gehoor gegeven.

Eerder (begin maart 2013) is een vergelijkbare lijst verspreid onder de leden van de jury en de externe experts verbonden aan de jury. Ook zij moesten aangeven welke aspecten ze het belangrijkste vinden. De resultaten en opmerkingen van juryleden en experts (n=18) zijn onder meer gebruikt voor aanpassingen in de lijst die aan de scholen is voorgelegd. De resultaten van beide consultaties zijn daarom niet zonder meer met elkaar te vergelijken.

Het doel van beide consultaties was het aanmeldingsformulier beter te laten aansluiten bij de veertien indicatoren die de jury hanteert en, als daar aanleiding toe is, meer hiërarchie aan te brengen in de ijkpunten die de jury gebruikt tijdens de schoolbezoeken.

Hieronder presenteren we per indicator de opbrengsten van de consultatie onder de excellente scholen. De vragenlijst is ingevuld door 21 scholen uit het basisonderwijs en 15 scholen uit het voorgezet onderwijs. Eén van de scholen uit het po heeft de vragenlijst tot en met de vragen over indicator XI beantwoord. Eén school uit het vo is gekomen tot en met de vragen over indicator VI. Per indicator geven we:

- het percentage scholen dat aangeeft dat een aspect belangrijk is (keuze van twee aspecten uit vijf);
- ter vergelijking, de aspecten die de juryleden en externe experts verbonden aan de jury het meest noemen, in een kader daaronder.

We beperken ons hierbij tot de meest genoemde aspecten.

De keuze van de belangrijkste aspecten door de vertegenwoordigers van de excellente scholen komen bij de meeste criteria voor een belangrijk deel overeen met die van de jury en de externe experts verbonden aan de jury. Alleen bij criterium 1 kiezen de excellente scholen vaker dan de leden van de jury en de experts voor de aspecten die refereren aan de *voorwaardelijke* kant van de behaalde resultaten (overtuigende aanpak waarmee de resultaten worden vastgehouden of hersteld) dan aan de behaalde *resultaten zelf*.

Bij veel indicatoren zien we de aspecten die de excellente scholen het belangrijkste vinden ook terug bij de juryleden en de experts. Uitzonderingen zijn de indicatoren X, XIII en XIV. Bij X en XIII kiest de meerderheid van de scholen voor een aspect dat is toegevoegd naar aanleiding van de bevindingen uit de consultatieronde onder juryleden en experts.

De verschillen tussen het basisonderwijs en het voorgezet onderwijs kunnen (ondanks de kleine aantallen) sterk zijn, maar zijn in de meeste gevallen niet significant. Wanneer de verschillen wel significant zijn, staat dat onder het kader vermeld.

criterium 1. De school behaalt zeer goede resultaten, breed opgevat, op verschillende terreinen

Indicator I

De school kan goede resultaten aantonen op de kernvakken (respectievelijk taal en rekenen-wiskunde en Nederlands, Engels en wiskunde).

Aspect	
• De school heeft een overtuigende aanpak om resultaten te behouden of te herstellen (indien er sprake is van een incidenteel lage score)	67%
• De resultaten zijn over de volle breedte van de school goed (niet alleen de eindopbrengsten)	47%
• De resultaten over drie jaren (CE kernvakken (vo), eindtoets, entreetoets, andere vaststelling) zijn zeer goed	42%
• De scores vertonen een evenwichtigheid over de jaren	42%

Leden van de jury en experts

- De resultaten over drie jaren (CE, eindtoets, entreetoets, andere vaststelling) zijn zeer goed.
- De scores zijn evenwichtig.
- De tussentijdse opbrengsten zijn zeer goed. (aanvulling)

Indicator II

De school kan goede resultaten aantonen op de andere vakken (dan taal en rekenen-wiskunde of Nederlands, Engels en wiskunde) uit het wettelijk standaardcurriculum.

Aspect	
• De school heeft een overtuigende aanpak om resultaten te behouden of te herstellen (indien er sprake is van een incidenteel lage score)	61%
• De resultaten zijn over de volle breedte van de school goed (niet alleen de eindopbrengsten)	50%
• Er worden goede resultaten behaald op speciale of bijzondere vakken uit het curriculum zoals filosofie, techniek, wetenschap, ondernemen, ontwerpen	31%
• Resultaten over drie jaren (CE andere vakken (vo), eindtoets, entreetoets, andere vaststelling) zijn (zeer) goed	28%
• De scores vertonen een evenwichtigheid over de jaren	25%

De resultaten over drie jaren worden (significant) vaker genoemd door de vertegenwoordigers uit het vo dan door vertegenwoordigers uit het po.

Leden van de jury en experts

- De school boekt resultaten op speciale of bijzondere vakken uit het vaste/standaardcurriculum zoals ondernemen, filosofie, ontwerpen, wetenschap, techniek.
- De resultaten over drie jaren (CE andere vakken, eindtoets, entreetoets, andere vaststelling) zijn (zeer) goed.
- De scores zijn evenwichtig.

Indicator III

De school kan goede resultaten aantonen op leergebieden zoals burgerschap, sociaal-emotionele vorming, culturele vorming, redzaamheid, probleemoplossend vermogen.

Aspect

• De breedte en systematiek van het extra aanbod (zo mogelijk in relatie tot leerlingssubgroepen) zijn adequaat	61%
• De school heeft een leerlijn opgezet voor het betreffende leergebied (soms in samenhang met een methode)	44%
• Het betreffende leergebied is herkenbaar in het professionaliseringsbeleid van de school	42%
• Er zijn veel deelnemers aan de activiteiten en er is een behoorlijke spreiding van deelnemers	39%
• Resultaatvaststellingen (toetsen, werkstukken, producten, zichtbaarheid in de school) worden op het leergebied/de leergebieden regulier uitgevoerd en gebruikt	11%

Het aantal deelnemers aan de activiteiten is (significant) vaker belangrijk volgens vertegenwoordigers uit het vo dan volgens vertegenwoordigers uit het po.

Leden van de jury en experts

- Er is een leerlijn voor het betreffende leergebied (soms in samenhang met een methode).
- Resultaten op het leergebied/de leergebieden worden regulier uitgevoerd en gebruikt (toetsen, werkstukken, producten, zichtbaarheid in de school).

criterium 2. De school weet succesvol om te gaan met omstandigheden waarin de school moet werken

Indicator IV (leerlingenkenmerken en procesinrichting)

De school heeft de kenmerken van de leerlingenpopulatie scherp in beeld gebracht en benut deze kennis voor de inrichting van het onderwijsproces.

Aspect

• De school hanteert didactische differentiaties die voortkomen uit analyses van leerlingenkenmerken	67%
• De profilering van de school sluit aan bij de specifieke behoeften van de leerlingenpopulatie	47%
• De school besteedt (ook) veel aandacht aan goedpresteerders (extra taken, extra aanbod, extra tijd)	42%
• De behoeften van de leerlingenpopulatie en indien nodig van specifieke delen van de populatie worden geformuleerd	28%
• De data over populatiekenmerken worden systematisch verzameld en bewerkt	17%

Leden van de jury en experts

- De school hanteert didactische differentiaties die voortkomen uit analyses van leerlingenkenmerken.
- De school formuleert (voortdurend) de behoeften van de leerlingenpopulatie en indien nodig van specifieke delen van de populatie.

Indicator V (leerlingenkenmerken en resultaten)

De school laat zien dat er, uitgaand van de (sterke respectievelijk zwakke) leerlingenpopulatie, een zeer goed resultaat wordt behaald.

Aspect

• De school houdt systematisch rekening met leerlingenkenmerken zoals taalachterstand (dialect, anderstalige ouders), zorgleerlingen	81%
• De school heeft vastgesteld welke opbrengsten ze nastreeft met haar leerlingen	72%
• De school heeft een duidelijke redenering over welke leerlingenkenmerken worden verdisconteerd	28%

Leden van de jury en experts

- De school heeft een duidelijke redenering over welke leerlingenkenmerken worden verdisconteerd.
- De school benut systematisch regio/schoolspecifieke leerlingenkenmerken zoals taalachterstand (dialect, anderstalige ouders), zorgleerlingen.

Indicator VI

De school benut het inzicht in leerwinst bij onderscheiden categorieën leerlingen.

Aspect	
• Er vinden met regelmaat trendanalyses plaats die indien nodig leiden tot interventies op het niveau van schoolplan, groepsplan en individueel handelingsplan	69%
• De school heeft inzicht in de resultaten van individuele leerlingen op in elk geval: spelling, begrijpend lezen en rekenen-wiskunde (po) respectievelijk de relevante onderdelen voor Nederlands, Engels en wiskunde (vo)	44%
• De school vertaalt cijfers over leerwinst naar differentiaties aan de onderkant en aan de bovenkant (zwak- en goedpresteerders)	44%
• De school analyseert de leerwinst en benut de leerwinstvaststellingen	25%
• De leerwinstvaststelling is een breed ingezette praktijk in de school	17%

Regelmatige trendanalyses worden (significant) vaker genoemd door vertegenwoordigers uit het po dan door vertegenwoordigers uit het vo.

Leden van de jury en experts

- Er vinden met regelmaat trendanalyses plaats en die leiden tot interventies op het niveau van schoolplan, groepsplan en individueel handelingsplan.
- De school vertaalt cijfers over leerwinst naar differentiaties aan de onderkant en aan de bovenkant (zwak- en goedpresteerders).

Criterium 3. De school heeft een goed inzicht in de factoren die (aantoonbaar) bijdragen aan deze resultaten in brede zin en legt een duidelijke koppeling tussen deze factoren en de visie van de school op goed onderwijs

Indicator VII (schoolspecifieke aanpak en proceskwaliteit)

De school laat zien dat deze aanpak bijdraagt aan verhoging van de kwaliteit van het primaire proces.

Aspect	
• Deze schoolspecifieke aanpak werkt door in het hele onderwijsproces	71%
• Een schoolspecifieke aanpak voor didactiek is geëxpliciteerd en wordt bewust gehanteerd	60%
• De school voert systematisch zelfevaluaties uit die indien nodig leiden tot bijstelling van haar aanpak	51%
• De schoolspecifieke aanpak is volledig geïntegreerd in het groepsplan (po), jaarplan (vo)	11%

Leden van de jury en experts

- Een schoolspecifieke aanpak voor didactiek is geëxpliciteerd en wordt bewust gehanteerd.
- De schoolspecifieke aanpak werkt door in het onderwijsproces/is geïntegreerd in het groepsplan/jaarplan.
- Er zijn evaluaties waaruit blijkt wat het effect is van de schoolspecifieke aanpak op de kwaliteit van het primaire proces. (aanvulling)

Indicator VIII (schoolspectifieke aanpak en organisatiekwaliteit)

De school laat zien dat deze aanpak bijdraagt aan verhoging van de kwaliteit van de organisatie van de school.

Aspect

• De schoolspecifieke aanpak is zichtbaar in het schoolklimaat en in het soort leiderschap waarvoor is gekozen	51%
• De schoolleiding heeft een gezamenlijke visie en aanpak op het onderwijs, draagt deze visie en aanpak uit en faciliteert het personeel	51%
• Binnen het team is er draagvlak voor de visie van de schoolleiding	46%
• De school voert systematisch zelfevaluaties uit die, indien nodig, leiden tot bijstelling van haar organisatie	23%
• De school heeft, wanneer het gaat om de organisatie, hoge scores bij tevredenheidsonderzoeken onder leraren en ouders	23%

Leden van de jury en experts

- De schoolleiding heeft een gezamenlijke visie en aanpak op het onderwijs bevorderd; de schoolleiding draagt de visie en aanpak uit en faciliteert het personeel.
- Binnen het team is er draagvlak voor deze visie.
- De schoolspecifieke aanpak is zichtbaar in het schoolklimaat en de soort leiderschap.

Criterium 4. De school realiseert verbetering van de onderwijsresultaten door het onderwijsproces en de schoolorganisatie te versterken

Indicator IX (veranderingen vanwege resultaten)

De school toont aan dat veranderingen die zijn aangebracht in het onderwijsproces ervoor zorgen dat de resultaten van de leerlingen verbeteren.

Aspect

• Periodieke trendanalyses op schoolniveau en indien nodig daaruit voortvloeiende interventies zijn gebruikelijk	66%
• De school kent onderbouwde en bewuste verbeteringen over een langere periode	63%
• De school laat een aantoonbare relatie zien tussen de interventies en de verbeterde resultaten	46%
• De school kent onomstreden voorbeelden van (recente) veranderingen die de resultaten evident verbeterden	17%

Leden van de jury en experts

- Periodieke trendanalyses op schoolniveau en de daaruit voortvloeiende interventies zijn gebruikelijk.
- De school laat een aantoonbare relatie zien tussen de interventies en de verbeterde resultaten.

Indicator X (vasthouden resultaten)

De school heeft ervaring met het vasthouden van de resultaten en laat zien dat de succesvolle werkwijze is geborgd.

Aspect

- Het is binnen de school gebruikelijk dat er open wordt gesproken over de resultaten en de wijze waarop deze tot stand komen **51%**
- Er is in de school sprake van een planmatige aanpak (vastgelegd in jaarplan, schoolplan en dergelijke) **43%**
- De school heeft een actueel systeem van kwaliteitszorg (toetsing, analyses, bespreking van de resultaten en indien nodig de inzet van maatregelen om deze te verbeteren) **43%**
- De schoolleiding hanteert een verklaarbare mix van routine, verbetering en vernieuwing **31%**
- Binnen de school zijn personen verantwoordelijk voor de @ van dit proces (directeur, IB'er, afdelingsleider enzovoort) **29%**

Leden van de jury en experts

- De school heeft een vast en actueel systeem van kwaliteitszorg (toetsing, analyses, bespreking van de resultaten en indien nodig de inzet van maatregelen om deze te verbeteren).
- Binnen de school zijn er personen verantwoordelijk voor de @ van dit proces (directeur, IB'er, afdelingsleider enzovoort).

Indicator XI (kwalificatie, professionaliteit, schoolkennis)

Het lerend en verbeterend vermogen van de school is evident.

Aspect

- Professionalisering, verhoging van het opleidingsniveau, innovatie en dynamiek zijn zichtbaar in veel activiteiten **63%**
- Binnen de school is draagvlak voor kennisdeling en ontwikkeling binnen de school **60%**
- Het opleidingsbeleid van de school versterkt het excellentieprofiel van de school **40%**
- Er zijn succesvolle pogingen om een geheel aan schoolspecifieke kennis vast te leggen en te delen **29%**

Leden van de jury en experts

- Professionalisering, verhoging van het opleidingsniveau, innovatie en dynamiek zijn zichtbaar in veel activiteiten.
- De school kent draagvlak voor kennisdeling en ontwikkeling binnen de school.

criterium 5. De school is een goed presterende school met een opvallend profiel dat in de school als geheel doorwerkt en de reputatie van de school bevestigt

Indicator XII

De school heeft een gericht excellentiebeleid ingezet. Dit beleid heeft een duidelijke focus en werkt door in de hele school.

Aspect	
• Het excellentiebeleid van de school wordt al enkele jaren in praktijk gebracht	65%
• De herkenbaarheid van het excellentiegebied (domein, doelgroep) voor anderen, externe partijen (bijvoorbeeld ouders, bij de schoolkeuze, andere scholen) is evident	56%
• Er nemen substantiële groepen leerlingen deel aan het excellentieprogramma van de school	35%
• De school profileert zich op een excellentiegebied	24%
• Het is duidelijk op welk domein en welke subgroepen het excellentiebeleid van de school zich richt	21%

Leden van de jury en experts

- Er nemen substantiële groepen leerlingen deel aan het excellentieprogramma.
- Het excellentiebeleid van de school is praktisch gedurende enkele jaren.

Indicator XIII

Het gebied respectievelijk de gebieden waarop de school uitblinkt, wordt/worden erkend door andere scholen.

Aspect	
• De school wordt binnen de netwerken waaraan ze deelneemt als een voorloper gezien	65%
• Er is een hoge mate van overeenstemming tussen het excellentiegebied dat de school zelf aangeeft en dat wordt genoemd door de referentschool	53%
• De schooltheorie (aanpak en resultaten) van de school wordt door de referentschool (Waarom is deze school excellent?) herkend	50%
• Detaillering van onderlinge verbanden, netwerken, werkgroepen tussen school en referentschool is overtuigend	26%

Leden van de jury en experts

- De schooltheorie (aanpak/resultaten) van de school wordt door de referentschool (Waarom is deze school excellent?) herkend.
- Detaillering van onderlinge verbanden, netwerken, werkgroepen tussen school en referentschool overtuigt.
- Er is een hoge mate van overeenstemming tussen het gebied dat de school zelf aangeeft en dat de referentschool noemt.

Indicator XIV

De school heeft concrete plannen om de focus op excellentie in de toekomst verder te versterken.

Aspect

• De aansluiting van de plannen op de specifieke behoeften van subgroepen leerlingen van de school is evident	53%
• Er is een gestage verbreding van de werking van het excellentieprogramma naar andere subgroepen leerlingen	50%
• De plannen van de school sluiten goed aan bij de geëxpliciteerde aanpak van de school	41%
• Het draagvlak van deze plannen is duidelijk aanwezig	38%
• De plannen zijn uitgewerkt in een plan van aanpak	15%

De verbreding naar andere groepen leerlingen wordt (significant) vaker genoemd door vertegenwoordigers uit het vo dan door vertegenwoordigers uit het po.

Leden van de jury en experts

• De plannen van de school sluiten goed aan bij de geëxpliciteerde aanpak van de school.
• Het draagvlak van deze plannen is duidelijk aanwezig.

Samenvattend beeld van een excellente school

Na de aspecten met betrekking tot de indicatoren zijn aan de vertegenwoordigers van de Excellente Scholen 2012 zes aspecten voorgelegd waaraan een excellente school zou behoren te voldoen. Ze moesten aangeven aan welke twee aspecten een excellente school ten minste moet voldoen. We presenteren opnieuw alleen de meest genoemde aspecten.

Uitspraken Excellente School, reeks 1

Aspect

• De excellentie van de school blijkt uit een veelheid aan facetten	71%
• De school bereikt met haar leerlingen het maximaal haalbare	56%
• De resultaten zijn gezien de sociale context waarbinnen de school werkt zonder meer goed	47%
• De breedte en de verbreding van het aanbod zijn een sterk punt van de school	21%

Uitspraken Excellente School, reeks 2

Aspect

• Er is een breed draagvlak voor deze specifieke aanpak onder alle betrokkenen (schoolleiding, leerkrachten, leerlingen en ouders)	59%
• De school is zich bewust van haar specifieke aanpak en de daaruit voortvloeiende resultaten	50%
• Het excellentieprofiel werkt door in veel facetten van de school	38%
• De school heeft een duidelijk en herkenbaar excellentieprofiel	26%
• De omgeving van de school herkent dit excellentieprofiel	15%

Bij beide reeksen springen er drie aspecten uit. In het basisonderwijs en het voorgezet onderwijs worden overigens dezelfde aspecten gekozen.

4.3 Benutting van de resultaten uit de consultaties

Bij de aanpassing van de aanmeldingsformulieren voor 2013 zijn de bevindingen gebruikt om de indicatoren scherper te kaderen. Tijdens een bijeenkomst van de juryleden en experts op 4 september 2013 zijn de resultaten uit beide consultaties (nogmaals) besproken. Om tot een evenwichtige beoordeling per indicator te komen, is besloten dat bij de beoordeling tijdens het schoolbezoek het primaat ligt bij de aspecten die juryleden en externe experts verbonden aan de jury naar voren hebben gebracht.

Aanvullend zijn alleen de aspecten meegenomen die een substantieel deel van de scholen genoemd heeft. Bij de eerste twee criteria, Resultaten en in mindere mate Omstandigheden waarbinnen de school werkt, leggen de juryleden en de experts de nadruk op respectievelijk de resultaten en de effecten van de omstandigheden daarop. Het proces waarin deze resultaten worden bereikt, komt in de indicatoren erna aan bod.

5 Excellent speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs

In 2013 konden scholen in het speciaal basisonderwijs (sbo), het speciaal onderwijs (so en vso) en het praktijkonderwijs (pro) zich voor het eerst aanmelden als kandidaat Excellente School. Voordat de jury de aanmeldingsprocedure openstelde, heeft ze betrokkenen uit deze sectoren geconsulteerd over de geschiktheid van de criteria die de jury hanteert voor de beoordeling van scholen uit deze sectoren. In dit hoofdstuk doen we verslag van de bevindingen en de consequenties hiervan voor de aanpak.

5.1 Consultatiebijeenkomst en schriftelijke respons

Als voorbereiding op de invulling van de aanmeldingsprocedure voor speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs heeft de jury scholen uit deze sectoren per brief uitgenodigd hun visie te geven op de gebruikte criteria en indicatoren. Scholen konden dit tijdens een bijeenkomst met leden van de jury dan wel schriftelijk doen. Tijdens de ontmoeting met de jury waren zeven vertegenwoordigers van sbo- en pro-scholen aanwezig. Drie scholen, waaronder ook een school voor so/vso, hebben hun gedachten hierover schriftelijk met de jury gedeeld.

De resultaten

Een belangrijke vraag is welke resultaten er binnen het sbo, so/vso en pro toe doen en wat deze zeggen over de prestaties die de scholen leveren. Niet alle opbrengsten zijn even goed benoembaar en meetbaar, en bij sommige opbrengsten die wel benoembaar en meetbaar zijn, past een kanttekening. Opbrengstmaten die de Inspectie aangeeft voor het speciaal onderwijs, en die deels ook gelden voor het sbo en pro, zijn bijvoorbeeld:

- het percentage einduitstroom naar regulier onderwijs;
- de hoogte van de uitstroombestemming in verhouding tot het IQ van de leerlingen;
- tussentijdse uitstroom naar regulier onderwijs;
- het percentage leerlingen dat is bestendig.

De bestendigheid van de plaatsingen geeft aan welk percentage van de leerlingen twee jaar na uitstroom nog op dezelfde plaats zit. De school heeft, zoals alle scholen met eindonderwijs, bestendigheid echter niet altijd zelf in de hand. Denk bij uitstroom naar arbeid (pro) aan de ontwikkeling van de conjunctuur. Uitstroom naar verschillende niveaus kan een aanwijzing zijn dat de school er goed in slaagt maatwerk te leveren en aan te sluiten bij de mogelijkheden van haar leerlingen.

Aanvullend noemen de scholen bijvoorbeeld resultaten op het terrein van zelfstandigheid, zelfredzaamheid, zelfbeeld, sociale vaardigheden en werknemersvaardigheden. Deze zijn als zelf benoembaar gedrag te formuleren en te beoordelen. De groei van de individuele leerling kan bijvoorbeeld zichtbaar worden gemaakt in het individueel ontwikkelingsplan (IOP) of, als de school daarvan gebruik maakt, in het portfolio van de leerling. Andere mogelijke opbrengsten zijn dat de leerling (weer) met plezier naar school gaat en op het niveau komt en blijft dat hij of zij aankan.

Naast de resultaten op deze gebieden is de jury natuurlijk benieuwd naar de

leerresultaten op de kernvakken en aanvullende cognitieve leergebieden.

Het aanbod

In het speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs zijn – meer nog dan op andere scholen – structuur en veiligheid basisvoorwaarden om leerlingen optimaal te kunnen laten presteren. Binnen een school zijn er grote verschillen in het niveau dat de leerlingen aankunnen. Het aanbod in deze sectoren is gericht op de leerbehoefte van de individuele leerling. Dit betekent bijvoorbeeld dat meer dan elders:

- het aanbod breed moet zijn en moet aansluiten bij de interesse (breed vakaanbod) en vaardigheden (cognitief, praktisch) van de leerlingen;
 - er sprake moet zijn van differentiatie (drie niveaugroepen binnen een klas);
 - er samenhang moet zijn in het aanbod (naast onderwijs ook zorg, enzovoort).
- Mede door de vrijheid van inrichting zijn er grote verschillen tussen de scholen in wat ze aanbieden en hoe ze het aanbieden.

In het sbo, so en pro wordt het ontwikkelingsperspectief van de leerlingen vastgesteld. In het individueel ontwikkelingsperspectief (IOP) worden de doelen en de resultaten vastgelegd. Met het IOP kan de school ook de leerlingen invloed geven op wat ze willen leren. In een schriftelijke reactie wordt er in dit verband op gewezen dat een excellente school erin slaagt het onderwijsproces voor elke leerling op een betekenisvolle wijze in te richten.

Een belangrijke vraag is of een school inzicht heeft in de resultaten en in de factoren die daarbij een rol spelen (Waarom zijn de resultaten zoals ze zijn?). Net als bij het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs let de jury hier op de mate waarin de leerlingresultaten systematisch worden gevolgd en geëvalueerd.

Excellentiegebieden

Gebieden waarop scholen in het speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs zich kunnen profileren (excellentiegebieden) zijn bijvoorbeeld:

- de mix van onderwijs en zorg, rekening houdend met het feit dat het om een school gaat;
- specifieke expertise met betrekking tot een of meer doelgroepen;
- de breedte van het aanbod binnen de school, de kansen die de leerlingen krijgen;
- het pedagogisch klimaat binnen de school;
- specifieke didactische oplossingen, bijvoorbeeld toepassing van ict, vanuit een visie op wat de doelgroepen nodig hebben.

5.2 Vertaling naar de indicatoren van de jury

De raadpleging van de sectoren heeft vooral gevolgen gehad voor de wijze waarop de jury kijkt naar de resultaten die binnen deze sectoren worden behaald. In het aanmeldingsformulier kregen de scholen de ruimte op vier gebieden aan te geven welke, in hun ogen, goede resultaten ze op dat gebied bereiken. De gebieden zijn:

1. onderwijsopbrengsten;
2. leergebieden die de (kern)doelen bestrijken;
3. leergebiedoverstijgende (kern)doelen;
4. andere vormingsgebieden.

Binnen deze gebieden konden de scholen kiezen uit de volgende opties.

1. *Onderwijsopbrengsten (voeding voor indicator I en II):*

- het percentage einduitstroom naar regulier vervolgonderwijs;
- de hoogte van de uitstroombestemming in verhouding tot het IQ van de leerlingen;
- het percentage leerlingen dat twee jaar na de uitstroom nog op het niveau of de plaats zit waarnaar hij of zij is uitgestroomd (of op een vergelijkbaar niveau of vergelijkbare bestemming);
- de tussentijdse uitstroom naar regulier onderwijs.

2. *Leergebieden (voeding voor indicator I en II):*

- kernvakken (taal/Nederlands, rekenen en wiskunde, eventueel Engels);
- aanvullende leergebieden (zoals oriëntatie op jezelf en de wereld, kunstzinnige oriëntatie, bewegingsonderwijs);
- aanvullende algemeen vormende vakken (buiten de genoemde kernvakken);
- beroepsgerichte vakken.

3. *Leergebiedoverstijgende terreinen (voeding voor indicator III):*

- zintuiglijke en motorische ontwikkeling;
- sociaal-emotionele ontwikkeling;
- leren leren;
- omgaan met media en technologische hulpmiddelen;
- ruimtelijke oriëntatie en mobiliteit;
- praktische redzaamheid.

4. *Vormingsgebieden (voeding voor indicator III):*

- burgerschapsvorming;
- culturele vorming;
- handvaardigheid;
- zelfstandigheid;
- zelfbeeld;
- werkhouding;
- werknemersvaardigheden.

Om een indruk te geven van wat binnen de sectoren 'gangbaar' is, geven we in figuur 2 per sector weer hoeveel aangemelde scholen op het genoemde aspect naar eigen zeggen goede opbrengsten behalen. Aspecten die (vrijwel) unaniem zijn aangevinkt door scholen uit een sector zijn vet gemarkeerd. Deze aspecten kunnen als norm worden beschouwd.

Figuur 2 Opbrengsten in het sbo, so/vso en pro

	Sbo (n=5)	So/Vso (n=9)	Pro (n=11)	Totaal, % (n=25)
1. Onderwijsopbrengsten				
Einduitstroom naar regulier vervolgonderwijs	1	2	8	44%
In verhouding tot het IQ van de leerlingen	5	2	7	56%
Uitstroom is bestendig	3	6	10	76%
Tussentijdse uitstroom naar regulier onderwijs	1	0	2	12%
2. Leergebieden				
Kernvakken	5	8	9	88%
Aanvullende leergebieden	3	7	7	68%
Aanvullende algemeen vormende vakken	1	7	3	44%
Beroepsgerichte vakken	0	5	9	56%
3. Leergebiedoverstijgende terreinen				
Zintuiglijke en motorische ontwikkeling	2	4	3	36%
Sociaal-emotionele ontwikkeling	5	9	11	100%
Leren leren	2	5	4	44%
Omgaan met media en technologische hulpmiddelen	2	3	5	40%
Ruimtelijke oriëntatie en mobiliteit	1	1	3	20%
Praktische redzaamheid	3	7	9	76%
4. Vormingsgebieden				
Burgerschapsvorming	2	1	6	36%
Culturele vorming	1	4	7	48%
Handvaardigheid	1	3	4	32%
Zelfstandigheid	5	6	5	64%
Zelfbeeld	5	6	7	72%
Werkhouding	4	8	9	84%
Werknemersvaardigheden ⁸	-	7	11	95%

⁸ In het aanmeldingsformulier voor het sbo is niet gevraagd naar werknemersvaardigheden (niet relevant voor deze sector).

De gesprekken met deze velden en deze uitkomsten overziend hanteert de jury bij de vaststelling van excellentie binnen deze onderwijssoorten in ieder geval de volgende uitgangspunten.

- De school heeft een duidelijk beeld van leren en onderwijsresultaten gerelateerd aan de mogelijkheden van de leerlingenpopulatie van de school.
- De school werkt met een ontwikkelingsperspectief waarin doelen voor de cognitieve ontwikkeling van de leerling zijn vastgelegd. Uit de vaststelling van deze individuele leerdoelen spreekt ambitie. De cognitieve ontwikkeling van de leerlingen is binnen de school niet ondergeschikt aan zorg.
- De school volgt de opbrengsten en evalueert deze (op leerling- en op schoolniveau). Als de leerling meer kan, worden de doelen in het ontwikkelingsperspectief tussentijds (twee keer per schooljaar) bijgesteld.
- De school slaagt erin opbrengstgericht te werken (op leerling- en op schoolniveau), onder meer door het systematisch volgen van de leerlingen, documenteren van de uitkomsten van evaluatie en verbetertrajecten.
- De school bezigt passende vormen van differentiatie/maatwerk.
- De school krijgt erkenning van haar excellentie door de partners, eens te meer van belang omdat opbrengsten niet altijd direct meetbaar zijn.

5.3 Vervolg van het traject

In het voorjaar 2013 melden zich 25 scholen uit de nieuwe sectoren aan. Twee scholen trekken zich (kort) na de aanmelding terug als kandidaat. Eén school noemt als reden de hoeveelheid werk die de kandidaatstelling met zich meebrengt. De andere trekt zich terug na een afspraak met collega-scholen in de regio. Naar aanleiding van gefundeerde bezwaren vanuit de Inspectie vallen nog eens vier scholen af. Uiteindelijk worden negentien scholen uit deze sectoren bezocht (vier uit het sbo, zes uit het so en vso, en negen uit het pro). Daarbij vindt, anders dan bij het po en vo, na de presentaties geen selectie plaats.

6 Excellentiegebieden

6.1 Inleiding

Een van de criteria die de jury hanteert bij haar beoordeling of een school wordt voorgedragen voor het predicaat Excellente School is dat de school bereideneerd goed presteert en een *excellentieprofiel* heeft dat in de school als geheel doorwerkt en de reputatie van de school bevestigt (Criterium 5). In het aanmeldingsformulier vraagt de jury de school of er een specifiek excellentiegebied is waarop ze focust. In dit hoofdstuk beschrijven we de bevindingen uit de aanmeldingen in hoofdlijnen.⁹ Kanttekening hierbij is dat de vraagstelling op beide meetmomenten niet exact hetzelfde was. Naar aanleiding van de ervaringen in 2012 heeft de jury het aanmeldingsformulier aangepast. Hierdoor zijn de bevindingen uit 2012 en 2013 beperkt vergelijkbaar. Daarnaast kunnen scholen in het speciaal basisonderwijs (sbo), het speciaal onderwijs (so) en praktijkonderwijs (pro) zich pas voor het eerst kandidaat stellen in 2013.

Focus op een excellentiegebied

In 2012 geeft 90% van de scholen bij de aanmelding aan dat er binnen de school sprake is van een excellentiegebied waarop de school zich focust; in 2013 is dat 96%. De scholen die geen focus noemen, vinden we onder zowel basis- als voortgezet onderwijs en in 2013 onder speciaal basisonderwijs. Enkele van deze scholen hebben overigens wel het predicaat Excellente School 2012 gekregen uitgaande van een door de jury onderkend impliciet excellentieprofiel.

6.2 Bevindingen uit 2012

In 2012 is aandacht voor zorgleerlingen het excellentiegebied dat de meeste scholen (74%) noemen in de aanmelding. Bijna twee derde noemt aandacht voor goed presterende leerlingen (61%). Beide gebieden worden dus vaak in combinatie met elkaar genoemd. Het derde veel genoemde excellentiegebied is de vormende taak van de school (43%). Basisscholen noemen dit vaker dan scholen in het voortgezet onderwijs.

Wanneer basisscholen meer leerlingen met laagopgeleide ouders in huis hebben, verschuift de aandacht van goed presterende leerlingen naar zorgleerlingen. Verdere uitsplitsing leert dat andere achtergrondkenmerken geen rol van betekenis spelen bij de keuze voor het excellentiegebied dat de scholen in hun aanmelding opvoeren.

In het aanmeldingsformulier kunnen de scholen aangeven hoe de aandacht voor

⁹ Hier zijn alle beschikbare aanmeldingsformulieren meegenomen, dus ook de formulieren van scholen die in een later stadium zijn afgehaakt of die de jury in 2013 besloot niet te bezoeken. In totaal gaat het om 157 aanmeldingen in 2012 (105 scholen in het basisonderwijs, 52 in het voortgezet onderwijs) en in 2013 om 98 'nieuwe' aanmeldingen (27 scholen in het basisonderwijs, 44 schoolsoorten in het voortgezet onderwijs, 5 speciaal basisonderwijs, 9 speciaal onderwijs en 11 praktijkonderwijs) en 45 herhalingsaanmeldingen van Excellente Scholen 2012 (25 scholen in het basisonderwijs en 20 schoolsoorten in het voortgezet onderwijs). Onder de 141 aanmeldingen in 2013 zijn er twee van scholen die hun aanmelding aan het begin van het traject (voor de presentaties) hebben ingetrokken.

het excellentiegebied tot uitdrukking komt in het beleid van de school.

Kernthema's die de scholen in hun (open) antwoord noemen zijn:

- planvorming en formulering van doelen (bijvoorbeeld geen verwijzingen naar speciaal basisonderwijs);
- vastlegging in documenten (schoolplannen, beleidsplannen, groepsplannen, protocollen, individueel handelingsplannen);
- toewijzing van middelen (voor materiaal, verbreding van het aanbod, formatie en extra onderwijstijd);
- professionalisering (binnen het genoemde gebied).

Deze thema's passen bij een planmatige aanpak en worden genoemd door basisscholen en scholen uit het voortgezet onderwijs.

Voorbeelden van andere initiatieven die scholen in dit kader noemen zijn:

- inrichting van een plusklas (in het po relatief populair, in het vo ziet de jury incidenteel varianten hierop);
- toetsing (van bijvoorbeeld hoogbegaafdheid, maar ook ASS);
- sluitende zorgstructuur (vooral in het vo genoemd);
- aandacht voor burgerschap (idem);
- stimuleren van goede prestaties door leerlingen te prijzen, honoursprogramma's, extra routes, vooral zichtbaar in het voortgezet onderwijs.

De scholen kunnen de aandacht voor het excellentiegebied op verschillende manieren vertalen naar het primaire proces. In 2012 ligt de nadruk hierbij op het gebruik van specifiek leerstofaanbod (70%) en in iets mindere mate extra leertaken voor specifieke groepen (65%). Verder noemen relatief veel scholen de inzet van specifieke werkvormen (55%). In de keuze voor de verschillende vormen lopen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs weinig uiteen.

6.3 Bevindingen uit 2013

Voor de aanmelding in 2013 heeft de jury gekozen voor een wat opener vraagstelling om de scholen meer ruimte te bieden een eigen excellentiegebied te noemen. Tegelijkertijd is de jury meer sturend: ze verwacht dat er sprake is van een redelijk precies te omschrijven excellentiegebied, zeker van de scholen die in 2012 het predicaat hebben verworven.

Basisonderwijs: specifiek leergebied; individuele leerlingen

In het basisonderwijs noemen veel scholen als excellentiegebieden de invulling van specifieke leergebieden zoals wetenschap en techniek, beweging en sport, cultuureducatie en muziek. Daarnaast richten veel basisscholen zich op het stimuleren van individuele leerlingen, bijvoorbeeld in het ontwikkelen van een onderzoekende houding, zelfbewustzijn, eigenaarschap.

Speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs: zorg/klimaat; breed aanbod

De excellentiegebieden waarop scholen in het speciaal basisonderwijs, het speciaal onderwijs en praktijkonderwijs focussen, blijven vaak dicht bij de taakstelling van de school: sterke zorgstructuur en veilig klimaat. In een enkel geval noemt een school de aandacht voor een specifieke groep. Zo besteedt een sbo-school extra aandacht aan leerlingen met een stoornis in het autistisch spectrum (ASS); een school voor praktijkonderwijs geeft extra aandacht aan de nieuwkomers. In het

praktijkonderwijs worden daarnaast herhaaldelijk genoemd: een breed onderwijsaanbod (verscheidenheid in vakken en niveau) en de verbinding met de omgeving (waaronder het bedrijfsleven en nazorg).

Voortgezet onderwijs: specifiek leergebied

Niet als in het basisonderwijs geven veel scholen uit het voortgezet onderwijs aan dat de focus ligt op een specifiek leergebied: bètavakken, taal (tweetalig onderwijs, tto; verdieping met Cambridge, Goethe, DELF Scolaire) en internationalisering, mens en maatschappij, culturele vorming en sport en beweging. Een ander excellentiegebied dat diverse scholen in het vo opvoeren, is talentontwikkeling.

Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs noemt een aantal scholen een vernieuwend onderwijsconcept dat ze hanteren.

Doelgroepen

Driekwart van de scholen geeft aan dat de aandacht voor het excellentiegebied zich richt op alle leerlingen. Dat geldt nog sterker voor de scholen uit het speciaal (basis)onderwijs en het praktijkonderwijs. Bij de scholen die specifieke groepen noemen, betreft het gemiddeld 33% van de leerlingen. Vaak gaat het om leerlingen die extra zorg vragen (zowel laag als goed presterende leerlingen). In een enkel geval noemt de school een specifieke groep. Een voorbeeld daarvan is de instroom van vmbo-leerlingen in de havo.

Aan de Excellente Scholen 2012 is in 2013 gevraagd welke ontwikkelingen binnen de excellentiegebieden hebben plaatsgevonden. Ze geven aan het niveau te willen behouden en het excellentiebeleid verder te willen versterken. De focus daarbij ligt bijvoorbeeld op talentontwikkeling, excellentie bij de leerkrachten, en de aanstelling van een excellentiecoördinator. Een aantal scholen in het voortgezet onderwijs heeft het predicaat in 2012 voor een afdeling verworven en streeft naar verbreding van de excellentie naar andere schoolsoorten/afdelingen binnen de school.

Uit de aanmeldingen komt naar voren dat de meeste scholen naar binnen gericht zijn; slechts enkele noemen het uitdragen van hun excellentie als aandachtsgebied.

6.4 Conclusie

In 2013 geven de scholen in de aanmelding vaker dan in 2012 aan dat er sprake is van een excellentiegebied waarop de school focust. In de praktijk, naar aanleiding van de presentaties en schoolbezoeken, stelt de jury vast dat scholen het in 2013 minder lastig vinden hun excellentiegebied(en) scherp te formuleren. Het gaat veelal om specifieke leergebieden, bepaalde doelgroepen en bepaalde didactische concepten.

Hoewel de vraagstelling in de aanmeldingsformulieren in 2013 verschilt van die in 2012, is de indruk dat de excellentiegebieden die in 2012 en in 2013 worden genoemd in grote lijnen met elkaar overeenkomen. De scholen die in 2012 het predicaat Excellente School hebben verworven, wijken daar in zoverre van af dat ze zich vaker richten op verdieping en verbreding van het excellentiegebied.

7 Juryspecifieke innovatieve indicatoren

Onder de indicatoren die de jury heeft geformuleerd om te bepalen of een school aan de gestelde criteria voldoet, zijn er enkele die specifiek zijn voor de jury Excellente Scholen. Specifiek in de zin dat ze niet door anderen worden gehanteerd en dat de jury hiermee gebieden verkent die mede bepalen dat een school excellent kan worden genoemd, maar die in de onderwijspraktijk nog niet zijn uitgeformuleerd.

Het gaat om de resultaten in den brede (zie par. 7.1), de leerwinst die de school boekt, rekening houdend met de leerlingenpopulatie van de school (zie par. 7.2) en de kennis die de school heeft van het versterken en het vasthouden van de resultaten (zie par. 7.3).

Bij de analyse van de aanmeldingsformulieren geldt dat de gegevens uit 2012 en 2013 niet zonder meer inwisselbaar zijn omdat de vraagstelling in het aanmeldingsformulier is aangepast. We presenteren daarom per onderdeel eerst de bevindingen uit 2012 en vervolgens die uit 2013. Waar mogelijk zijn de gegevens gekwantificeerd en is gekeken naar de invloed van achtergrondkenmerken van de scholen. Bij de analyse zijn opnieuw alle aanmeldingen meegenomen.¹⁰

7.1 Resultaten in den brede (Indicator III)

De Jury Excellente Scholen kijkt nadrukkelijk naar resultaten in den brede. Hieronder verstaat ze niet alleen de opbrengsten op kernvakken en aanvullende leergebieden uit het wettelijke curriculum, maar ook aanvullende gebieden zoals burgerschap, sociaal-emotionele vorming, redzaamheid, wetenschap en techniek, ondernemen, filosofie, internationale oriëntatie. Voor de onderwijssoorten speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs wegen nog sectorspecifieke gebieden mee zoals zelfstandigheid, zelfbeeld en werkhouding.

We gaan hier in op de aanvullende leergebieden.

De bevindingen uit 2012

In 2012 stelt 91% van de scholen in de aanmelding dat er sprake is van zeer goede resultaten op gebieden als burgerschap, sociaal-emotionele vorming en culturele vorming. Nagenoeg alle scholen in het voortgezet onderwijs noemen een aanvullend gebied waarbinnen ze goede opbrengsten behalen.

Bijna twee derde van deze scholen noemt in 2012 sociaal-emotionele vorming als gebied waarbinnen ze goede opbrengsten behalen.

¹⁰ Zie noot 9.

Figuur 3 Goede resultaten in den brede 2012

	Genoemd
Sociaal-emotionele vorming	62%
Culturele vorming	52%
Burgerschap	49%
Andere gebieden	58%

Burgerschap en culturele vorming worden significant vaker door scholen in het voortgezet onderwijs genoemd; respectievelijk driekwart en twee derde van de scholen in het vo zeggen op deze gebieden zeer goede resultaten te halen.

Andere gebieden die veel scholen in hun aanmelding in 2012 noemen, zijn wetenschap en techniek of bèta-excellentie (10%) en in wat mindere mate probleemoplossend vermogen, redzaamheid, internationalisering, tweetalig onderwijs en, ten slotte, ondernemen. Een aantal scholen geeft aan, hoewel de jury niet per se op deze gebieden doelt, goede resultaten te halen bij talentontwikkeling, aandacht voor meer- of hoogbegaafden, leerlingenzorg en ouderbetrokkenheid.

In een open vraag kunnen de scholen in 2012 aangeven hoe ze de goede opbrengsten op de genoemde gebieden kunnen aantonen. We beperken ons tot de drie kerngebieden.

- De aandacht voor *sociaal-emotionele vorming* is bijvoorbeeld zichtbaar in het gebruik van methoden als De Vreedzame school, Rots en Water, Leefstijl, Kanjertrainingen. Een deel van de scholen, met name in het basisonderwijs, maakt structureel gebruik van landelijk genormeerde toetsen (COTAN) zoals SCOL, ZIEN (in ParnasSys) en VISEON. Daarnaast vinden externe metingen plaats door bijvoorbeeld begeleidingsdiensten (observaties), GGD. Indirect zijn effecten zichtbaar in de sfeer op school, de toestroom van leerlingen met een extra hulpvraag, het lage aantal doorverwijzingen naar speciaal onderwijs.
- Bij *culturele vorming* verwijzen veel scholen, zeker in het voortgezet onderwijs, naar de breedte van het aanbod. Resultaten zijn zichtbaar in bijvoorbeeld de erkenning als CultuurProfielSchool, participatie in projecten en producties, het niveau van uitvoering en, op individueel niveau, het portfolio van de leerlingen.
- Ook bij *burgerschap* noemen scholen de participatie in projecten en het portfolio van de leerling als voorbeelden waarmee ze de goede opbrengsten kunnen aantonen. Een ander voorbeeld is de leerlingenraad. Specifiek voor het voortgezet onderwijs is de invulling die de school geeft aan de maatschappelijke stage. Eén school noemt haar vermelding in publicaties (als *Scholen voor Burgerschap. Naar een kennisbasis voor burgerschapsonderwijs*, 2010).

In bredere zin verwijzen de scholen in 2012 naar de resultaten op ouder- en leerlingtevredenheidsonderzoeken. Diverse scholen zijn erkend als 'vindplaatsschool' op een van de genoemde gebieden (bijvoorbeeld voor wetenschap en techniek) of komen goed voor de dag in externe audits (bijvoorbeeld in het kader van tweetalig onderwijs, tto).

De bevindingen uit 2013

Ongeveer 90% van de 'nieuwe' basisscholen en scholen uit voortgezet onderwijs geeft aan zeer goede resultaten te hebben geboekt op gebieden als burgerschap, sociaal-emotionele vorming, culturele vorming, redzaamheid, internationale

oriëntatie. Alle scholen in het voortgezet onderwijs noemen zulke gebieden; in het basisonderwijs bijna 80%. Driekwart van deze basisscholen noemt sociaal-emotionele vorming, ongeveer een derde noemt burgerschap. In het voortgezet onderwijs zijn dat vooral sociaal-emotionele vorming (53%), internationale oriëntatie (53%), burgerschap (49%) en in iets mindere mate culturele vorming. De scholen blijven hiermee dicht bij de bevindingen uit 2012. Door een andere, meer sectorspecifieke vraagstelling in 2013 zijn de gegevens te versnipperd om in een figuur op te nemen.

Nieuw voor de jury zijn in 2013 de aanmeldingen van scholen uit speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs. Als gebieden waarop deze scholen goede resultaten halen, noemen ze bij de leergebiedoverstijgende terreinen met name sociaal-emotionele ontwikkeling (100%) en praktische redzaamheid (76%); bij andere vormingsgebieden: werkhouding (84%), zelfbeeld (72%), werknemersvaardigheden (72%, alleen so en pro) en zelfstandigheid (64%, pro in wat minder sterke mate).¹¹ Voor toetsing van sociaal-emotionele ontwikkeling wordt vaak gebruik gemaakt van COTAN-genormeerde toetsen als SCOL, ZIEN en VISEON. Monitoring vindt verder plaats met (deels zelf ontwikkelde) volgsystemen. Op leerlingenniveau worden de opbrengsten vastgelegd in het (wettelijk verplichte) individueel handelingsplan (IOP).

Aan de Excellente Scholen 2012 is in het aanmeldingsformulier 2013 alleen gevraagd naar de ontwikkelingen op dit terrein sinds het bezoek van de jury in het najaar van 2012. Van hen meldt 85% recente ontwikkelingen. De excellente basisscholen noemen de versterking van wetenschap en techniek in het onderwijs, en invoering van (nieuwe) toetsen voor sociaal-emotionele vorming (meestal SCOL of ZIEN). In het voortgezet onderwijs gaat het vooral om projecten op het terrein van internationalisering en in iets mindere mate burgerschap en sociaal-emotionele vorming.

7.2 Leeromstandigheden (Indicator IV en VI)

De omstandigheden waaronder een school haar werk doet, hebben invloed op de keuzes die ze maakt en heeft gemaakt, en op de resultaten die een school met de leerlingen behaalt. Door de leerwinst van het genoten onderwijs vast te stellen wordt recht gedaan aan scholen met veel kinderen in achterstandssituaties (met een zwak aanvangsniveau). Tegelijkertijd worden de scholen met leerlingen die van thuis uit al veel bagage meekrijgen, aangesproken op de daadwerkelijk door hen geleverde meerwaarde.

De bevindingen uit 2012

In de aanmelding geeft 83% aan dat er omstandigheden zijn die van invloed zijn op de resultaten die de school met haar leerlingen behaalt. Basisscholen melden vaker zulke omstandigheden dan scholen in het voortgezet onderwijs (niet significant). Het aantal leerlingen met laagopgeleide ouders heeft, anders dan misschien verwacht, *geen* significant effect op de resultaten. Dat blijkt ook als de jury de context die de scholen noemen nader bekijkt. Een substantieel deel (ongeveer 20%) noemt juist de leerlingen met hoogopgeleide ouders als factor om

¹¹ Zie ook hoofdstuk 5, figuur 2.

rekening mee te houden. Van de scholen die geen omstandigheden noemen, hebben er twee uiteindelijk het predicaat verworven.

In de praktijk (lees: tijdens het schoolbezoek) wordt het beeld van de omstandigheden waarbinnen een school werkt overigens vaak genuanceerd of aangescherpt.

In figuur 4 geven we voor het basisonderwijs een overzicht van de meest genoemde kenmerken en de bijbehorende oplossingsstrategie die de school kiest om toch tot optimale resultaten te komen.

Figuur 4 Omgaan met leerlingkenmerken

Omstandigheid	Oplossingsrichting
(Relatief) laagopgeleide ouders, niet-Nederlandstalige ouders, thuis dialect sprekend, lage verwachtingen	<ul style="list-style-type: none"> · Voorschooltrajecten · Extra aandacht voor taal (bijvoorbeeld woordenschatontwikkeling) · Extra aandacht voor sociaal-emotionele ontwikkeling · Investeren in ouderbetrokkenheid
Zeer divers samengestelde leerlingpopulatie	<ul style="list-style-type: none"> · Differentiatie in de klas
Hoogopgeleide ouders, hoge verwachtingen	<ul style="list-style-type: none"> · Differentiatie in de klas · Extra aanbod · Extra aandacht voor sociaal-emotionele ontwikkeling · Investeren in ouderbetrokkenheid

Naast deze omstandigheden noemen basisscholen bijvoorbeeld de ligging in een krimpgebied of juist de sterke groei van de school, het aantal kinderen met een problematische thuissituatie (onder meer sociaaleconomisch, maar ook sociaal-emotioneel) en de voormalige status als zwakke school.

De lijnen in de aanmeldingen van scholen uit het voortgezet onderwijs laten zich, mede door de verscheidenheid in schoolsoorten, minder eenvoudig duiden. Leerlingenkenmerken worden over het algemeen minder vaak genoemd dan in het basisonderwijs. Als scholen deze wel noemen, gaat het bijvoorbeeld om een bovengemiddeld aantal zorgleerlingen (in het vmbo het percentage lwoo-leerlingen), het percentage dyslectici (over de breedte) of het aantal hoogbegaafde leerlingen (gymnasia). Onder de aanmeldingen is een relatief gering aantal scholen met een hoog percentage leerlingen uit een apc-gebied (10% van de aangemelde scholen kent een populatie met meer dan 25% van deze leerlingen, oplopend tot 90% van de leerlingen). De aanpak die ze kiezen om desondanks tot goede resultaten te komen, sluit volgens de scholen nauw aan bij de populatie en is doorgaans gericht op specifieke vormen van leerlingenzorg en/of een sterk mentoraat. In een enkel geval worden daarbij leerlingen ingezet als *buddy's*.

Daarnaast noemen diverse vo-scholen de locatie in de gemeente of regio en, in beperkte mate, de onderlinge concurrentie tussen scholen. Deze scholen noemen vaak een breed en aantrekkelijk aanbod, waarmee ze zich van andere scholen in de regio kunnen onderscheiden.

De bevindingen uit 2013

In 2013 stelt 88% van de scholen in de aanmelding dat er omstandigheden zijn die van invloed zijn op de resultaten die ze met hun leerlingen behalen. Hoewel de verschillen niet significant zijn, geldt dit in sterkere mate voor de scholen uit het speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs, die vrijwel unaniem zulke omstandigheden noemen.

De omstandigheden die scholen uit het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in 2013 noemen, komen sterk overeen met die in 2012. Datzelfde geldt voor de manier waarop de scholen met deze omstandigheden omgaan om de leerwinst te optimaliseren.

De omstandigheden die scholen uit het speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs in 2013 melden, zijn bijvoorbeeld:

- gebroken gezinnen;
- ouders met beperkte opvoedingskwaliteiten;
- leerlingen met een naar verhouding laag IQ (in het sbo);
- groot voedingsgebied;
- grote diversiteit in de leerlingenpopulatie binnen de school (REC 3, REC 4 en praktijkonderwijs);
- verspreiding over diverse locaties, verouderde gebouwen (so);
- beperkte uitstroombmogelijkheden (naar werk, in praktijkonderwijs).

Deze scholen zoeken de oplossingen vooral in maatwerk voor de leerlingen waarbij het toetsen van de voortgang van de individuele leerling een centrale plaats inneemt. De resultaten en ontwikkelpunten worden bijgehouden in het individueel ontwikkelplan (IOP). Daarnaast noemen veel scholen het creëren van een veilig klimaat als voorwaarde om resultaten te behalen. Enkele scholen geven aan dat ze, voor zover mogelijk, proberen met zo homogeen mogelijke groepen te werken.

Figuur 5 Omgaan met leerlingkenmerken in sbo, (v)so en pro

Omstandigheid	Oplossingsrichting
Sociale context (thuisituatie, enzovoort)	<ul style="list-style-type: none"> • Investeren in een veilig klimaat • Extra aandacht voor sociaal-emotionele ontwikkeling • Investeren in ouderbetrokkenheid
Diversiteit van de populatie	<ul style="list-style-type: none"> • Maatwerk (in onderwijs en zorg) • Werken met individueel ontwikkelingsplan (IOP), portfolio's, enzovoort
Beperkte uitstroombmogelijkheden	<ul style="list-style-type: none"> • Actieve participatie in het samenwerkingsverband • Nauwe contacten met bedrijven (vso, pro) • Begeleiding na uitstroom (vso, pro)

Ongeveer driekwart van de Excellente Scholen 2012 noemt in 2013 voorbeelden van ontwikkelingen die op dit terrein hebben plaatsgevonden. In het basisonderwijs noemen scholen de invoering van verlengde onderwijstijd en het gebruik van het schoolondersteuningsprofiel. In het voortgezet onderwijs noemen

diverse (vmbo-)scholen de participatie in cito 0 tot en met 3 als nieuwe ontwikkeling. In beide sectoren hebben scholen stappen gezet in de verbreding van het aanbod naar andere groepen, bijvoorbeeld het beschikbaar maken van plusklasactiviteiten voor de lagere groepen.

7.3 Schoolkennis (Indicator XI)

De jury verwacht van een excellente school dat de inrichting van het onderwijsproces een beredeneerd positief effect heeft op de resultaten die de school boekt. De opbrengsten zijn dus welbewust het resultaat van een beredeneerde aanpak en niet van toevalligheden. De school reageert adequaat op wat de opbrengsten vertellen over de behaalde leerwinst; het lerend en verbeterend vermogen van de school is evident.

De bevindingen uit 2012

In hun aanmelding beschrijven veel scholen dat er sprake is van een pedagogisch klimaat met duidelijke afspraken vastgelegd in documenten als schoolplan, schoolontwikkelplan, schoolgids, groepsplan, protocollen. In het voortgezet onderwijs worden afspraken bovendien op sectieniveau vastgelegd en, hoewel niet algemeen benoemd, ze reiken tot op het niveau van de docent. De opbrengsten worden gemonitord. Specifieke aspecten aangestipt door een aantal scholen, zijn structuur, (de invoering van) de 1-zorgroute, toepassen van effectieve leertijd, professionalisering van de leerkracht en een individuele aanpak voor leerlingen.

Bij de aanmeldingen in 2012 lijkt opbrengstgericht werken de norm. De mate waarin de scholen dit hebben doorgevoerd verschilt, maar is niet altijd duidelijk op te maken uit de aanmeldingen. Tijdens de schoolbezoeken heeft de jury hier aandacht aan besteed.

De scholen kunnen de relatie tussen aanpak en opbrengsten aantonen met de genoemde documenten, de opbrengstgegevens (resultaten trendanalyses, kwaliteitskaarten, datamuur, uitstroomgegevens, rendementcijfers, eindexamenresultaten, enzovoort) en de tevredenheid van docenten, ouders en leerlingen (tevredenheidonderzoeken). Diverse scholen noemen voorts de beoordeling van de Inspectie van het Onderwijs. Enkele scholen verwijzen naar meer indirecte effecten als de groei van het leerlingenaantal en de 'naam' van de school in de omgeving.

Figuur 6 Versterking van de schoolkennis

Schoolkennis	Middelen
Planmatig handelen	<ul style="list-style-type: none"> · Planontwikkeling vanuit een visie (op diverse niveaus) · Doelomschrijving · Evaluatie
Professionalisering	<ul style="list-style-type: none"> · Integraal personeelsbeleid (functionerings-, ontwikkelings- en beoordelingsgesprekken) · Scholingsplan · Ruimte voor ontwikkeling (tijd, middelen, lerende cultuur)
Opbrengstgerichtheid	<ul style="list-style-type: none"> · Toetsing (waar mogelijk landelijk genormeerd) · Analyse van de opbrengsten (op diverse niveaus) · Formuleren van verbeterplannen

Ruim 92% van de scholen geeft in het aanmeldingsformulier aan ervaring te hebben met het vasthouden van de resultaten. Het verschil tussen scholen uit het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs is marginaal, terwijl ook andere achtergrondkenmerken geen duidelijk zichtbaar effect hebben op deze uitkomst.

De borging van de resultaten wordt bewerkstelligd door een systeem van kwaliteitsbewaking waarin onder meer aan de trendanalyses wordt gerefereerd. Binnen de school is duidelijk wie hiervoor verantwoordelijk is (bijvoorbeeld IB'er, stuurgroep, kwaliteitsteam). Een hoog niveau kan alleen worden behouden door blijvend aandacht te besteden aan de doelen die de school stelt, frequent te evalueren en waar nodig interventies te plegen. De frequentie van de evaluaties verschilt van jaarlijks tot meerdere keren per schooljaar. Een effect van deze aanpak is dat een minder resultaat snel weer wordt gecorrigeerd.

In de aanmeldingen lijkt de kwaliteitscirkel van Deming, de PDCA-cyclus¹², een belangrijke pijler bij de borging, al varieert de toepassing van 'wordt steeds meer gemeengoed' tot 'volledig ingebed' in de school. Ook dit is een aandachtspunt geweest tijdens de schoolbezoeken.

Diverse scholen noemen daarnaast professionalisering en klassenbezoeken als instrumenten om het niveau vast te houden of te versterken.

De bevindingen uit 2013

Hoewel de vraagstelling in het aanmeldingsformulier in 2013 afwijkt van de vraagstelling in 2012 is het algemene beeld uit de aanmeldingen, zeker bij de basisscholen en de scholen uit het voortgezet onderwijs, vergelijkbaar met de bevindingen uit 2012. Deze zijn samen te vatten als heldere afspraken die worden vastgelegd, geëvalueerd en indien nodig bijgesteld. In veel gevallen wordt in het aanmeldingsformulier direct gerefereerd aan de PDCA-cyclus. De instrumenten die

¹² Ontwerpen, uitvoeren, controleren, bijstellen. Veel minder vaak wordt het INK-model genoemd.

de scholen hanteren, zijn in grote lijnen dezelfde als die genoemd in 2012. Wel wordt in 2013 in het basisonderwijs relatief vaak het directe instructiemodel genoemd.

Andere opvallende keuzen zijn in 2013 het noemen van een ambitieuze leercultuur en het samenstellen van heterogene groepen, deels tot en met het derde leerjaar (havo/vwo) waardoor meer leerlingen uitstromen naar een hoger niveau dan het advies van de basisschool.

In de sectoren sbo, so en pro noemen diverse scholen het opbrengst- en handelingsgericht werken als middel om een positief leerlingenresultaat te behalen. Aanvullend wordt gewezen op vormen van (directe) instructie en groepsdoorbrekend werken. Voor de leerling die dat nodig heeft, bieden de scholen onderwijs en zorg op maat. Een aantal scholen hanteert instrumenten om de motivatie en het gevoel van eigenwaarde van de leerling te vergroten. Andere voorbeelden die deze scholen noemen, zijn samenwerking met leerlingen, ouders en andere partners, een actieve houding binnen het samenwerkingsverband en de vormgeving van de 1-zorgroute.

Van de nieuw aangemelde scholen in 2013 kent 96% een uitgewerkt systeem voor kwaliteitszorg (gericht op de analyse van de opbrengsten op verschillende niveaus). De scholen die deze vraag ontkennend beantwoorden, zijn alle afkomstig uit het sbo of het pro.

In het aanmeldingsformulier van 2013 voor Excellente Scholen 2012 wordt gevraagd naar de ontwikkelingen die op dit terrein hebben plaatsgevonden. Ongeveer driekwart noemt voorbeelden van zulke ontwikkelingen. Het gaat dan met name om verdieping en versterking van ontwikkelingen die al eerder zijn ingezet. Diverse Excellente Scholen 2012 noemen de toekenning van het predicaat een stimulans om zich verder te ontwikkelen.

7.4 De beste 20% leerlingen

In het juryverslag over 2012 gaf de jury aan (pag. 25) dat eigenlijk elke school aandacht zou behoren te geven aan de goed presterende leerlingen. Internationaal gezien stabiliseren de prestaties van het Nederlandse onderwijs; er zit weinig groei in. Er is een boeiend debat gaande over de vraag hoe dat komt en of er wat aan te doen is. Een van de mogelijke handvatten voor verbetering is de omgang met goed presterende leerlingen verbeteren. Dat betekent meer aandacht voor goed presterende leerlingen in alle scholen en zeker in excellente scholen in alle sectoren van het onderwijs. De jury hoopt dat scholen in de komende jaren meer gegevens verstrekken over hoe zij dit aanpakken.

De jury heeft dit jaar scholen voor voortgezet onderwijs gevraagd naar de examenresultaten (CE) van de 20% beste leerlingen. Voor alle schoolsoorten, ook in vmbo-b, is er een groep '20% betere leerlingen' aan te wijzen (zie figuur 7). Ook van vmbo-b en vmbo-k heeft de jury gegevens ontvangen. Het betreft echter zo'n klein aantal scholen dat de jury het niet opportuun acht op basis daarvan een gemiddelde te berekenen.

Figuur 7 Gemiddelde cijfer bij het CE van de 20% beste leerlingen van de kandidaat-Excellente Scholen (2013)

	Nederlands, Engels, wiskunde/rekenen	Alle vakken
Gymnasium (n=7)	8,1	8,0
Vwo (n=15)	8,0	7,7
Havo (n=16)	7,6	7,5
Vmbo t (n=13)	7,6	7,5
Vmbo k	-	-
Vmbo b	-	-

De 20% best presterende leerlingen van de kandidaat-Excellente Scholen in het vmbo-gt, havo en vwo halen bij het centraal examen een gemiddeld cijfer van respectievelijk 1,2; 1,0 en 1,1 boven het landelijk gemiddelde.

Figuur 8 toont per schoolsoort de spreiding van de gemiddelde resultaten van de 20% beste leerlingen op de scholen die zich kandidaat hebben gesteld.

Figuur 8 Laagste en hoogste gemeten waarden

	Nederlands, Engels, wiskunde/rekenen	Alle vakken
Gymnasium (n=7)	7,6-8,4	7,5-8,3
Vwo (n=15)	7,4-8,6	7,4-8,2
Havo (n=16)	7,3-8,2	6,7-8,0
Vmbo t (n=13)	7,1-8,0	6,7-8,0
Vmbo k (n=1)	7,9	7,6
Vmbo b (n=2)	7,9-8,0	7,7-8,2

De aangemelde scholen variëren sterk in toelatingseisen en didactiek. Binnen het vmbo zijn grote verschillen in de percentages zorgleerlingen (lwoo-instroom).

In de volgende ronde (2014) zal de jury dit onderdeel verder expliciteren: een score lager dan ongeveer 7,5 voor deze groep leerlingen ongeacht schoolsoort vraagt om verduidelijking door de school.

8 Leerwinstbepalingen, belemmeringen, hulpbronnen

8.1 Leer- en schoolresultaten

In het eindverslag van 2012 (pag. 23) merkt de jury op dat bij leerwinst wordt bekeken hoeveel een leerling vooruit is gegaan tussen een beginmeting en een prestatie aan het eind van een bepaald traject of bepaalde periode. Wanneer de prestaties op de eindmeting hoger zijn dan die op de beginmeting is er sprake van leerwinst.

Op kleine schaal past eigenlijk elke leraar dit principe toe: welke vordering op het gebied X maakt leerling A ten opzichte van zijn of haar positie aan het begin van een trimester, periode, traject? Verbreding van dit principe naar een of meer leerjaren, naar meerdere leergebieden, naar een afdeling, naar de hele bovenbouw ziet de jury diverse scholen in praktijk brengen.

Als we weten waarmee de leerlingen binnenkomen en waarmee ze de school verlaten, valt er iets te zeggen over de echte opbrengst van een school. In het voorgezet onderwijs kennen we een beginsituatie, namelijk het basisschooladvies en de eindtoets. In het primair onderwijs gebruiken veel scholen een leerlingvolgsysteem en kunnen zo de vorderingen van leerlingen nagaan over een bepaalde periode.

Is een dergelijke aanpak gemeengoed, dan is het inbrengen van achtergrondfactoren (correctiefactoren) minder noodzakelijk. De scholen die door de jury beoordeeld zijn, hebben over het algemeen nog maar enkele stappen gezet op het pad van het meten van de leerwinst; enkele scholen doen hier al veel aan.

De jury hanteert twee invalshoeken.

- Wat zijn de resultaten van de school? Hoever komt ze met de leerlingen gezien vanuit een gegeven eindpunt?
- Wat was het beginniveau of de herkomstsituatie van de leerlingen? Wat is de afstand die de leerlingen ten opzichte van dat beginpunt hebben afgelegd?

Dat levert vier mogelijkheden op (zie eindverslag 2012, pag. 23).

Figuur 9 Soorten excellente scholen

	<i>Niet ver gekomen, de resultaten zijn landelijk gezien matig ten opzichte van een eindpunt</i>	<i>Ver gekomen, de resultaten zijn landelijk gezien zeer goed ten opzichte van een eindpunt</i>
<i>Weinig afgelegd, weinig leerwinst in een bepaalde periode behaald ten opzichte van een beginpunt</i>	1 Niet excellent	2 Excellente School?
<i>Veel afgelegd, veel leerwinst in een bepaalde periode behaald ten opzichte van een beginpunt</i>	3 Excellente School?	4 Excellente School

Categorie 4 is onbetwist een excellente school en categorie 1 is onbetwist geen excellente school. Voor de jury zijn ook de categorieën 2 en 3 van belang. Bij de scholen die naar het oordeel van de jury het predicaat Excellent toekomen, zitten scholen in de categorieën 2, 3 en 4.

Leerresultaten die leerlingen behalen, geven informatie over de prestaties van een school. Maar elk kind is anders en heeft zijn/haar eigen leerbehoeften. Sommige kinderen halen makkelijk een hoge score; voor anderen is een matige score al een enorme prestatie.

Er zijn verschillende factoren die leer/schoolresultaten beïnvloeden, maar waarop de school weinig grip heeft. Denk aan geslacht, beperkingen, thuistaal niet-Nederlands (of dialect), etniciteit, geboortemaand, de mate van achterstelling in de omgeving waar de leerling woont, laag opleidingsniveau ouders en wisseling van school. Het lijstje is niet uitputtend. In zekere zin zijn dit handicaps voor een school om een mooi resultaat te boeken. Niettemin verschillen scholen in de manieren waarop ze met deze handicaps omgaan; sommige kunnen dat beter dan andere. Bij enkele handicaps levert de overheid inspanningen om scholen te helpen. Zo zijn er diverse methoden ontwikkeld voor de omgang met kinderen die een niet-Nederlandstalige achtergrond hebben. Daarnaast worden extra middelen ingezet.¹³ De overheid geeft scholen financiële steun om te kunnen voldoen aan een standaardnorm:

- gewichtenregeling en impulsregeling primair onderwijs: respectievelijk 242 miljoen en 154 miljoen euro;
- Leerplusarrangement voortgezet onderwijs: 50 miljoen euro;
- via gemeenten: 331 miljoen euro, waarvan 70 miljoen in het kader van bestuursafspraken met de G37 (voorschoolse educatie, zomerscholen en schakelklassen).

¹³ Onderwijsraad (2013). *Vooruitgang boeken met achterstandsmiddelen*. Den Haag: Onderwijsraad.

8.2 Normverlaging

Achterstandsgelden dienen om achterstanden te bestrijden. In principe moeten de middelen daartoe voldoende zijn. Er zijn scholen waar 40% van het budget afkomstig is van gewichtsgelden om achterstanden te bestrijden. De vraag is nu of ook de beoordelingsnorm verlaagd moet worden. Als de jury voor deze scholen een lagere norm hanteert, is de boodschap: deze 40% is feitelijk nog onvoldoende en we camoufleren dat in zekere zin door een normaanpassing. Scholen met leerlingen met laagopgeleide ouders krijgen een lagere norm opgelegd en een aantal zal hiernaar handelen (gehoord van een school tijdens het jureringsproces: wij hoeften immers niet zo hoog te scoren van de Inspectie want wij hebben gewichtenleerlingen). De boodschap dat voor een bepaalde school een lagere norm geldt, betekent eigenlijk dat die school op voorhand al niet mee mag doen in de hogere categorieën.

De belemmeringen die scholen ondervinden, moeten volgens de jury niet worden gecompenseerd door de kwaliteitsnorm te verlagen, maar door die scholen passende hulpbronnen te geven om aan dezelfde standaard te voldoen. De standaard hoort voor alle scholen gelijk te zijn.

8.3 Leerwinst

Nederland heeft nog geen landelijke norm om te bepalen hoeveel vorderingen de leerlingen hebben gemaakt vanaf het begin tot het einde van de schoolperiode of nog liever: van het begin tot het einde van de leerplichtige leeftijd. De jury wil de vorderingen weten van de leerlingen van het ene stadium van hun opleiding naar het volgende. Bij vergelijking van de prestaties van scholen is het belangrijk de vooruitgang die leerlingen hebben gemaakt, te herkennen.

Door de leerwinst van het genoten onderwijs vast te stellen, wordt recht gedaan aan scholen met veel kinderen in achterstandssituaties (met een zwak aanvangsniveau). Tegelijkertijd worden de scholen met leerlingen die van huis uit al veel bagage meekrijgen, aangesproken op de daadwerkelijk door hen geleverde meerwaarde.

8.4 Indirecte en directe meting

Leerwinstvaststelling vereist op zijn minst twee peilmomenten, aan het begin en aan het eind van een bepaalde periode of bepaald leertraject. Als we het leertraject van een hele basisschool nemen (geen sinecure), zijn er aan het begin van het leertraject twee invalshoeken: een indirecte meting van het beginniveau van individuele leerlingen, en een directe meting van het beginniveau.

Indirecte meting

Een voorbeeld van een indirecte meting is de aanpak van Dronkers c.s. Hij hanteert een fictieve beginsituatiemeting door de leerlingenpopulatie op basisscholen te kenschetsen aan de hand van:

- het aantal leerlingen per basisschool dat een gewicht 0, een gewicht 0.30 en een gewicht 1.20 heeft;
- de aantallen leerlingen per basisschool geboren buiten Nederland;
- het aantal leerlingen per basisschool dat in een bepaald viercijferig postcodegebied woont: het aandeel niet-werkende werkzoekenden; het aantal

inkomens tot tweemaal modaal; het aandeel minimuminkomens; het aandeel inkomens van meer dan tweemaal modaal; het aandeel niet-westerse allochtonen; het aandeel hoogopgeleiden.

Directe meting

Een voorbeeld van een directe meting in het basisonderwijs is een methodiek die sommige scholen de laatste jaren hanteren. Zij nemen de gemiddelde cito-vaardigheidsgroei van de toetsen in het volgsysteem en berekenen hoeveel vaardigheidspunten het gemiddelde van de groep hiervan afwijkt. Zo is te zien of de groep een gemiddelde groei doormaakt dan wel hier positief of negatief van afwijkt. Een aantal scholen hanteert deze methode ook voor individuele leerlingen en stelt eigen groeidoelen in plaats van cito-gemiddelden. Scholen met veel leerlingen met een onderwijsachterstand kunnen doelen hanteren waarmee ze in de schoolperiode de opgelopen achterstand inhalen.

Scholen in het voortgezet onderwijs zouden kunnen berekenen hoeveel leerlingen zijn 'opgestroomd' en hoeveel er zijn 'afgestroomd' in de hele schoolperiode, ten opzichte van het basisschooladvies.

Bij de leerwinstvaststelling per leerling vanaf het beginniveau waarop de leerling binnenkomt, via de tussenstadia per jaar/vak, naar het uitstroomniveau, kunnen scholen nog winnen aan systematiek. Vooral in de onderbouw zijn er volop kansen om de leerwinst van leerlingen systematisch in kaart te brengen. De jury denkt daarbij onder andere aan een referentiekader dat de school hanteert om – mede op basis van een profielschets van de leerling per leerweg – de leerlingen op de juiste plek te krijgen binnen de school. De startsituatie van de leerlingen wordt dan, mede met genormeerde toetsen, goed in kaart gebracht. Daarnaast wordt op basis van bijvoorbeeld analyses met Diataal en de Drempeltoets bij rekenen de mate van leerachterstand vastgesteld. Ook wordt geconstateerd of de leerling zover gevorderd is dat hij/zij kan beginnen op het startniveau 1F (referentieniveau taal en rekenen).

Vanaf dat moment kan de school bij voorkeur duidelijk maken of en in welke mate ze een leerwinst boekt die verwacht mag worden. Het gaat dan om een ontwikkeling in de leerwinst die zo gemonitord wordt dat de feitelijke voortgang in verband gebracht kan worden met vooraf geformuleerde verwachtingen.

Scholen kunnen aansluiten bij de taal- en rekentoetsen die vanaf 2015 verplicht worden. Leerlingen dienen bij de start in klas 1 het niveau 1F te bezitten (bij vmbo-leerlingen is dat dikwijls niet en bij havo-leerlingen soms niet het geval), maar na een of enkele jaren kunnen leerlingen met extra steun of in de reguliere taal- of rekenlessen dit niveau 'ophalen' tot het vereiste niveau 2F (eind leerjaar 3 bij havo/vwo, of leerjaar 4 bij vmbo). Havo- en vwo-leerlingen dienen niveau 3F (voor rekenen) te halen bij hun examen.

De school kan dus vaststellen in hoeverre de leerlingen in leerjaar 1 (en of 2 en of 3) het afgelopen jaar vooruit zijn gegaan. Daarmee kan zij de (absolute) leerwinst benoemen (voor taal en rekenen). Toetsen als Diataal maken ook een relatieve vooruitgang zichtbaar: in hoeverre presteren de leerlingen conform het niveau dat ze op het toetsmoment *geacht* worden te bezitten? Dat niveau is dan de norm in plaats van de absolute vooruitgang sinds het begin van het eerste leerjaar. Straks kunnen scholen eenvoudig de reken- en taalprestaties op het eindexamen vergelijken met zowel het landelijk gemiddelde als de gemiddelde beginniveaus in leerjaar 1 (landelijk en per school).

Leerwinstvaststelling loopt van kleinschalig (een korte periode, een onderdeel van een leergebied) tot grootschaliger (bijvoorbeeld twee jaren op meerdere leergebieden/vakken). De jury kijkt in eerste instantie naar de mate waarin een school op een dergelijke manier systematisch omgaat met haar leerlingen en leerprocessen.

9 Scholen zoeken elkaar op

9.1 Aanleiding Scholen leren van elkaar

Vanaf het begin heeft de jury het leren van elkaar door scholen een zeer belangrijk punt van excellentie gevonden. Het bezoeken van excellente scholen door andere scholen en het actief uitwisselen en samenwerken in netwerken, stond de jury daarbij van meet af aan voor ogen. Excellente scholen hebben immers een voorbeeldfunctie voor andere scholen. De jury constateert dat veel van de bezochte scholen dit uitwisselen uit zichzelf doen. Een aantal scholen dat het predicaat Excellente School 2012 heeft ontvangen, geeft ook aan sindsdien méér bezoek te krijgen van andere scholen, soms binnen hetzelfde bestuur, soms van daarbuiten.

9.2 Opzet Scholen leren van elkaar

Scholen zoeken elkaar uit eigen beweging op, maar dit proces kan ondersteund worden. Eind 2012 heeft het ministerie van OCW subsidie verleend aan de vereniging van onderwijsadviesbureaus EDventure voor de uitvoering van het traject Scholen leren van elkaar. Dit traject is bedoeld voor de scholen die zich het jaar ervoor hebben aangemeld voor het predicaat Excellente School en scholen die op de voorselectielijst van het betreffende jaar staan en zich ook hebben aangemeld.

In maart 2013 vond een landelijke startbijeenkomst plaats. De deelnemers konden een keuze maken uit verschillende typen activiteiten, zoals een schoolbezoek aan een excellente school of een masterclass. De activiteiten werden georganiseerd rond thema's die belangrijk zijn voor excellentie, zoals excellentieprofiel (visie), resultaten, maatwerk en leiderschap. Daarnaast zijn er Lerende netwerken gestart: terugkerende netwerkbijeenkomsten in een bepaalde regio, over een bepaald thema of voor een bepaalde schoolsoort.

Scholen die het predicaat Excellente School verwerven, ontvangen geen geld. Als 'beloning' voor het predicaat krijgen zij een *voucher* voor een extra teamactiviteit (los van bovenstaande keuzeactiviteiten). Op termijn kunnen ze wellicht speciale taken in het onderwijsbestel vervullen.

Tot slot heeft EDventure de website www.excellentescholen.nl ontwikkeld. Dit is de digitale ontmoetingsplaats voor deelnemende en geïnteresseerde scholen. Ook ontvangen de deelnemers regelmatig nieuwsbrieven over het traject.

9.3 Appreciatie deelnemende scholen

Het afgelopen jaar zijn er – naast de Lerende netwerken – 75 activiteiten georganiseerd. In mei en september 2013 zijn de scholen binnen de doelgroep bevraagd over hun ervaringen met en waardering voor die activiteiten. We noemen de belangrijkste uitkomsten.

- Het traject Scholen leren van elkaar wordt overwegend positief beoordeeld. De deelnemers geven gemiddeld het rapportcijfer 7.
- 90% van de scholen vindt de activiteit waarvoor de voucher is gebruikt (de 'beloning' voor het predicaat) interessant.

- 80% heeft de voucher ervaren als waardering/stimulans. Zo noemt een school het 'een compliment voor het team'.
- De helft van de deelnemers aan specifieke activiteiten van Scholen leren van elkaar heeft zich ook opgegeven voor een of meer Lerende netwerken. Scholen die niet deelnemen aan Lerende netwerken geven als reden dat zij al in diverse netwerken zitten en dat de benodigde tijd ontbreekt.
- Scholen willen vooral deelnemen aan activiteiten waarin de ontmoeting tussen scholen centraal staat en waarbij scholen aan elkaar worden gekoppeld.
- De scholen hebben aanbevelingen gedaan voor concrete aanvullingen op het aanbod, en praktische verbeteringen van het traject (zoals de planning van activiteiten).

9.4 Vervoltraject

Het vervolg van Scholen leren van elkaar wordt op dit moment nader uitgewerkt. Hierbij worden de in 2013 opgedane ervaringen meegenomen, en het gegeven dat er nu ook sbo, so, vso en pro-scholen meedoen. Ook de website zal verder worden verbeterd.

Naast de beschreven trajecten en netwerken ontstaan in het land ook andere vormen van samenwerking en leren van elkaar. Soms wordt een onderwijsaanpak voor leerlingen met taalachterstanden over de hele wijk uitgerold of wordt een effectieve methode voor omgang met leerlingen met autisme gedeeld.

Veel van de activiteiten zijn pas vanaf medio 2013 ingepland en de jury constateert dat de gewenste actieve uitwisseling en het zoeken naar transfer voor de eigen situatie nog niet op grote schaal plaatsvinden. De jury is ervan overtuigd dat excellentie in het onderwijs niet automatisch bereikt wordt door het inzetten van enkele instrumenten of het deelnemen aan een enkele workshop. Het gaat om een diepere laag en een langdurig proces. Excellentie ontstaat niet 'ineens', het is een uiting van een diepergaand proces.

10 Procedure jurering

10.1 Bevindingen uit 2012 en consequenties voor 2013

Het eerste jaar waarin de jury zich boog over de voordracht van excellente scholen aan de staatsecretaris, is op 13 februari 2013 afgesloten met de uitreiking van het predicaat Excellente School 2012 aan 52 kandidaten. Bij de bepaling van haar voordracht baseerde de jury zich op informatie die de school had verstrekt (in het zelfevaluatie/aanmeldingsformulier en tijdens de presentatie), op de eigen waarnemingen van de jury tijdens het schoolbezoek en op gegevens uit aanvullende bronnen (bijvoorbeeld resultaatgegevens afkomstig van de Inspectie van het Onderwijs). Het predicaat 2012 is uitgereikt aan 31 basisscholen en 21 scholen (lees: schoolsoorten) in het voortgezet onderwijs. Op achtergrondkenmerken vormden deze scholen een redelijke afspiegeling van de scholen in Nederland. Daarbij viel wel op dat de scholen uit de G4 ondervertegenwoordigd waren en dat er relatief weinig predicaten zijn uitgereikt voor vmbo-t en havo.

Tijdens de evaluatie die op de uitreiking volgde, kwam de jury tot de volgende observaties.

- Het vergelijkend vermogen van scholen is beperkt, zeker in het basisonderwijs (Hoe doen we het in vergelijking met andere scholen?).
- Opbrengstgericht werken is op vrijwel alle aangemelde scholen een kernthema (al verschillen ze in de mate waarin dit is doorgevoerd).
- Relatief veel aangemelde scholen zijn bezig met (vormen van) onderwijsvernieuwing of passen elementen daaruit toe in het onderwijs;
- Onder de aanmeldingen zitten relatief veel 'sterke' en zorggerichte vmbo-scholen.

Het eerste jaar van het traject (2012) was pionierswerk, maar betrokkenen zijn in grote lijnen tevreden over het verloop. De onderdelen hebben, ook in de praktijk, hun nut bewezen, al blijft er ruimte voor aanscherping. In de volgende paragrafen noemen we de wijzigingen die de jury in het traject voor 2013 heeft doorgevoerd. In de evaluatie van 2012 besloot de jury bovendien om voor Excellente Scholen 2012 in 2013 een apart traject in te richten (zie hoofdstuk 4).

10.2 De aanmeldingsprocedure

Ook in 2013 kunnen scholen zich via een zelfevaluatie/aanmeldingsformulier kandidaat stellen voor het predicaat Excellente School. Anders dan in 2012 kunnen vanaf 2013 ook scholen uit het speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en praktijkonderwijs meedoen. De aanmelding staat open voor alle scholen; een aantal scholen wordt hiertoe specifiek uitgenodigd.

- Alle scholen in het *speciaal basisonderwijs*, *speciaal onderwijs* en *praktijkonderwijs* worden door de jury per brief geattendeerd op de aanmeldingsprocedure.
- Scholen die de Inspectie op basis van onderwijsopbrengsten op een *voorselectielijst* geplaatst heeft, ontvangen hierover een brief van de jury. Naast basisscholen en schoolsoorten uit het voortgezet onderwijs betreft het in 2013 ook een aantal scholen uit de voor de jury 'nieuwe' onderwijssoorten.
- Alle 52 scholen die in 2012 het *predicaat* hebben verworven, ontvangen een e-

mail waarin ze geattendeerd worden op de opening van de aanmeldingsprocedure.

Het aanmeldingsformulier is een hulpmiddel bij zelfevaluatie. Naar aanleiding van de bevindingen in 2012 wil de jury daarin meer differentiëren. Dit heeft geleid tot de volgende aanpassingen.

- De opbouw van de formulieren is volledig afgestemd op de veertien indicatoren.
- De formulieren zijn nadrukkelijker afgestemd op de verschillende sectoren. Dit geldt met name voor de onderdelen die betrekking hebben op de resultaten.
- Het formulier voor scholen in het voortgezet onderwijs is zo ingericht dat er per aanmelding maar één schoolsoort (per formulier) kandidaat gesteld kan worden.

Door duidelijkheid te bieden over de minimumvoorwaarden waaraan de kandidaten moeten voldoen om in aanmerking te kunnen komen voor het predicaat (onder andere meerjarig goede resultaten, een beredeneerde aanpak en een herkenbaar excellentieprofiel) wil de jury de scholen tot meer zelfselectie bewegen.

Van maandag 15 april tot en met vrijdag 24 mei 2013 kunnen de scholen hun aanmelding (digitaal) indienen. In totaal ontvangt de jury 141 aanmeldingen waarvan er twee kort na de aanmelding worden ingetrokken.

10.3 Jury en externe experts

Bij de uitvoering van hun taken worden de acht juryleden onder meer bijgestaan door negentien externe experts. Veertien van hen waren ook in 2012 bij het werk van de jury betrokken. In 2013 worden vijf nieuwe experts geworven, onder meer ter versterking van de expertise rond het speciaal basisonderwijs, het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs. Ongeveer twee derde van de experts betreft oud-onderwijsinspecteurs. De anderen hebben een achtergrond als voormalig schoolleider. De externe experts ondersteunen de juryleden bij de schoolbezoeken. De vijf experts die de jury in 2013 toevoegt aan het ondersteuningsteam lopen elk een dag mee tijdens de presentaties.

10.4 Presentaties aan de jury

De jury beschouwt de presentaties als een waardevol onderdeel binnen het traject en kiest er daarom voor deze ook in 2013 te laten plaatsvinden. Voor de jury zijn de presentaties van de nieuw aangemelde scholen een eerste kennismaking met die scholen. Die krijgen zo bovendien de gelegenheid vragen te stellen naar aanleiding van de aanmelding.

Alle 'nieuwe' scholen¹⁴ worden uitgenodigd om hun verhaal te doen (in 's-Hertogenbosch, Zwolle of Den Haag). In principe krijgen de scholen hiervoor een half uur de tijd. Scholen die verschillende schoolsoorten hebben aangemeld, krijgen in totaal drie kwartier tijd.

¹⁴ Waaronder een aantal scholen dat in 2012 het predicaat niet heeft verworven en in 2013 een nieuwe aanmeldingsprocedure start.

Vergeleken met 2012 geeft de jury meer sturing bij de invulling van de presentaties. Ze vraagt de scholen met name aandacht te besteden aan de volgende zaken.

- De relatie tussen de aanpak van de school en de resultaten die ze boekt. Wat doet de school precies om tot goede en zeer goede resultaten te komen? Welke aspecten van het onderwijsproces, de schoolorganisatie, het lerarenbeleid zet de school in om deze resultaten te bereiken en te behouden?
- Het excellentiebeleid van de school. Wat houdt het in? Op wie is het gericht, welke leerlingen en leraren doen mee? Wat ziet de school als uitkomsten van haar excellentiebeleid? Wordt het door de omgeving herkend?

De presentaties vinden plaats kort voor de zomervakantie, van 13 juni tot en met 2 juli 2013. Van de 76 presentaties wordt een kort verslag geschreven waarin de belangrijkste bevindingen zijn vastgelegd. Tijdens de presentaties trekken twee vo-scholen zich terug in verband met mindere resultaten op het centraal examen in 2013.

10.5 Voorlopig schoolrapport

De gegevens die van de scholen worden verzameld, komen in een voorlopig schoolrapport. Gedurende het traject groeit dit uit tot het definitieve schoolrapport. Het voorlopige schoolrapport kent een opbouw die de vijf criteria en de veertien onderliggende indicatoren strikt volgt.

In de eerste fase bestaat het rapport uit de gegevens die de school in de zelfevaluatie/aanmelding heeft verstrekt, de opbrengstgegevens die de Inspectie van het Onderwijs aan de jury heeft geleverd en, als de school een presentatie heeft gegeven, een beknopte weergave van onderwerpen die daarin aan bod zijn gekomen. Deze versie van het schoolrapport dient als input voor de delegatie van de jury die een school bezoekt.

10.6 Schoolbezoeken

Anders dan in 2012 bepaalt de jury na de presentaties dat ze veertien scholen niet zal bezoeken (waaronder een school voor voortgezet onderwijs met drie schoolsoorten). Deze scholen worden daarover geïnformeerd, met uitleg over de reden. In de meeste gevallen gaat het om scholen die geen meerjarig goede (eind)resultaten kunnen voorleggen, bijvoorbeeld omdat de ontwikkeling naar goede opbrengsten te recent is ingezet.

Daarnaast vallen vijf scholen (waaronder een school die twee schoolsoorten heeft aangemeld) af omdat de Inspectie van het Onderwijs gefundeerd (veiligheid) bezwaar heeft tegen hun kandidaatstelling. De Inspectie licht deze scholen in over haar positie in deze.

Qua opbouw wijken de schoolbezoeken nauwelijks af van die in 2012. Wel heeft de jury besloten het bezoek aan scholen die verschillende schoolsoorten hebben aangemeld, te verlengen tot vier uur. Het bezoek aan de scholen die in 2012 het predicaat hebben verworven, duurt korter, namelijk twee uur.

De jury hanteert bij de schoolbezoeken de volgende uitgangspunten.

- Bezoek door een duo van een jurylid en een externe onderwijsexpert, of van een delegatie van de jury bestaande uit twee experts.
- Een schoolbezoek duurt:
 - twee uur: Excellente Scholen 2012;
 - drie uur: 'nieuwe' enkele aanmeldingen;
 - vier uur: scholen die verschillende schoolsoorten hebben aangemeld.
- Het bezoek volgt een vast stramien omwille van de vergelijkbaarheid, aangevuld met een vrij deel, in te vullen door de school. De school heeft enige vrijheid om de volgorde van het programma in te delen en aan te passen aan het ritme van de school, op voorwaarde dat het begint en eindigt met een gesprek met de schoolleiding.

Voor de langere bezoeken (drie en vier uur) stelt de jury de volgende opbouw van het schoolbezoek voor:

- gesprek met schooldirecteur/schoolleider/afdelingsleider(s);
- rondleiding door de school, les/onderwijsobservaties;
- gesprek met leraren;
- gesprek met leerlingen;
- soms een gesprek met ouders en (eventueel) medezeggenschapsraad;
- invulling door de school (schoolspecifiek, bijvoorbeeld bijwonen praktijksituatie, gesprek met bestuur, gemeente, intern begeleider);
- nabespreking met de schooldirecteur/schoolleider.

Tijdens de nabespreking delen de bezoekende juryleden kort hun bevindingen met de schoolleiding.

Tijdens het schoolbezoek vraagt de delegatie van de jury onder meer naar:

- relevante gegevens over de leerlingenresultaten (op de drie gebieden: kernvakken, andere vakken, eventueel aanvullende leergebieden);
- gegevens over de medewerker-, ouder- en leerlingtevredenheid;
- ondersteunende informatie over en bewijsstukken van het door de school ingezette (excellentie)beleid;
- referenties uit de omgeving van het veld die de kandidaatstelling van de school kracht kunnen bijzetten; en
- de bezoekdelegatie probeert onder meer de rationale te achterhalen van een bepaalde schoolaanpak.

Deze onderwerpen komen tijdens elk schoolbezoek aan de orde. Daarnaast zijn er naar aanleiding van de aanmelding en of de presentaties schoolspecifieke onderwerpen die tijdens het bezoek door de delegatie van de jury aan de school worden voorgelegd.

In september en oktober 2013 worden 100 schoolbezoeken afgelegd. Hierbij worden in totaal 118 schoolsoorten bezocht. Het laatste schoolbezoek is op donderdag 31 oktober 2013.

Vrijwel alle bezoeken worden uitgevoerd door een duo bestaand uit een jurylid en een expert, of twee experts. Bij twee bezoeken is een van de schoolbezoekers op het laatste moment verhinderd (door ziekte). Het bezoek wordt na overleg met de school wel doorgezet en uitgevoerd door één persoon. Na het bezoek vindt een korte terugkoppeling met deze twee scholen plaats.

Van alle schoolbezoeken wordt, volgens een vast format, een verslag geschreven

en verwerkt in een voorlopige schoolrapportage.

10.7 Verwerking van de referenties

In de visie van de jury heeft een excellente school een duidelijk profiel dat door de omgeving wordt herkend. Vandaar dat de jury belang hecht aan referenties die de scholen kunnen aanleveren.

In hun aanmeldingsformulier kunnen de kandidaten de gegevens van maximaal vier referenten opgeven. De jury stelt hierbij dat ze ten minste één collega-school en één relevante vervolgopleiding wil kunnen benaderen. Eind september 2013 worden in totaal 361 referenten per e-mail benaderd met het verzoek namens de school een kort digitaal formulier in te vullen. Hieraan geven 302 referenten gehoor, oftewel 84% van de benaderde personen. Figuur 10 toont de verdeling van de referenten over de sectoren.

Figuur 10 Verdeling van de referenten over de sectoren

Sector	Aantal referenten	Aantal unieke scholen/schoolsoorten
Basisonderwijs	127	42
Sbo, so/vso en pro	51	19
Voortgezet onderwijs	124	50

Het aantal referenties per school loopt uiteen van één tot acht.¹⁵ Een klein deel van de scholen (ongeveer 9%) verstrekt de jury geen referenties (langs deze weg).

Figuur 11 bevat een overzicht van de relatie die de referent heeft tot de school.

Figuur 11 Relatie van referent tot de school

Relatie tot school	Percentage
Collega-school binnen het bestuur	16%
Collega-school buiten het bestuur	7%
'Ontvangende' school ¹⁶	15%
'Aanleverende' school	8%
Bestuurder van deze school	4%
Partner in het samenwerkingsverband	15%
Betrokken bij (een vorm van) begeleiding van deze school	20%
Stagebedrijf (voor leerlingen van deze school)	1%
Andere relatie ¹⁷	15%

¹⁵ Naar aanleiding van het bezoek noemt één school een aantal aanvullende referenten op haar excellentiegebied.

¹⁶ Dit is een school waar voormalige leerlingen van de kandidaat excellente school vervolgonderwijs volgen.

¹⁷ Onder wie contacten binnen de gemeente, ouders en voormalige personeelsleden.

De referenten binnen het basisonderwijs zijn wat vaker werkzaam bij een collega-school binnen het eigen bestuur (21%). Iets minder vaak betreft het partners in het samenwerkingsverband (6%) en contacten van een aanleverende school (1%). In het voorgezet onderwijs zijn de referenten minder vaak betrokken bij de begeleiding van de school (11%) dan in de andere sectoren. Binnen het speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs vinden we onder de referenten minder vaak een ontvangende school (6%).

Kwaliteit en excellentie

De referenten is gevraagd of ze vinden dat de school kwalitatief uitblinkt en of ze in de school een excellente school zien. De meerderheid van de benaderde referenten onderschrijft zowel de kwaliteit als de excellentie van de school. De andere referenten geven doorgaans aan geen zicht hierop te hebben.

Figuur 12 Oordelen referenten

	Bo	Sbo, so/vso	Vo	Totaal
School blinkt volgens referent kwalitatief uit	83%	82%	81%	82%
School is volgens referent een excellente school	86%	86%	78%	83%

De referenten wordt een korte toelichting gevraagd. De jury vergelijkt deze met het excellentieprofiel van de school. In de schoolrapportages staat in hoeverre de referenten de excellentie van de school onderschrijven. Ook staat vermeld hoeveel referenten hebben gereageerd en welke relatie ze hebben tot de school.

Een aantal scholen levert tijdens het schoolbezoek (aanvullende) referenties. De jury neemt beide mee in de beoordeling.

Overwegingen voor 2014

Een korte vergelijking met de bevindingen uit 2012 leert dat scholen in 2013 minder vaak referenten noemen die werkzaam zijn binnen het eigen bestuur, en vaker referenten afkomstig van ontvangende scholen. In het algemeen geldt dat de scholen in 2012 vaker met referenten komen van buiten de eigen sector.

Na de toekenning van de predicaten in januari 2014 zal de jury de consultatie van referenten verder systematiseren. Het formulier waarmee de jury de referenten benadert, wordt inhoudelijk aangescherpt. De referenten worden gekozen uit vooraf aangegeven categorieën en ze worden gevraagd de school te waarderen op een selectie van de veertien indicatoren die de jury hanteert.

10.8 Controle op juistheid

Na het schoolbezoek bevat de schoolrapportage de gegevens uit de aanmelding, de bevindingen uit de presentatie en uit het schoolbezoek, aangevuld met opbrengstgegevens die grotendeels afkomstig zijn van de Inspectie van het Onderwijs. De tekst van het rapport wordt geredigeerd door een redacteur en vervolgens teruggelegd bij de personen die het bezoek aan de school hebben afgelegd. Na hun akkoord legt de jury het rapport voor aan de school voor een

controle op feitelijke onjuistheden.

Net als in 2012 maken de meeste scholen in 2013 gebruik van de gelegenheid een reactie te sturen. De reacties zijn ruwweg als volgt te categoriseren:

- fiat (zonder correcties);
- inhoudelijke correcties;
- commentaar op de bevindingen tijdens het schoolbezoek of de conclusies die de delegatie van de jury daaruit trekt.

Veruit de meeste reacties betreffen inhoudelijke correcties (bijvoorbeeld spelling van eigennamen en kleine aanvullingen). Een kleine minderheid van de scholen vecht de visie van de schoolbezoekers op (onderdelen van) het onderwijs van de school aan. Drie scholen zijn op grond van reële bezwaren door een ander duo herbezoekt.

Stelregel bij het doorvoeren van correcties in de schoolrapportages is dat ze betrekking hebben op feitelijkeheden. Suggesties om de visie van de schoolbezoekers te wijzigen, worden teruggekoppeld aan de schoolbezoekers. Zij hebben het laatste woord over eventuele aanpassing van de tekst. Hoewel de suggesties van de scholen niet altijd worden overgenomen, worden ze ter informatie doorgegeven aan de leden van de jury.

Na de reactie van de school komt het rapport bij de jury. Op basis van de informatie die daarmee beschikbaar is, beslist de jury om de school al dan niet voor te dragen voor het predicaat Excellente School 2013.

11 Aanmeldingen en toekenningen 2012 en 2013

11.1 Aanmeldingen

Scholen uit het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs, praktijkonderwijs en voortgezet onderwijs kunnen zich tot en met vrijdag 24 mei 2013 via het aanmeldingsformulier kandidaatstellen voor het predicaat Excellente School 2013.

Scholen voor voortgezet onderwijs dienen zich per schoolsoort aan te melden. Een scholengemeenschap kan zich bijvoorbeeld drie keer aanmelden voor respectievelijk vmbo, havo en vwo. Ook het speciaal onderwijs moet zich apart aanmelden voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs. Figuur 13 toont de verdeling van de aanmeldingen over de sectoren in 2013.

Figuur 13 Aantallen aanmeldingen per onderwijssoort (2013)

Sector	Aantal aanmeldingen
Basisonderwijs (bo)	52 scholen
Speciaal basisonderwijs (sbo)	5 scholen
Speciaal onderwijs (so)	9 schoolsoorten (4 so, 5 vso)
Praktijkonderwijs (pro)	11 scholen
Voortgezet onderwijs (vo)	64 schoolsoorten
Totaal aantal aanmeldingen	141 scholen/schoolsoorten

In 2012 ontving de jury 142 aanmeldingen, 90 vanuit het basisonderwijs en 52 vanuit het voortgezet onderwijs.

Figuur 14 Aantallen aanmeldingen per vmbo, havo en vwo (2013)

Schoolsoorten vo	Aantal aanmeldingen
Vmbo	22
Havo	18
Vwo	24 (waaronder 8 gymnasia)
Totaal aantal aanmeldingen vo	64 schoolsoorten

In 2012 omvatten de 52 aanmeldingen van scholen in het voortgezet onderwijs in totaal 82 schoolsoorten.¹⁸ Absoluut gezien ontvangt de jury in 2013 dus minder aanmeldingen vanuit het vo. Wel is de verdeling over de schoolsoorten in 2013 beter in balans dan in 2012. Hoewel het aantal aanmeldingen in 2013 wat lager ligt dan in 2012, is de jury gezien haar streven naar meer zelfselectie onder de scholen tevreden met het aantal aanmeldingen in 2013.

¹⁸ Anders dan in 2013 konden de vo-scholen in 2012 verschillende schoolsoorten in één keer aanmelden.

Scholen die in 2012 het predicaat Excellente School hebben verworven, kunnen zich in 2013 aanmelden om opnieuw in aanmerking te komen voor het predicaat. Hiervoor kunnen deze scholen een verkort formulier gebruiken. De 45 scholen die hiervan gebruik maken, zijn vrijgesteld van de presentaties maar worden in het najaar 2013 wel bezocht door een delegatie van de jury.

Figuur 15 Aanmeldingen van Excellente Scholen 2012 en nieuwe aanmeldingen (2013)

	Excellente Scholen 2012	Kandidaten 2012 (geen predicaat 2012)	Eerste aanmeldingen
Scholen bo	25	5	22
Schoolsoorten vo	20	13	31
Sbo/so/pro	-	-	25
Totaal aantal aanmeldingen	45	18	78

Onder de 52 Excellente Scholen 2012 zijn er 8 die zich in 2013 niet kandidaat stellen.¹⁹ Redenen die de scholen hiervoor noemen, zijn bijvoorbeeld:

- de school vindt dat het predicaat eigenlijk voor meer jaren moet worden verstrekt;
- tijdgebrek;
- er is meer te verliezen dan te winnen (een school is niet verzekerd van een nieuwe toekenning van het predicaat);
- de aandacht is verlegd naar andere afdelingen binnen de school die het predicaat nog niet hebben gekregen.

Onder de 141 aanmeldingen zijn 36 scholen/schoolsoorten die op een voorselectie van de Inspectie van het Onderwijs voorkomen:

- 18 basisscholen;
- 2 sbo-scholen;
- 3 so-scholen;
- 3 pro-scholen;
- 10 schoolsoorten in vo.

Dit betekent dat 26% van de aanmeldingen afkomstig is van scholen waarvan de Inspectie vaststelt dat ze goede resultaten halen.²⁰ Van de 45 Excellente Scholen 2012 die zich in 2013 opnieuw aanmelden, zitten er 20 (44%) in de voorselectie van de Inspectie in het voorjaar van 2013.

Van de 141 aangemelde scholen/schoolsoorten heeft de jury er 118 bezocht.

¹⁹ Het verschil in de rekensom komt doordat er aan de 52 scholen in totaal 53 predicaten zijn verstrekt.

²⁰ De Inspectie doet verder geen uitspraak over of de school excellent zou kunnen zijn.

11.2 Aanmeldingen 2013 van Excellente Scholen 2012

De scholen in het basisonderwijs en de schoolsoorten in het voortgezet onderwijs die in 2012 het predicaat Excellente School 2012 hebben verworven, kunnen zich, wanneer ze in 2013 opnieuw in aanmerking willen komen voor het predicaat, in het voorjaar van 2013 daarvoor aanmelden. Het traject dat deze scholen doorlopen, wijkt af van het traject voor de scholen die zich in 2013 voor het eerst aanmelden en voor de scholen die vorig jaar het predicaat niet hebben verworven, maar in 2013 een herhalingsaanvraag indienen.

Aanmelding Excellente Scholen 2012

Het traject voor de Excellente Scholen 2012 bestaat uit een aanmelding via een verkort formulier waarin de nadruk ligt op de ontwikkelingen die de school heeft doorgemaakt sinds de toekenning van het predicaat. Per indicator kunnen de scholen aangeven of er in 2013 sprake is van zulke recente ontwikkelingen, en waar deze dan uit bestaan.

Schoolbezoeken aan Excellente Scholen 2012

Niet als bij de reguliere aanmeldingen is er onder de aanmeldingen van Excellente Scholen 2012 een aantal waartegen de Inspectie van het Onderwijs gefundeerd bezwaar maakt. Twee van de aangemelde Excellente Scholen 2012 worden daarom in 2013 niet bezocht. Daarnaast trekt een van de aangemelde scholen zich in de loop van het traject terug.

Bij de bezoeken aan de resterende 42 Excellente Scholen 2012 ligt tijdens het bezoek in 2013 de nadruk op de *continuïteit* (van het in 2012 vastgestelde niveau van opbrengsten en de actuele resultaten) en op de *ontwikkeling* die de school in 2013 heeft doorgemaakt.

De schoolbezoekers doen ook hier verslag van hun bevindingen. Deze bevindingen worden opgenomen in een nieuw schoolrapport waarin het accent ligt op continuïteit en ontwikkeling en dat kan worden gelezen als aanvulling op het schoolrapport dat de jury in 2012 over deze scholen schreef.

Onvoldoende continuïteit heeft betrekking op het onvoldoende vasthouden van de resultaten in samenhang. Van belang is daarbij de *sterkte* van de daling (marginaal of scherp); de *breedte* van de daling (een enkel vak, leergebied/enkele vakken, leergebieden of over de hele linie); de *redenen* voor de daling; de *prognose* voor 2014 en de *verhouding* van de recente resultaten tot benchmarkgegevens.

Onvoldoende ontwikkeling op relevante terreinen heeft betrekking op de terreinen van ontwikkeling die de school of de schoolbezoekers als zodanig naar voren halen. Van belang zijn daarbij: is de ontwikkeling voldoende zichtbaar en is dit het geval op meerdere onderdelen van de school? In welke mate doet de school iets met voortschrijdend inzicht, heeft de school maatregelen getroffen op de verbeteringsuggesties uit het rapport van 2012 of heeft ze dit beredeneerd niet gedaan? Zijn landelijke inzichten of leerpunten van een bezoek aan een andere excellente school aanleiding geweest voor acties van de school?

11.3 Toekenningen 2013

Begin december 2013 bespreekt de jury alle aangemelde scholen. Op grond van de informatie waarover zij op dat moment beschikt, besluit de jury om in totaal 76

scholen/schoolsoorten die naar haar mening in aanmerking komen voor het predicaat Excellente School 2013 bij de staatsecretaris voor te dragen. Figuur 13 toont de verdeling van de voordrachten over de sectoren. De jury is verheugd dat ze ook binnen de nieuwe schoolsoorten – sbo, (v)so en praktijkonderwijs – scholen kan voordragen.

Figuur 16 Voordrachten per onderwijssoort (2013)

Sector	Aantal
Basisonderwijs (bo)	28 scholen
Speciaal basisonderwijs (sbo)	3 scholen
Speciaal onderwijs (so)	5 schoolsoorten (2 so en 3 vso)
Praktijkonderwijs (pro)	4 scholen
Voortgezet onderwijs (vo)	36 schoolsoorten
Totaal aantal toekenningen	76 scholen/schoolsoorten

In 2012 droeg de jury 53 scholen (54 schoolsoorten) voor het predicaat voor. Eén voordracht (van een vo-school) werd niet overgenomen in verband met vraagtekens rond de bekostiging. Eén school in het vo kreeg het predicaat voor zowel vmbo als havo. In februari 2013 reikte de staatssecretaris aan 31 basisscholen en 21 scholen voor voortgezet onderwijs het predicaat Excellente School 2012 uit.

In vergelijking met 2012 draagt de jury in 2013 meer vo-schoolsoorten voor, terwijl het aantal voordrachten in het basisonderwijs vrijwel gelijk is gebleven.

Figuur 17 Aantallen voordrachten per vmbo, havo en vwo (2013)

Schoolsoorten vo	Aantal
Vmbo	13
Havo	10
Vwo	13 (waaronder 7 gymnasia)
Totaal aantal toekenningen vo	36 schoolsoorten

In 2012 werden binnen het voortgezet in totaal 22 predicaten uitgereikt: 11 voor een vmbo-afdeling, 2 voor havo en 9 voor vwo (waaronder 7 gymnasia). Hiermee vergeleken zijn de voordrachten in 2013 beter over de schoolsoorten verdeeld, waarbij ook binnen het vwo de nadruk minder op de gymnasia ligt.

De jury draagt 39 Excellente Scholen 2012 voor een hernieuwde toekenning van het predicaat in 2013. Het betreft 20 basisscholen en 19 schoolsoorten in het voortgezet onderwijs. Deze scholen voldoen naar het oordeel van de jury aan de criteria continuïteit en ontwikkeling.

Van de bezochte scholen (in totaal 118 scholen/schoolsoorten) heeft de jury tweederde voorgedragen voor het predicaat Excellente School 2013. Beperken we ons tot de nieuwe aanmeldingen dan is ongeveer de helft (37 van de 76 bezochte scholen/schoolsoorten) voorgedragen.

12 Overdracht naar Inspectie van het Onderwijs

12.1 Samenwerking 2013/2014

In voorbereiding op de structurele situatie waarin de Inspectie van het Onderwijs verantwoordelijk wordt voor de benoeming van excellente scholen, heeft zij de secretarisrol van de Jury Excellente Scholen per 1 september 2013 overgenomen van het ministerie van OCW. Het ministerie blijft tot en met december 2014 opdrachtgever van de jury, en de staatssecretaris zal op voordracht van de jury de predicaten uitreiken tot en met januari/februari 2015.

Naast het vervullen van de secretarisrol voorziet de Inspectie de jury van de volgende informatie over scholen die deelnemen aan het traject excellente scholen.

- Informatie over opbrengsten van de scholen: citoscores (po), eindexamenscores (vo), opbrengsten speciaal onderwijs (so en vso), leerlingaantallen, uitstroom en succes in het vervolgonderwijs (vmbo).
- Informatie over gefundeerde contra-indicaties die een school kunnen uitsluiten van het excellentietraject (veiligheid; financiën).

12.2 Vooruitblik 2015

De Jury Excellente Scholen is voor drie jaar (2012-2014) ingesteld door de minister van onderwijs.²¹ Het regeerakkoord zegt over het vervolg: 'Het oordeel van de Onderwijsinspectie over scholen zal zich ook gaan uitstrekken tot de categorieën goed en excellent' (pag.16).²² Vanaf 2015 valt de benoeming excellente scholen onder de verantwoordelijkheid van de Inspectie van het Onderwijs.

De Tweede Kamer zal in 2014 nader worden geïnformeerd over de wijze waarop de Inspectie de benoeming van excellente scholen in samenhang zal brengen met het onderwijstoezicht.

²¹ Besluit van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, van 19 maart 2012, nr. VO/384027 houdende instelling van de jury excellente scholen in het primair- en voortgezet onderwijs.

²² Bruggen slaan. Regeerakkoord VVD – PvdA. 29 oktober 2012.

Deel 2 De excellente scholen 2013

(per sector, in alfabetische volgorde)

Basisonderwijs

Al Qalam	Gouda	Zuid-Holland
CBS Anna van Buren, Roombeek	Enschede	Overijssel
CBS De Ark	Vlaardingen	Zuid-Holland
CBS De Fontein	Westerhaar	Overijssel
CNS Ommerkanaal	Ommen	Overijssel
Dalton Rijnsweerd	Utrecht	Utrecht
De Grebbe	Bergen op Zoom	Noord-Brabant
De Klokbeker	Ermelo	Gelderland
De Lindegaard	Meerssen	Limburg
De Mienskip	Buitenpost	Friesland
De Schakel	Kerkrade	Limburg
De Schakel	Nieuwegein	Utrecht
De Wegwijzer	Wijk bij Duurstede	Utrecht
Dr. Maria Montessorischool	Huizen	Noord-Holland
Het Mozaïek	Arnhem	Gelderland
Juliana Daltonschool	Bussum	Noord-Holland
M.J. Tamsmaskoalle	Tzummarum	Friesland
Mariaschool	Reutum	Overijssel
Nutsbasisschool	Voorschoten	Zuid-Holland
OBS De Bloeiende Betuwe	Rhenoy	Gelderland
OBS De Straap	Helmond	Noord-Brabant
OBS De Venen	Reeuwijk	Zuid-Holland
Obs De Vogelaar	Raalte	Overijssel
OBS Overvecht	Utrecht	Utrecht
Paulusschool	Utrecht	Utrecht
Sint Nicolaasschool	Haren	Groningen
't Mozaïek	Roermond	Limburg
Van Ostadeschool	Den Haag	Zuid-Holland

Speciaal basisonderwijs

CSG Park en Dijk	Gouda	Zuid-Holland
De Wissel	Hoorn	Noord-Holland
Michaëlschool	Amersfoort	Utrecht

Speciaal onderwijs

Auris Professor Groen	so	Amersfoort	Utrecht
De Heldringschool	vso	Amsterdam	Noord-Holland
Stichting Zozijn Daniel de Brouwerschool	so	Wilp	Gelderland
Stichting Zozijn Daniel de Brouwerschool	vso	Wilp	Gelderland
Zonnbloemschool (De Plantage)	vso	Emmeloord	Flevoland

Praktijkonderwijs

Calvijn College Krabbendijke	pro	Krabbendijke	Zeeland
Het Kwadrant	pro	Bergen op Zoom	Noord-Brabant
Het Segment	pro	Gouda	Zuid-Holland
Symbion	pro	Didam	Gelderland

Voortgezet onderwijs

Blariacum College	vmbo-gt	Venlo	Limburg
Calvijn College Goes	havo	Goes	Zeeland
Calvijn College Tholen	vmbo-gt	Tholen	Zeeland
Chr. College De Populier	havo	Den Haag	Zuid-Holland
Citaverde College Hegelsom	vmbo-b	Hegelsom	Limburg
Clusius College Castricum	vmbo-b	Castricum	Noord-Holland
Comenius College	vmbo-t	Hilversum	Noord-Holland
Corlaer College	havo	Nijkerk	Overijssel
CSG Calvijn Juliana	vmbo-gt	Rotterdam	Zuid-Holland
Dr. Nassau College Oost-Drenthe	vmbo-gt	Gieten	Drenthe
Erasmiaans Gymnasium	gymnasium	Rotterdam	Zuid-Holland
Geuzencollege	vmbo-b	Vlaardingen	Zuid-Holland
Goois Lyceum	havo	Bussum	Noord-Holland
Goois Lyceum	vwo	Bussum	Noord-Holland
Kandinsky College	vmbo-t	Nijmegen	Gelderland
Kandinsky College	havo	Nijmegen	Gelderland
Kandinsky College	vwo	Nijmegen	Gelderland
Keizer Karel College	vwo	Amstelveen	Noord-Holland
Marnix Gymnasium	gymnasium	Rotterdam	Zuid-Holland
Merletcollege	vmbo-b en -k	Mill	Noord-Brabant
Penta College Oude Maas	vmbo-gt	Spijkenisse	Zuid-Holland
PIUS X Bladel	vmbo-breed	Bladel	Noord-Brabant
Rijnlands Lyceum Wassenaar	havo	Wassenaar	Zuid-Holland
SG Johan van Oldenbarnevelt	gymnasium	Amersfoort	Utrecht
St. Ignatiusgymnasium	gymnasium	Amsterdam	Noord-Holland

Stedelijk College Eindhoven	vwo	Eindhoven	Noord-Brabant
Stedelijk Gymnasium Leiden	gymnasium	Leiden	Zuid-Holland
Stedelijk Gymnasium Nijmegen	gymnasium	Nijmegen	Gelderland
Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen	havo	Nijmegen	Gelderland
Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen	vwo	Nijmegen	Gelderland
Toorop Mavo	vmbo-t	Rotterdam	Zuid-Holland
Utrechts Stedelijk Gymnasium	gymnasium	Utrecht	Utrecht
Valuas	havo	Venlo	Limburg
Van Maerlantlyceum	vwo	Eindhoven	Noord-Brabant
Vechtstede College	havo	Weesp	Noord-Holland
Wolfert van Borselen TTO	havo	Rotterdam	Zuid-Holland

Bijlagen

Bijlage 1 Samenstelling Jury Excellente Scholen

Fons van Wieringen, voorzitter (oud-voorzitter Onderwijsraad);
Dymph van den Boom (rector magnificus, Universiteit van Amsterdam)
Martin Bootsma (Leraar van het Jaar 2011, primair onderwijs);
Ingrid van Engelshoven (wethouder Onderwijs en Dienstverlening, gemeente Den Haag);
Harry Frantzen (directeur Domein Bewegen en Educatie, Christelijke Hogeschool Windesheim, oud-rector Minkema College Woerden);
Wim Kaizer (oud-bestuursvoorzitter INOS, Stichting Katholiek Onderwijs Breda);
Bernadette Renne (sectordirecteur vwo scholengroep Tongerlo Norbertuscollege Roosendaal);
Marca Wolfensberger (lector Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving, Hanzehogeschool Groningen en werkzaam aan de Universiteit Utrecht).

Secretaris

Hester Visser (Onderwijsinspectie).

Ondersteuning

Jacob van der Wel (Regioplan).

Bijlage 2 Externe experts

De volgende oud-schoolleiders en oud-inspecteurs hebben de jury in 2013 ondersteund.

Ans Brockhoff
Jan-Pieter van Bruchem
Corrie Doeleman
Pauline Hermesen
Clementine van den Hoek
Kees Horsman
Udo Keijser
Jos de Mulder
Hans van 't Nedereind
Hans Pennings
Geert Renkema
Rob Schouten
Bert Schuur
Ton Senf
Ger Smit
Joop Smits
Jan Visser
Hans van Vonderen
Bert Zweers

Bijlage 3 Criteria in hoofdlijnen

De veertien indicatoren zijn een concrete vertaling van de vijf criteria voor excellentie. Ze vormen een hulpmiddel bij het schoolbezoek en bij het opstellen van het schoolrapport. De indicatoren worden bijvoorbeeld in hoofdstuk 4 benoemd. Hieronder volgt een wat meer globale beschrijving van de vijf criteria.

A. Resultaten

1. Resultaten

Criterion

De school behaalt zeer goede resultaten, breed opgevat, op verschillende terreinen: drie ringen, respectievelijk kernvakken; andere vakken; sociale vaardigheden, burgerschap, cultuur, vorming.

Voor de beoordeling van dit criterium maakt de jury onder meer gebruik van de gegevens van de Inspectie en van aanvullende gegevens.

2. Omstandigheden waarin de school werkt

Criterion

De school weet optimaal om te gaan met de omstandigheden waarin ze moet werken (soort leerlingen, variëteit leerlingen, locatie, enzovoort); de school streeft naar inzicht in de leerwinst bij onderscheiden categorieën leerlingen.

Het idee achter dit criterium is dat de Inspectie weliswaar rekening houdt met samenstelling van de leerlingenpopulatie, maar daarbij weinig onderscheid kan maken. Binnen het po wordt bijvoorbeeld het opleidingsniveau van de ouders van mbo tot wo tot één categorie gerekend. Voor interpretatie van de resultaten is het van belang inzicht te krijgen in de omstandigheden waarin de school haar werk doet. De school moet bovendien kunnen aantonen dat ze hier adequaat mee omgaat. Achterliggende vragen: hoe definieert de school 'een zeer goed resultaat' voor welke categorie leerlingen? Werkt de school bewust opbrengstgericht door het stellen van doelen en het systematisch evalueren? Worden die doelen gehaald?

B. Onderwijsproces

3. Inrichting van het onderwijsproces

Criterion

De school heeft een goed inzicht in de schoolfactoren die aantoonbaar bijdragen aan deze resultaten in brede zin, en maakt een duidelijke koppeling tussen deze factoren en de visie van de school op goed onderwijs.

De resultaten die de school boekt, worden bereikt door een beredeneerde aanpak van het onderwijs en de organisatie door de school. Heeft de school een 'theorie' waarin bepaalde preferente proceskenmerken bijdragen aan de behaalde resultaten in het algemeen of bepaalde resultaten in het bijzonder? Criterium 3 gaat in op de wijze waarop de school het onderwijsproces (indicator VII) en de organisatie (indicator VIII) van de school heeft vormgegeven.

4. Verband tussen de inrichting van het onderwijsproces en de resultaten

criterium

De school realiseert een verbetering van de onderwijsresultaten door het onderwijsproces en de schoolorganisatie te versterken. Het lerend en verbeterend vermogen van de school is evident.

Achterliggende vragen: welke veranderingen hebben er plaatsgevonden? Wat was daarvoor de aanleiding? Hoe heeft de school deze veranderingen uitgevoerd? Hoe meet de school de effecten van de veranderingen? Maakt de school bewuste keuzes in de onderwijskundige inrichting? Is het succes van de school te danken aan input van de school of aan andere factoren (samenstelling van de leerlingenpopulatie)? Hoe gangbaar is het gebruik van erkende planmatige werkwijzen in het schoolbeleid en de introductie van veranderingen?

C. Excellentiebeleid

5. Excellentiebeleid van de school

criterium

De school is niet alleen een zeer goede school maar ook een bijzondere school met een opvallend profiel dat in de school als geheel doorwerkt, en de reputatie van de school wordt extern bevestigd.

De focus in het excellentiebeleid kan samenhangen met indicator III (resultaten op een domein dat verder strekt dan de reguliere vakken/leergebieden).

In alle gevallen is het zaak dat een school niet alleen aangeeft wat het aanbod is en hoeveel leerlingen van dat aanbod gebruik maken, maar dat ze ook laat zien hoe ze evalueert op dit aanbod. De excellentiefocus kan bijvoorbeeld ook betrekking hebben op een bepaalde doelgroep of een specifieke didactiek.

De vijf criteria kennen een verdere onderverdeling in veertien indicatoren (zie hoofdstuk 4). Ter ondersteuning van het interne beoordelingsproces hanteert de jury een puntenaantal per criterium en dus voor de school als geheel.

- De school behaalt zeer goede resultaten (drie indicatoren: 45 punten).
- De school weet succesvol om te gaan met omstandigheden (drie indicatoren: 25 punten).
- Inrichting van het onderwijsleerproces (twee indicatoren, 20 punten).
- Verband tussen inrichting onderwijsleerproces en resultaten (drie indicatoren: 30 punten).
- De school is een goed presterende school met een opvallend profiel (drie indicatoren: 20 punten).

Bijlage 4 Inspectie, Cito, criteria RTL (Dronkers), De Volkskrant/Trouw (Van Alphen en Dronkers), Elsevier

In Nederland verschijnen diverse overzichten waarin de schoolprestaties onderling worden vergeleken. Uiteraard neemt de jury kennis van deze cijfers wanneer zij besluit welke scholen zij wil voordragen voor het predicaat Excellente School. Waar mogelijk zijn deze gegevens opgenomen in het schoolrapport. Hieronder noemen we de belangrijkste.

Basisonderwijs

Inspectie po

- Gemiddelde score op de eindtoets (taal en rekenen/wiskunde).
- Aan de toets doen 6200 scholen mee, 85% van alle basisscholen in Nederland. Dit percentage is al jaren stabiel.

Cito (eindtoets)

- 501 - 522 - basisberoepsgerichte leerweg
- 522 - 527 - basis- en kaderberoepsgerichte leerweg
- 524 - 528 - kaderberoepsgerichte leerweg
- 528 - 532 - kaderberoepsgerichte leerweg en gemengde/theoretische leerweg (mavo)
- 520 - 525 - gemengde/theoretische leerweg
- 530 - 535 - gemengde/theoretische leerweg
- 535 - 540 - havo
- 540 - 545 - havo/vwo brugklas
- 545 - 550 - vwo (atheneum/gymnasium/technasium/tweetalig vwo)

RTL 2013 (Dronkers)

Bij de samenstelling van de RTL-lijst kijkt prof. dr. J. Dronkers naar de mate waarin de eindscore van een school afwijkt van de gemiddelde score van alle basisscholen met eenzelfde leerlingenpopulatie. Als die eindscore lager ligt dan de gemiddelde score van alle basisscholen met eenzelfde leerlingenpopulatie, heeft die school een negatieve toegevoegde waarde (een lage kwaliteit). Als de eindscore hoger ligt dan de gemiddelde score van alle basisscholen met eenzelfde leerlingenpopulatie, heeft die school een positieve toegevoegde waarde (een hoge kwaliteit).

Voor de meting van de sociale, economische en culturele achtergrond van de leerlingen zijn voor totaal 6737 scholen in de gegevens van DUO de volgende bruikbare gegevens beschikbaar:

- het percentage gewichtenleerlingen op de basisschool;
- het percentage leerlingen geboren buiten Nederland;
- het percentage leerlingen dat in een bepaalde viercijferige postcode woont (gebaseerd op de Leefbarometer 2012, waarbij prof. Dronkers kiest voor de dimensie 'bevolkingssamenstelling', omdat deze zowel opleiding als inkomensgegevens gebruikt, zie ook <http://www.schoolcijferlijst.nl/basis/Toelichting.pdf>).

Voortgezet onderwijs

Inspectie vo

- Rendement onderbouw ten opzichte van advies basisschool.
- Rendement bovenbouw.
- Eindexamenresultaten (gemiddeld cijfer voor Nederlands, voor moderne vreemde talen en voor bètavakken).
- Verschil gemiddeld cijfer schoolexamen (SE) en gemiddeld cijfer centraal examen (CE).

De Volkskrant 2013 (Dronkers et al.)

Bij de bepaling van het schoolcijfer maken Dronkers et al. onder meer gebruik van de eindexamencijfers (CE), het aantal eindexamenvakken waarop het schoolgemiddelde voldoende is, het slagingspercentage, het rendement in de bovenbouw, en de instroomgegevens (advies van de basisschool). Een uitgebreide toelichting is te vinden op http://www.schoolcijferlijst.nl/Toelichting_2013.pdf.

Bij de totstandkoming van de gegevens van vóór 2012, verschenen in *Trouw*, is een andere systematiek gehanteerd. De cijfers over 2012 en 2013 laten zich daarom niet goed vergelijken met die van voorgaande jaren.

Elsevier

- Rendement onderbouw (de eerste twee jaren doorlopen zonder zittenblijven).
- Rendement bovenbouw (onvertraagd diploma halen).
- Gemiddeld verschil SE en CE.
- Gemiddeld examencijfer CE.

Met deze indicatoren blijft *Elsevier* dicht bij de Inspectie. Zie de toelichting op <http://www.elsevier.nl/debestescholen2013>.

Elsevier hanteert een vijfdeling: van zeer goed tot slecht. De score wordt uitgedrukt in plussen en minnen. Zeer goede scholen presteren beter dan 90% van alle beoordeelde scholen (++); goede scholen presteren beter dan 75% (+); 50% presteert gemiddeld (+/-); matige scholen presteren slechter dan 75% (-) en slechte scholen presteren slechter dan 90% (--) van alle scholen.

Bijlage 5 Aanmeldingsformulieren 2013

Op de website <http://www.regioplan.nl/excellentescholen> zijn de aanmeldingsformulieren 2013 per schoolsoort te vinden.

De aanmelding stond tot eind mei 2013 open voor:

- alle scholen voor basisonderwijs;
- alle scholen voor speciaal basisonderwijs;
- alle schoolsoorten voor voortgezet onderwijs, inclusief het praktijkonderwijs;
- alle scholen voor speciaal onderwijs, inclusief het voortgezet speciaal onderwijs.

Scholen die in 2012 het predicaat hebben verworven, konden zich aanmelden via een apart (verkort) formulier.

Bijlage 6 Drie referentiematen basisonderwijs

De Jury Excellente Scholen wil tot uitdrukking brengen dat de beoordeling van scholen fair dient te geschieden en geen ongewenste neveneffecten mag oproepen. Daarom hanteert de jury in het basisonderwijs meer dan één referentiepunt. Dat geeft een minder absoluut en meer argumentatief karakter aan de rapportages van de jury. Bij de beoordeling van (semi-)eindtoetsresultaten hanteert de jury de volgende referentiematen.

- Elke aangemelde school streeft ongeacht haar samenstelling (dus met gerichte inzet van de gewichtengelden) bij de eindtoets naar minimaal het landelijk gemiddelde (in 2013 is dat 535). Daarbij kan voorts een bandbreedte worden aangenomen (in 2013 tussen 533,8 en 536,6). De jury hanteert de bovengrens van deze bandbreedte.
- Voor scholen in de vier grote steden (G4): scholen die uitkomen boven het G4-gemiddelde van de eindtoets.
- Scholen die uitkomen op of boven de norm 'zeer goed' naar rato van het percentage gewichtenleerlingen (zogenoemde indirecte meting, zie par. 8.4).

1 Normen onder- en bovengrens Inspectie²³

Met ingang van schooljaar 2011-2012 hanteert de Inspectie een nieuwe systematiek voor de beoordeling van de cito-eindtoets (figuur 18). Deze normen geven een eerste indicatie van de opbrengsten van scholen die de cito-eindtoets hanteren, zonder rekening te houden met achtergrondkenmerken van de school of de leerlingen.

Figuur 18 Normen gecorrigeerde standaardscore cito-eindtoets

Schooljaar	Ondergrens	Landelijk gemiddelde	Bovengrens
2011-2012	533,8	535,2	536,6
2010-2011	533,8	535,2	536,6
2009-2010	533,8	535,2	536,6

De Inspectie betreft de cito-entreetoets met ingang van het schooljaar 2011-2012 niet meer bij de beoordeling van de eindresultaten. Indien de beoordeling niet gebaseerd kan worden op gegevens van de cito-eindtoets, het Schooleindonderzoek of het Drempelonderzoek 678 betreft de Inspectie de gegevens van de cito-entreetoets van groep 7 tot en met schooljaar 2010-2011 nog wel bij de beoordeling. Figuur 19 toont de normen voor de schooljaren 2009-2010 en 2010-2011.

²³ Inspectie van het Onderwijs (2012), *Analyse en waarderingen van opbrengsten. Primair onderwijs*. Inspectie van het Onderwijs, Utrecht.

Figuur 19 Normen cito-entreetoets (gecorrigeerd aantal goed)

Ondergrens	Landelijk gemiddelde	Bovengrens
281,6	290,4	299,2

2 Cito-standaardscores naar grootstedelijkheid (G4)

Cito heeft op verzoek van de Jury Excellente Scholen de opbrengstgegevens uitgesplitst naar grootstedelijkheid. Ze gebruikt daarbij de opbrengsten op leerlingniveau (en niet zoals de Inspectie de gegevens op schoolniveau). Voor 2013 betreft het de standaardscores. De gemiddelde eindtoetscore van de leerlingen is landelijk 535,0; voor de leerlingen van scholen binnen de G4 is de gemiddelde score 533,3; voor de leerlingen buiten de G4 is dat 535,2.

Figuur 20 Gemiddelde standaardscores Cito 2010-2013

Jaar	Landelijk gemiddelde	Gemiddelde G4	Gemiddelde niet-G4
2010	535,4	533	535,7
2011	535,5	533,7	535,7
2012	535,5	533,8	535,7
2013	535	533,3	535,2

(bron: Cito)

3 Leerlingen met laagopgeleide ouders

De jury heeft de Inspectie van het Onderwijs gevraagd om van een aantal toetsen een grens voor zeer goede resultaten te bepalen, uitgesplitst naar het percentage leerlingen met laagopgeleide ouders. De Inspectie heeft dit gedaan voor:

- de cito-eindtoets;
- de DLE-score;
- de entreetoets;
- de GPC/SEO;
- het leerlingvolgsysteem (lvs).

De grenzen voor de cito-eindtoets, de entreetoets en de GPC/SEO zijn bepaald door 1 standaarddeviatie boven het schoolgemiddelde te nemen. De grens bij de DLE-score is vastgesteld op inhoudelijke grond en op basis van een vergelijking met het percentage excellente normeringen bij de cito-eindtoets. Bij de bepaling van de grens voor het leerlingvolgsysteem is gekeken naar de beschikbare vaardigheidsscores op 0,5 standaarddeviatie boven het gemiddelde.

Bij basisscholen waarvan het resultaat op of boven (DLE-score: op of onder) deze grens valt, stelt de jury vast dat de eindresultaten ruim boven de verwachting zijn. Mits er vanuit de Inspectie geen contra-indicaties waren, zijn de basisscholen die hieraan voldoen gedurende drie opeenvolgende jaren (van 2009-2010 tot en met 2011-2012), door de Inspectie in een voorselectie geplaatst.

Normering Cito, combinatie Cito – Drempel, en Drempelonderzoek vanaf 2009-2010

Norm: zeer goed indien de score op of boven de grens ligt.

De grens is bepaald door de grens 1 standaarddeviatie boven het

schoolgemiddelde te nemen (versie A).

Figuur 21 Jurynormen cito-eindtoets naar percentage leerlingen met laagopgeleide ouders

% 0.30+1.2	Grens	% 0.30+1.2	Grens		% 0.30+1.2	Grens	
	Versie A+B		Versie A	Versie B		Versie A	Versie B
0	540,6	26	536,6	535,2	52	533,2	531,8
1	540,5	27	536,4	535,0	53	533,1	531,7
2	540,3	28	536,3	534,9	54	533	531,6
3	540,2	29	536,1	534,7	55	532,9	531,5
4	540	30	536	534,6	56	532,8	531,4
5	539,9	31	535,8	534,4	57	532,8	531,4
6	539,7	32	535,7	534,3	58	532,7	531,3
7	539,6	33	535,5	534,1	59	532,6	531,2
8	539,4	34	535,4	534,0	60	532,6	531,2
9	539,3	35	535,3	533,9	61	532,5	531,1
10	539,1	36	535,1	533,7	62	532,4	531,0
11	538,9	37	535	533,6	63	532,4	531,0
12	538,8	38	534,8	533,4	64	532,3	530,9
13	538,6	39	534,7	533,3	65	532,3	530,9
14	538,5	40	534,6	533,2	66	532,2	530,8
15	538,3	41	534,4	533,0	67	532,2	530,8
16	538,2	42	534,3	532,9	68	532,2	530,8
17	538	43	534,2	532,8	69	532,2	530,8
18	537,8	44	534,1	532,7	70	532,1	530,7
19	537,7	45	533,9	532,5	71-100	532,1	530,7
20	537,5	46	533,8	532,4			
21	537,4	47	533,7	532,3			
22	537,2	48	533,6	532,2			
23	537	49	533,5	532,1			
24	536,9	50	533,4	532,0			
25	536,7	51	533,3	531,9			

De beoordeling is gebaseerd op:

- de normscore gecorrigeerd voor deelnemende leerlingen die uitstromen naar praktijkonderwijs of die korter dan vier jaar in Nederland zijn, met voor eventuele niet-deelnemende leerlingen een imputatie van score 517;
- de normscore met voor niet-deelnemende leerlingen een imputatie van score 517 indien de ruwe score gecorrigeerd is voor leerlingen die niet aanwezig zijn.

Indien de normscore niet beschikbaar is maar wel een voor leerlingen gecorrigeerde score (LG-score), is deze gebruikt voor de normering. De grens voor de scores is voor alle jaren 538.

Normering DLE

Norm: zeer goed indien de score voor begrijpend lezen *en* voor reken/wiskunde op of onder de grens ligt.

De grenzen voor de DLE-toets zijn niet te bepalen aan de hand van 1 standaarddeviatie boven het gemiddelde, omdat er wordt genormeerd aan de

hand van het percentage achterstandsleerlingen. De grenzen zijn daarom bepaald op inhoudelijke grond en op basis van een vergelijking met het percentage normeringen bij cito-eindtoets. Er is gecorrigeerd voor niet-deelnemers door deze te beschouwen als een achterstandsleerling.

Figuur 22 Normen DLE-toets

Schooljaar	Schoolgroep	Grens BL	Grens RW
2011-2012	1 < 15% gewogen leerlingen	0,00	0,00
	2 ≥ 15% gewogen leerlingen	5,00	5,00
2010-2011	1 < 15% gewogen leerlingen	0,00	0,00
	2 ≥ 15% gewogen leerlingen	5,00	5,00
2009-2010	1 <25% gewogen leerlingen	0,00	0,00
	2 25%-50% gewogen leerlingen	5,00	5,00
	3 ≥ 50% gewogen leerlingen	10,00	10,00

Normering entree

Norm: zeer goed indien de score op of boven de grens ligt.

De grens voor schooljaar 2009-2010 is gesteld op 1 standaarddeviatie boven het gemiddelde en is bepaald aan de hand van A&W.

Figuur 23 Normen entreetoetsen

Schooljaar	Schoolgroep	Grens
2011-2012	LG-score (aantal goed)	308,0
2010-2011	LG-score (aantal goed)	308,0
2009-2010	LG-score (aantal goed)	308,0

Normering GPC/SEO

Norm: zeer goed indien de score op of boven de grens ligt.

De grenzen zijn ook voor de schooleindtoetsen gesteld op 1 standaarddeviatie boven het gemiddelde.

Figuur 24 Normen schooleindonderzoek GPC/SEO

Schooljaar	Grens
2011-2012	1
2010-2011	1
2009-2010	1

Normering Ivs

Norm (op basis van vaardigheidsscores): zeer goed indien de score voor begrijpend lezen en voor reken/wiskunde op of boven de grens ligt.

Norm (op basis van percentage DE-leerlingen): zeer goed indien de score voor begrijpend lezen en reken/wiskunde op of boven de grens ligt.

De excellentiegrenzen voor de begrijpend lezen- en reken/wiskundetoetsen middengroep (M8) uit het leerlingvolgsysteem kunnen niet worden bepaald aan de hand van A&W. Daarom zijn, net als bij de entreetoets, de grenzen bepaald aan de

hand van beschikbare vaardigheidsscores op 0,5 standaarddeviatie boven het gemiddelde.²⁴ Daar waar de normering plaatsvindt aan de hand van het percentage DE, is de grens bepaald door een vergelijkbaar aantal excellente normeringen na te streven als de vaardigheidsscores opleveren. Bij de DE-scores is gecorrigeerd voor niet-deelnemers door deze te beschouwen als een achterstandsleerling en op te nemen in het percentage DE-leerlingen.

Figuur 25 Normen toetsen leerlingvolgsysteem M8

Schooljaar	Schoolgroep	Vaardigheidsscore			DE-leerlingen (%)	
		Grens RW		Grens BL	Grens RW	Grens BL
		Oud	Nieuw			
2011-2012	1 < 15% gewogen leerlingen				10,00	10,00
	2 ≥ 15% gewogen leerlingen				15,00	15,00
2010-2011	1 < 15% gewogen leerlingen	120,00	114,00	62,00	10,00	10,00
	2 ≥ 15% gewogen leerlingen	119,00	111,00	58,00	15,00	15,00
2009-2010	1 < 15% gewogen leerlingen	120,00	114,00	62,00	10,00	10,00
	2 ≥ 15% gewogen leerlingen	119,00	111,00	58,00	15,00	15,00
2008-2009	1 <25% gewogen leerlingen	120,00		63,00	5,00	5,00
	2 25%-50% gewogen leerlingen	119,00		60,00	10,00	10,00
	3 ≥ 50% gewogen leerlingen	116,00		53,00	15,00	15,00

²⁴ Dit veronderstelt wel dat de scores waarover de Inspectie beschikt landelijk representatief zijn voor de scores op deze toets. Een reconstructie van de ondergrenzen laat zien dat dit niet voor alle jaren en schoolgroepen het geval is. Het lijkt er echter wel op dat de hier vastgestelde normen conservatief zijn in de zin dat ze eerder te streng dan te soepel zijn.

